

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Στρατής Μαϊστρέλης Ελένη Καθύβη Μαρίνα Μιχαήλ

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Από την Μυθολογία στην Ιστορία

Βιβλίο Δασκάλου

Ιστορία

Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Από τη Μυθολογία στην Ιστορία

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΛΛΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΔΙΑΔΙΟΡΚΙΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΕΛΛΑΔΑ
2008

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επανεκπαιδευτικής Κατάρτισης

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-1815-1

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Ιστορία Γ' Δημοτικού

Από τη Μυθολογία στην Ιστορία

Βιβλίο Δασκάλου

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στρατής Μαϊστρέλλης

Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Ελένη Καλύβη

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Μαρίνα Μιχαήλ

Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ευστάθιος Πελαγίδης

Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Απόστολος Καραπαπάς

τ. Σχολικός Σύμβουλος

Ελένη Οικονομοπούλου

Εκπαιδευτικός

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γεωργία Ρογάρη

Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Γιάννης Παπαρηγορίου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Αναστασία Παμουκτσόγλου

Πάρεδρος Ε.Θ. Π.Ι.

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ - MULTIMEDIA Α.Ε.”

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:

«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Τύπας

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Οικονόμου

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Στρατής Μαϊστρέλλης Ελένη Καλύβη Μαρίνα Μιχαήλ

Ιστορία Γ' Δημοτικού

Από τη Μυθολογία στην Ιστορία

Βιβλίο Δασκάλου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το Βιβλίο του Δασκάλου έχει σκοπό να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να αξιοποιήσει όσο γίνεται πιο αποτελεσματικά το Βιβλίο του Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών. Δίνει συμπληρωματικές πληροφορίες και προσφέρει συγκεκριμένες διδακτικές προτάσεις για τη διεξαγωγή του μαθήματος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι περιορίζει την πρωτοβουλία του εκπαιδευτικού. Ο δάσκαλος μπορεί να διαφοροποιεί τις προτάσεις του βιβλίου, ή να τις εμπλουτίζει, ανάλογα με τις δυνατότητες των μαθητών του, το διαθέσιμο χρόνο και τις ιδιαιτερότητες της σχολικής μονάδας. Κοινός στόχος της συγγραφικής ομάδας και του εκπαιδευτικού που θα διδάξει το μάθημα είναι να επιτευχθούν οι στόχοι του μαθήματος της Ιστορίας στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό.

Οι συγγραφείς του βιβλίου προσπάθησαν να διευκολύνουν το δάσκαλο και να βοηθήσουν το μαθητή σε μια νέα προσέγγιση του μαθήματος, η οποία θα απομακρύνεται από τη στείρα απομνημόνευση πληροφοριών και θα βασίζεται σε μια διερευνητική προσέγγιση με τη χρήση των πηγών, στη διαθεματική αντιμετώπιση και στην ανάπτυξη ιστορικών δεξιοτήτων. Ο τρόπος αυτός στοχεύει να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών και να προαγάγει την κριτική τους σκέψη. Έτσι, κάθε μάθημα συνοδεύεται από πηγές ή παραθέματα, που διαμορφώθηκαν με βάση μια ιστορική πηγή, και από πλούσιο εικονογραφικό υλικό, που υποστηρίζει τα κείμενα. Το υλικό αυτό καλούνται να αξιοποιήσουν και να επεξεργαστούν οι μαθητές μέσα από ερωτήσεις και δραστηριότητες που προτείνονται στο Τετράδιο Εργασιών. Ο δάσκαλος θα κρίνει, με βάση την πραγματικότητα της τάξης του, πόσες και ποιες από τις «πηγές» θα αξιοποιήσει.

Αρκετές από τις δραστηριότητες του Τετραδίου Εργασιών στοχεύουν στη διαθεματική προσέγγιση της ενότητας. Ο δάσκαλος θα επιλέξει ποιες από αυτές τις δραστηριότητες θα υλοποιηθούν στο μάθημα της Ιστορίας και ποιες σε άλλα μαθήματα. Για διευκόλυνσή του δίνονται τόσο στην Εισαγωγή όσο και στα επιμέρους μαθήματα, τα βασικά σημεία της νέας προσέγγισης, πρόσθετες πληροφορίες, διδακτικές προτάσεις και πλούσια βιβλιογραφία, συμβατική και ηλεκτρονική.

Η συγγραφική ομάδα ευχαριστεί τη συνάδελφο **Ιωάννα Ηλιοπούλου** για τη βοήθειά της στο σχεδιασμό των χαρτών των σελίδων 39, 55, 65, 116, 133, και τη συνάδελφο **Ελένη Σακαλή** για τις πολύτιμες παρατηρήσεις της. Ιδιαίτερα ευχαριστεί τον **Μανώλη Γιαλούρη** για τη προσφορά του στο σχεδιασμό του εξωφύλλου.

Οι συγγραφείς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Εισαγωγή του Βιβλίου για το Δάσκαλο δίνονται συνοπτικά τα βασικά σημεία της φιλοσοφίας και των ιδιαιτεροτήτων του μαθήματος της Ιστορίας στην Γ΄ Τάξη και προτείνονται διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες για την καλύτερη αξιοποίηση του Βιβλίου για το Μαθητή και την επίτευξη των επιδιώξεων σ' αυτή την τάξη, επιδιώξεις που εναρμονίζονται με το σκοπό του μαθήματος και της εκπαίδευσης γενικότερα και κινούνται στο τρίπτυχο: γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις - αξίες, που συνιστά το αναγκαίο υπόβαθρο για την επίτευξη των μερικότερων και ευρύτερων στόχων του μαθήματος.

Με βάση το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών αλλά και τις επικρατέστερες ψυχοπαιδαγωγικές και διδακτικές απόψεις, με τη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας στην Γ΄ τάξη επιδιώκεται, μεταξύ των άλλων, τα παιδιά στην αρχή να έρθουν σε επαφή με τους σημαντικότερους ελληνικούς μύθους και ειδικότερα με αυτούς που έχουν παγκόσμια απήχηση, για να χαρούν, όπως τονίζει σε σχετική μελέτη του ο Ι. Θ. Κακριδής, «την ομορφιά των αρχαίων μύθων απλά και απροβλημάιστα, όπως χαίρονται ένα παραμύθι», και να αντιληφθούν σε ένα βαθμό ότι πίσω από τους μύθους κρύβεται ιστορική αλήθεια, ώστε να γίνει ομαλά η μετάβαση από το *μύθο στην ιστορία*, όπως άλλωστε υποδηλώνεται και από τον τίτλο του βιβλίου.

Επιδιώκεται, επίσης, τα παιδιά να αποκτήσουν ιστορικές γνώσεις (από την προϊστορία και την πρωτοϊστορία) και μέσα από αυτές να κατανοήσουν κάποιες ιστορικές έννοιες, να τις συσχετίζουν και να καταλήγουν σε απλές γενικεύσεις. Να αναπτύξουν, επίσης, δεξιότητες γνωστικές, κοινωνικές, μεθοδολογικές και μεταγνωστικές που διευκολύνουν τον ιστορικό εγγραμματισμό, ο οποίος αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη ιστορικής σκέψης και ιστορικής συνείδησης, που αποτελεί τον απώτερο σκοπό του μαθήματος.

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ, ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ, ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για τη διδακτική προσέγγιση

Οι πιο πάνω επιδιώξεις επιτυγχάνονται καλύτερα με μία συνδυαστική διδακτική προσέγγιση που αντλεί στοιχεία από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, τη Διδακτική της Ιστορίας, τις παραδοσιακές και τις σύγχρονες προσεγγίσεις και αξιοποιεί τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, τις ιστορικές πηγές, γραμματειακές και εικαστικές, την ομαδοσυνεργατική και ερευνητική διδασκαλία, τη δηλωτική αλλά και τη διαδικαστική γνώση.

Για τη διαθεματικότητα και τις έννοιες

Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης στο μάθημα της Ιστορίας της Γ΄ τάξης, σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.), τις Οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου προς τους συγγραφείς και τη **σχετική βιβλιογραφία**, εξασφαλίζεται με αναφορές στα κείμενα, διαθεματικές δραστηριότητες, όπως δραματοποιήσεις, εικαστικές δραστηριότητες, θεατρικό

παιχνίδι, παιχνίδια ρόλων, προτάσεις για σχέδια εργασίας **και κυρίως με την αξιοποίηση των βασικών εννοιών**: ενδοκλαδικών και διεπιστημονικών-διαθεματικών.

Με τον όρο **ενδοκλαδικές έννοιες** εννοούνται οι έννοιες κάθε γνωστικού αντικείμενου, π.χ. οι ιστορικές έννοιες για το μάθημα της Ιστορίας, και με τον όρο **διεπιστημονικές-διαθεματικές έννοιες** εννοούνται οι έννοιες που συναντώνται στις περισσότερες επιστήμες, όπως: *μεταβολή, αλληλεπίδραση, άτομο-σύνολο, επικοινωνία, ομοιότητα-διαφορά, σύστημα, χώρος-χρόνος*.

Επειδή οι έννοιες δεν είναι σκόρπιες στη σκέψη αλλά σχετίζονται με άλλες έννοιες, σύμφωνα με τις προδιαγραφές αλλά και τη διδακτική των εννοιών γενικότερα, αυτές πρέπει να συσχετίζονται και να οδηγούν σε «δυναμικές γενικεύσεις». Οι συσχετισμοί των εννοιών, ενδοκλαδικών και διεπιστημονικών, καταλήγουν σε γενικεύσεις, ενδοκλαδικές και σε γενικεύσεις διεπιστημονικές-διαθεματικές. Οι γενικεύσεις διευκολύνουν τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης και συμβάλλουν καθοριστικά στην επίτευξη του σκοπού του μαθήματος αλλά και του σκοπού της εκπαίδευσης γενικότερα.

Στις μικρές τάξεις οι έννοιες προσεγγίζονται κυρίως βιωματικά, διαισθητικά και με περιορισμένη χρήση ορολογίας. Για παράδειγμα, για την έννοια **πολιτισμός**, που κυριαρχεί στο μάθημα της Ιστορίας της Γ΄ Τάξης, σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ, (ΦΕΚ 303/2003, σελ.3915), τα παιδιά πρέπει «Να προσεγγίσουν βιωματικά παραμέτρους της έννοιας πολιτισμός, όπως: παράδοση, ήθη και έθιμα κτλ».

Οι παραπάνω επισημάνσεις, σε συνδυασμό με τα ερευνητικά δεδομένα για το πώς κατατούν οι μαθητές του δημοτικού τις ιστορικές έννοιες, προσδιορίζουν τις διδακτικές ενέργειες και τις μαθητικές δραστηριότητες για την προσέγγιση των εννοιών.

Για τα κείμενα και την εικονογράφηση

Η ανάπτυξη, η επιλογή και η αξιοποίηση των κειμένων (εισαγωγικών και συνοδευτικών –παραθεμάτων) και των εικόνων στο βιβλίο του μαθητή έγιναν με βάση την εγκυρότητα των πηγών, το σκοπό και τις ιδιαιτερότητες του μαθήματος (να απολαύσουν και να χαρούν την ομορφιά των μύθων, να γίνει ομαλά η μετάβαση από το *μύθο* στην *ιστορία*), τις προδιαγραφές και τη σχετική βιβλιογραφία για σχολικά κείμενα, κατανοπή, αναγνώσιμα, ελκυστικά και τη διδακτική απαίτηση για χρήση πηγών στο μάθημα της Ιστορίας.

Τα παραθέματα είναι κείμενα που σχετίζονται με το γνωστικό αντικείμενο του βιβλίου και λειτουργούν κατά κάποιο τρόπο ως ιστορικές πηγές. Όπου η μετάφραση της αρχαίας πηγής κρίθηκε ότι είναι δύσκολη για τα παιδιά της Γ΄ τάξης, προτιμήθηκε η διασκευή της. Σε αρκετές περιπτώσεις επιλέχθηκαν παραθέματα από κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας με ιστορικό περιεχόμενο, γιατί με την αφηγηματική ανασύνθεση ιστορικά ηλεγμένων πληροφοριών, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να προσεγγίσουν βιωματικά παλιότερες εποχές, αλλά και να ανακεφαλαιώσουν τις ιστορικές γνώσεις τους. Ωστόσο, θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι τα κείμενα αυτά δεν αποτελούν ιστορικές πηγές. Η αρίθμηση των πηγών (κειμένων και εικόνων) είναι ενιαία κατά μάθημα.

Ειδικότερα, για τις εικόνες, οι οποίες δε χρησιμοποιούνται για απλή διακόσμηση, αλλά αξιοποιούνται ως πηγές με πληροφορίες και δραστηριότητες, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Α.Π.Σ., κρίναμε ότι το βάρος πρέπει να δοθεί στα έργα της ελληνικής αρχαιότητας για τους εξής λόγους:

- Για την εξαιρετική σπουδαιότητα της αρχαίας ελληνικής αγγειογραφίας, το σχέδιο της

οποίας είναι μοναδικό στην ιστορία της τέχνης.

- Για να εξοικειωθεί και να αγαπήσει ο μαθητής την τέχνη αυτή, καθώς η αισθητική εμπειρία, την οποία θα αποκτήσει στο μέλλον, θα βασίζεται στη μορφολογία της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι όλη η νεότερη τέχνη αξιολογείται με το κατά πόσο συμφωνεί ή απομακρύνεται από την τέχνη της κλασικής αρχαιότητας.

- Για να κερδηθεί η ομοιογένεια και η σταθερότητα στα εικαστικά μοτίβα και στο ύφος, ώστε να μη δημιουργήσει σύγχυση εποχών στους μικρούς μαθητές.

- Γιατί κρίναμε, όπως και ο Ι.Θ.Κακριδής, «ότι τον ελληνικό λόγο πρέπει να τον συντροφέει η ελληνική εικόνα από τον ίδιο λαό και από το ίδιο πνεύμα γεννημένη».

Είναι γνωστό ότι από τους ελληνικούς μύθους έχουν εμπνευστεί αμέτρητοι καλλιτέχνες των μεσαιωνικών και των νεότερων χρόνων. Σε ένα επαναληπτικό μάθημα ο δάσκαλος της τάξης μπορεί να αξιοποιήσει τις προτεινόμενες διευθύνσεις στο δίδιχτυο ή και άλλα εποπτικά μέσα και να εστιάσει το στόχο του στην επίδραση της ελληνικής μυθολογίας στη νεότερη τέχνη. Μπορεί να επιχειρήσει σύγκριση ομόθεμων έργων και να κατευθύνει τους μαθητές να παρατηρήσουν πώς παριστάνει το ίδιο θέμα ένας αρχαίος καλλιτέχνης κι ένας νεότερος.

Η εικονογράφηση συμπληρώνεται από χάρτες, οι οποίοι συμπληρώνουν το κείμενο του βιβλίου.

Για τους μύθους, την ιδιαιτερότητα της ελληνικής μυθολογίας και την απομυθοποίηση

Οι μύθοι, προϊόντα της συμβολιστικής ικανότητας του ανθρώπου, αποτελούν τα πρώτα δημιουργήματα της φαντασίας του. Λόγοι κυρίως ψυχολογικοί, που πηγάζουν από το δέος προς το άγνωστο, ώθησαν τον άνθρωπο στη δημιουργία των μύθων, στην προσπάθειά του να εξηγήσει και να κατανοήσει αυτό το άγνωστο.

Μύθους δε δημιούργησαν μόνο οι πρωτόγονες αλλά και οι εξελιγμένες κοινωνίες. Κάθε λαός έχει τους μύθους, τους ήρωές του και τα κατορθώματά τους και ενδιαφέρεται για τους δικούς του και όχι για τους ξένους ήρωες. Ο Ι. Θ. Κακριδής υποστηρίζει ότι «Μόνο μια ηρωική μυθολογία ξεπέρασε κάθε τοπικό και χρονικό σύνορο, η αρχαία ελληνική. Μορφές σαν του Αχιλλέα, του Οδυσσέα, του Ηρακλή, της Ελένης, της Ναυσικάς είναι γνωστές όχι μόνο στην Ελλάδα που τις γέννησε ούτε μόνο στην Ευρώπη, που πνευματικά στηρίζεται στον ελληνικό πολιτισμό, αλλά σε κάθε μορφωμένο κοινό, σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου και να ζει» Και ο Κωνσταντίνος Τσάτσος συμπληρώνει: «Η σύνδεση του μύθου και της τέχνης συντελείται μεγαλόπρεπα και πληθωρικά στον ελληνικό κόσμο. Και άλλοι λαοί έχουν μεγάλη μυθολογία συνδυσασμένη με αξιόλογα έργα τέχνης, αλλά στην Ελλάδα, στην ομηρική εποχή πλάστηκε ο μυθικός κόσμος που αποτελεί ένα από τα κύρια βήθρα της τέχνης και του πολιτισμού της Ευρώπης και όλων των άλλων χωρών της οικουμένης».¹

Για πολλούς αιώνες η μυθολογία στη συνείδηση των Ελλήνων είχε ταυτιστεί με την πραγματική ιστορία των προγόνων τους. Με τον καιρό, όμως, άρχισαν να αμφισβητούν την ιστορικότητα των μύθων, γι' αυτό άρχισαν να τους μετασχηματίζουν.

Άλλοι υποστήριξαν ότι ο μύθος είναι πηγή της ιστορίας και άλλοι ότι δεν έχει καμία σχέση με την πραγματική ιστορία. Γενικά, οι επιστήμονες είναι επιφυλακτικοί για το αν οι μύθοι παρέχουν στοιχεία που οδηγούν σε ιστορικά συμπεράσματα. Είναι χαρακτηριστική η φράση του Στέ-

¹Βλ. Ελληνική Μυθολογία, Εκδοτική Αθηνών, 1986, σελ. 16, 24

φανου Βυζάντιου (6^{ος} μ.χ αι) «ο μύθος είναι κάτι που δεν έγινε ποτέ, αλλά υπήρχε πάντοτε».

Είναι προφανές, ότι, με βάση αυτά που αναφέρθηκαν πιο πάνω, ο εκπαιδευτικός πρέπει να χειρίζεται με ιδιαίτερη λεπτότητα το πρόβλημα της απομυθοποίησης, αναλογιζόμενος ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν έχουν αναπτυγμένη την αφαιρετική σκέψη, που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση του συμβολικού περιεχομένου των μύθων και ότι η μεγάλη έμφαση στην απομυθοποίηση υπονομεύει την ομορφιά και τη μαγεία των μύθων, κάτι που δεν πρέπει να συμβεί ακόμη στην ηλικία αυτή.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας

Το προτεινόμενο διάγραμμα διδασκαλίας είναι ενδεικτικό, που σημαίνει ότι δεν περιορίζει τις πρωτοβουλίες των εκπαιδευτικών, εφόσον, βέβαια, αυτές δεν αντιστρατεύονται τις «απαιτήσεις» του Α.Π.Σ. και της διδακτικής του μαθήματος.

Για το Α΄ Μέρος, που είναι αφιερωμένο στην Ελληνική Μυθολογία, στις περισσότερες περιπτώσεις ενδεικνύεται η χρήση της αφηγηματικής και περιγραφικής μορφής διδασκαλίας, για να έρθουν τα παιδιά σε μια πρώτη επαφή με τους αρχαίους μύθους. Η περιγραφή ή η αφήγηση, που πρέπει να γίνεται με παραστατικότητα και ζωντάνια, μπορεί να γίνει και από τον εκπαιδευτικό, αλλά και από τους μαθητές, που έτυχε να διαβάσουν μόνοι τους το μύθο.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η αφήγηση στις μικρές ηλικίες εξυπηρετεί και την αισθητική απόλαυση, έχει και ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Η αφήγηση, βέβαια, είναι επιδεκτική και άλλων φραστικών τρόπων, όπως σχόλια, ερωτήσεις, απαντήσεις, με διευκρινιστικό χαρακτήρα, οι οποίες δεν πρέπει να παραβλέπονται.

Παράλληλα με την παρουσίαση γίνεται και η επεξεργασία των παραθεμάτων και των εικόνων. Οι μαθητές, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, μελετούν τις πηγές και παρατηρούν τις εικόνες.

Εναλλακτική πρόταση: Μέσα από μια σύντομη αφόρμηση, που μπορεί να γίνει με τη βοήθεια κάποιας εικόνας ή ενός παραθέματος ή της επικεφαλίδας ή τη σύνδεση με τα προηγούμενα μαθήματα ή με κάποιο βίωμα, π.χ. από επίσκεψη σε μουσείο ή με την παρακολούθηση κάποιας ταινίας στον κινηματογράφο ή την τηλεόραση κτλ., αναδεικνύεται η δεσποζούσα ιδέα του μαθήματος. Τώρα, τα παιδιά, με κεντρισμένη την περιέργεια και το ενδιαφέρον τους, προτρέπονται να μελετήσουν το εισαγωγικό κείμενο και να το αφηγηθούν με δικά τους λόγια στην τάξη.

Σε κάθε περίπτωση προτείνεται η πλήρης αξιοποίηση του διδακτικού βιβλίου, το οποίο αποτελεί βασικό εποπτικό μέσο διδασκαλίας.

Επεξεργασία, νοηματική, «ιστορική», γλωσσική και διαθεματική. Η νοηματική και «ιστορική» επεξεργασία περιλαμβάνει διδακτικές ενέργειες για τον έλεγχο της κατανόησης του περιεχομένου της διδακτικής ενότητας, την επισήμανση των κυριότερων σημείων, την αξιοποίηση των πηγών, γραμματειακών και εικαστικών, την ανάδειξη και το συσχετισμό βασικών εννοιών, ενδοκλαδικών και διακλαδικών και διατύπωση δυνητικών γενικεύσεων.

Η νοηματική και η «ιστορική» επεξεργασία διευκολύνεται, αν τα παιδιά ασκηθούν να παρατηρούν με προσοχή, να περιγράφουν, να αφηγούνται, να χαρακτηρίζουν πρόσωπα από τις ενέργειές τους, να εκφράζουν συναισθήματα, να κάνουν υποθέσεις και συσχετισμούς, να

συλλέγουν πληροφορίες, να ερμηνεύουν δεδομένα, να διατυπώνουν κρίσεις, γενικεύσεις και συμπεράσματα, να σχολιάζουν εποικοδομητικά τις απόψεις και τις εργασίες των συμμαθητών τους και να χρησιμοποιούν τις κατάλληλες λέξεις και το σωστό τύπο. Επειδή το μάθημα της Ιστορίας προσφέρεται στην απόκτηση και τη διεύρυνση των πιο πάνω δεξιοτήτων, είναι σκόπιμο να αξιοποιείται αυτή η δυνατότητα.

Έτσι, κατά τη νοηματική επεξεργασία, και ειδικότερα στη φάση που ελέγχεται η κατανόηση του περιεχομένου του μαθήματος, ενδείκνυται να χρησιμοποιούνται τα κλασικά ερωτήματα που αναφέρονται στα περιστατικά και τα **γεγονότα** (τι;), τα **πρόσωπα - πρωταγωνιστές** (ποιος,α,ο;), το **χωροχρονικό πλαίσιο** (πού; πότε;), τον **τρόπο** (πώς;), τις **αφορμές και τις αιτίες** (γιατί;) σε συνδυασμό με κατάλληλα ρήματα που αναφέρονται στις αισθήσεις, τα συναισθήματα, τη φαντασία, τη δράση, την κρίση κ.τ.λ. (*είδε, παρατήρησε, άκουσε, έπιασε, ένωσε, αισθάνθηκε, φαντάστηκε, συλλογίστηκε, υπόθεσε, σχεδίασε, αποφάσισε συνάντησε, δυσκολεύτηκε, συνεργάστηκε, ξεπέρασε, πέτυχε κατάφερε* κ.ά).

Με παρόμοιο τρόπο γίνονται οι περιγραφές των εικόνων. Οι εικόνες υπηρετούν τους στόχους του μαθήματος και η επεξεργασία τους θεωρείται υποχρεωτική. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η εικόνα είναι το καλύτερο και τελειότερο μέσο έκφρασης των ανθρώπινων βιωμάτων, γι' αυτό είναι και το δραστικότερο μέσο επίδρασης στον άνθρωπο, ιδιαίτερα στη μικρή ηλικία. Εδώ, ακολουθώντας μια οργανωτική αρχή, π.χ. από το κέντρο προς τα άκρα, χρησιμοποιούνται επιρρήματα, ρήματα και φράσεις, όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί: *Στη μέση (ή στην πάνω δεξιά γωνία, στο βάθος, απέναντι, κάτω από, δίπλα από, ανάμεσα, αριστερά, δεξιά, πιο κάτω, κτλ.) βρίσκεται, υπάρχει, φαίνεται, προβάλλει, διακρίνεται, ξεχωρίζει* κτλ. Αφού οι μαθητές εξοικειωθούν με την περιγραφή, είναι σκόπιμο να ενθαρρύνονται να προβαίνουν σε σχόλια και συσχετισμούς με την ιστορική αφήγηση.

Όπως τονίστηκε και πιο πάνω, οι εικόνες και τα συνοδευτικά κείμενα αντιμετωπίζονται ως **ιστορικές πηγές**, γι' αυτό και συνδέονται με δραστηριότητες. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να μυηθούν σ' ένα βαθμό στην αξιοποίηση των ιστορικών πηγών και να αρχίσουν να συνειδητοποιούν την αξία που έχουν αυτές για την άντληση ιστορικών πληροφοριών, την εξαγωγή ιστορικών συμπερασμάτων και γενικά στην κατανόηση του παρελθόντος. Γι' αυτό είναι ανάγκη οι μαθητές να ασκούνται με κατάλληλες διδακτικές ενέργειες και δραστηριότητες, να θέτουν τα δικά τους ερωτήματα σε μία πηγή και να αντλούν πληροφορίες απ' αυτήν. Η επεξεργασία των πηγών αναπτύσσει την κριτική ικανότητα των μαθητών και προάγει τη συνεργατική μάθηση, στόχος που δεν επιτυγχάνεται με μόνη την αφηγηματική μέθοδο. Ο εκπαιδευτικός, ανάλογα με τις συνθήκες της τάξης του και το διαθέσιμο χρόνο, επιλέγει ανάμεσα στις πηγές και τις δραστηριότητες που προτείνονται, τις τροποποιεί ή προσθέτει και δικές του.

Για τις αφηγήσεις χρησιμοποιούνται χρονικοί σύνδεσμοι, χρονικά επιρρήματα και χρονικές εκφράσεις (*όταν, ενώ, καθώς, αφού, μόλις, προτού, ώσπου, ωστόσο, αμέσως, ύστερα, κατόπιν, πρωτίτερα, στα παλιά χρόνια, τα αρχαία χρόνια, σε λίγο, στη συνέχεια*).

Με δραστηριότητες, όπως οι πιο πάνω, όπου οι μαθητές ασκούνται να παρατηρούν, να περιγράφουν, να αφηγούνται, να χρησιμοποιούν το κατάλληλο λεξιλόγιο κτλ., ικανοποιείται σε μεγάλο βαθμό η άποψη ότι «κάθε στόχος της γλωσσικής διδασκαλίας θεωρείται «οριζόντιος στόχος» όλων των μαθημάτων» (ΦΕΚ 303/2003. σελ.3775).

Για την περιληπτική απόδοση του κειμένου, που είναι μια πολύ σημαντική γλωσσική δραστηριότητα, εκτιμούμε ότι σ' αυτή την τάξη καλό είναι να δίνουμε τη δυνατότητα στους μαθητές να διηγούνται το περιεχόμενο των κειμένων με λίγα λόγια, ενώ παράλληλα, με κατάλληλες ασκή-

σεις, τα ασκούμε στην επισήμανση και την παράλειψη των λεπτομερειών, την πύκνωση προτάσεων και παραγράφων και τη συμπλήρωση ανακεφαλαιωτικών κειμένων.

Εννοείται ότι σε καμία περίπτωση το μάθημα της Ιστορίας δεν μετατρέπεται σε γλωσσικό μάθημα, αλλά αξιοποιούνται με μέτρο οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για τη γλωσσική καλλιέργεια των παιδιών.

Για τη διαθεματική επεξεργασία ισχύουν αυτά που τονίστηκαν πιο πάνω για τη διαθεματικότητα και τις διαθεματικές έννοιες.

Όταν ολοκληρωθεί η επεξεργασία, γίνεται ανακεφαλαίωση του μαθήματος. Εδώ μπορούν να αξιοποιηθούν οι ερωτήσεις που υπάρχουν στο τέλος κάθε μαθήματος και οι οποίες, ως επί το πλείστον συνθέτουν και ανακεφαλαιώνουν τα βασικά σημεία του.

Τετράδιο Εργασιών

Οι δραστηριότητες, ερωτήσεις – ασκήσεις κτλ., που αναπτύσσονται στο Τετράδιο Εργασιών, σχετίζονται με συγκεκριμένους στόχους και είναι σκόπιμο να γίνονται στο σχολείο. Προτείνουμε δραστηριότητες που απαιτούν σωματική και συναισθηματική συμμετοχή των παιδιών, θεωρώντας ότι η βιωματική προσέγγιση του θέματος συντελεί στην ευκολότερη κατάκτηση της γνώσης, ενώ η συναισθηματική εμπλοκή αποτελεί καλό αγωγό της μάθησης. Οι περισσότερες από αυτές είναι δοσμένες με παιγνιώδη τρόπο, για να διεγείρουν το ενδιαφέρον των παιδιών. Προσπαθούν να ενεργοποιήσουν όλες τις δημιουργικές δυνάμεις των μαθητών, εθίζοντάς τους στη διαρκή αναζήτηση της γνώσης και αναπτύσσοντας την ιστορική τους συνείδηση.

Μερικές από τις δραστηριότητες επιδιώκουν να συνδέσει το παιδί τη σημερινή καθημερινή ζωή με τη ζωή των αρχαίων και να αισθανθεί την αδιάκοπη συνέχεια του πολιτισμού μας. Στόχος των περισσότερων ασκήσεων είναι να διαπιστωθεί αν ο μαθητής μπορεί να αξιοποιήσει δημιουργικά ιστορικές πληροφορίες, τις οποίες έχει επεξεργαστεί προηγουμένως στην τάξη. Για την αντιμετώπισή τους αξιοποιούνται οι προτάσεις για διδακτικές ενέργειες, που αναφέρθηκαν πιο πάνω, και οι συγκεκριμένες οδηγίες στο αντίστοιχο μάθημα. Όπου απαιτείται γραπτή απάντηση, καλό είναι να προηγούνται προφορικές διευκρινίσεις.

Για τους προοργανωτές

Σε κάθε μία από τις δέκα (10) ευρύτερες ενότητες προτάσσεται ένα σύντομο κείμενο που λειτουργεί ως προοργανωτής για τα μαθήματα που θα ακολουθήσουν. Καλό είναι τα εισαγωγικά κείμενα να αξιοποιούνται κατά τη διδασκαλία του 1ου μαθήματος κάθε ενότητας.

Για την αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή στο μάθημα της Ιστορίας

Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας έχει ανατροφοδοτικό και όχι εξεταστικό σκοπό, γίνεται σε κάθε διδακτική ενότητα αλλά και σε σύνολο ευρύτερων διδακτικών εννοιών (βλ. επαναληπτικά μαθήματα) με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες που είναι συμβατές με τη **φιλοσοφία**, τις **αρχές**, τους **στόχους**, τις **μορφές** και τις **τεχνικές** για την αξιολόγηση του μαθητή που αναπτύσσονται στο ΔΕΠΠΣ και το ΑΠΣ (ΦΕΚ 303/2003, σελ.3743-44, 3941) και τις αρχές και τους στόχους για τα επαναληπτικά μαθήματα, σελ.3922, 3926, 3933 και 3940.

Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών δεν περιορίζεται μόνο στο γνωστικό τομέα αλλά επεκτείνεται και στις δεξιότητες που απέκτησαν τα παιδιά, γνωστικές και μεθοδολογικές (π.χ.

να παρατηρούν και να περιγράφουν εικόνες, ευρήματα, να αξιοποιούν ιστορικές πηγές για την άντληση πληροφοριών κτλ.) στην ανάπτυξη, σε κάποιο βαθμό της ιστορικής σκέψης (ιστορικές έννοιες, συσχετισμοί, απλές γενικεύσεις) και στην απόκτηση θετικών στάσεων: ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες και την ελληνική μυθολογία, επιθυμία για επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, αναζήτηση και μελέτη σχετικών βιβλίων, αξιοποίηση ιστοσελίδων, αποδοχή και σεβασμός της ιστορίας και του πολιτισμού των άλλων λαών.

Οι διδακτικές ενέργειες και οι μαθητικές δραστηριότητες που προτείνονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού (ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας, φάση επεξεργασίας των μαθημάτων, εκπόνηση σχεδίων εργασίας, «κατ' οίκον εργασίες») και στις Συμπληρωματικές Προδιαγραφές για τη συγγραφή των διδακτικών βιβλίων που εκπόνησε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διευκολύνουν στη διαμόρφωση κριτηρίων και δραστηριοτήτων για την αξιολόγηση σε καθημερινή βάση αλλά και σε επίπεδο ευρύτερων ενότητων.

Για τις «κατ'οίκον» εργασίες παραπέμπουμε στη σχετική εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ στην οποία γίνεται αναφορά και για το μάθημα της Ιστορίας.«Για το μάθημα της Ιστορίας τα παιδιά μελετούν μια δυο φορές τη συγκεκριμένη ενότητα, εντοπίζουν τα κυριότερα σημεία και τις έννοιες που πιθανόν διδάχτηκαν, ώστε να είναι σε θέση να αποδίδουν το περιεχόμενο της ενότητας, χωρίς να υποχρεώνονται να αποστηθίσουν ούτε το βασικό κείμενο ούτε τα συνοδευτικά κείμενα. Ενδεχομένως να χρειαστεί να συμπληρώσουν στο Τετράδιο Εργασιών ένα ανακεφαλαιωτικό κείμενο, αν αυτό βέβαια δεν έγινε στο σχολείο. Εννοείται ότι σε καμία περίπτωση δεν αναθέτουμε στους μαθητές να αντιγράφουν πρόσθετες πληροφορίες από βιβλία και εγκυκλοπαίδειες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν μπορούν να ανατρέχουν σε πηγές, για να ερευνήσουν κάποια θέματα και να τα αποδώσουν γραπτά με δημιουργικό τρόπο».

Για την Τοπική Ιστορία

Από το Α.Π.Σ δεν προβλέπεται, όπως για τις άλλες τάξεις, συστηματική ενασχόληση με την Τοπική Ιστορία. Όμως, αξιοποιούνται οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για αναφορές, συνδέσεις και ενασχόληση με την τοπική ιστορία. Έτσι, όταν ένας μύθος ή ένα γεγονός αναφέρεται σε συγκεκριμένη περιοχή, οι μαθητές παρακινούνται να επισκεφτούν το χώρο ή το μουσείο της περιοχής, να συγκεντρώσουν σχετικό υλικό και να ετοιμάσουν ένα μικρό σχέδιο εργασίας. Για παράδειγμα, οι προτεινόμενες διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες με την 1η δραστηριότητα του μαθήματος, «*Η θυσία της Ιφιγένειας*», της ενότητας *Τρωικός πόλεμος* κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση, δηλαδή την αξιοποίηση ευκαιριών και προετοιμασία για την ενασχόληση με την Τοπική Ιστορία.

Για τα επαναληπτικά μαθήματα

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, «τα επαναληπτικά μαθήματα, που αναπτύσσονται με μορφή ασκήσεων και δραστηριοτήτων στα Τετράδια Εργασιών, ανακεφαλαιώνουν ευρύτερες διδακτικές ενότητες», αποσκοπούν στη συστηματοποίηση των γνώσεων που απέκτησαν οι μαθητές στις επιμέρους ενότητες, τη συμπλήρωση κενών και ελλείψεων που διαπιστώνονται, τη δημιουργική ανασύνθεση των επιμέρους μαθημάτων, την αξιοποίηση του ιστορικού λεξιλογίου, την κρίση, την αξιολόγηση και τη σύνδεση ενεργειών με πρόσωπα, την αιτιολόγηση απόψεων κ.ά.

Τα επαναληπτικά μαθήματα μπορούν να αξιοποιηθούν στην αξιολόγηση της επίδοσης των

μαθητών, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, έχει ανατροφοδοτικό και όχι εξεταστικό σκοπό.

Με βάση το χρόνο που διατίθεται από το Α.Π.Σ. εκπονήθηκαν πέντε επαναληπτικά μαθήματα: α) ένα μετά την ολοκλήρωση της ενότητας η *Δημιουργία του κόσμου*, β) ένα μετά την ολοκλήρωση της ενότητας *Αργοναυτική εκστρατεία*, γ) ένα μετά την ολοκλήρωση της ενότητας *οι περιπέτειες του Οδυσσέα*, δ) ένα μετά την ολοκλήρωση της ενότητας του *Κυκλαδικού πολιτισμού* και ε) ένα μετά την ολοκλήρωση της ενότητας του *Μυκηναϊκού πολιτισμού*.

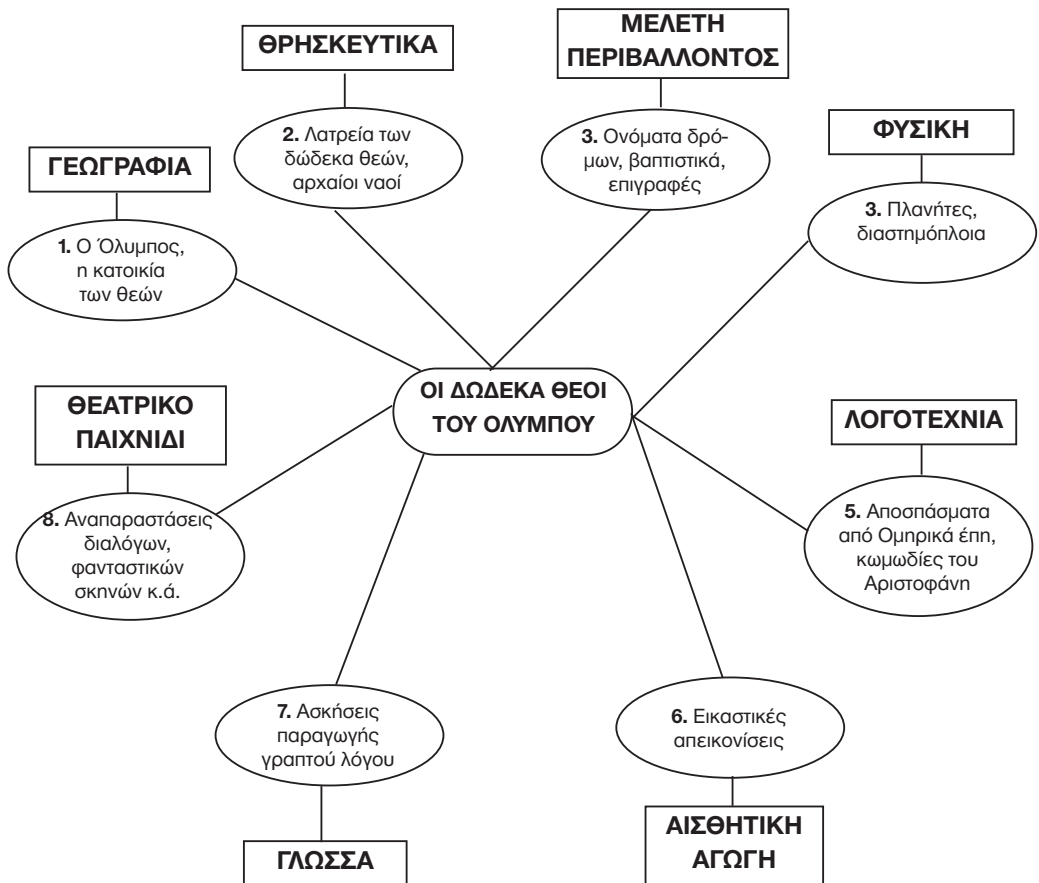
Για την εκπόνηση σχεδίων εργασίας

Από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), που αποτελεί επίσημο κείμενο (ΦΕΚ 303/2003, σελ. 3738) για τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, προβλέπεται «πραγματοποίηση διαθεματικών δραστηριοτήτων/εργασιών με διαφορετικά θέματα και περιεχόμενο που λειτουργούν συμπληρωματικά στην κατανόηση θεμελιωδών διαθεματικών εννοιών και οδηγούν στη δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου γνώσεων και δεξιοτήτων. Για την υλοποίηση αυτών των εργασιών πρέπει να αφιερώνεται συγκεκριμένος χρόνος, που μπορεί να κυμαίνεται στο 10% περίπου του συνολικού διδακτικού χρόνου κάθε θεματικής ενότητας». Στη σελίδα 3922 προτείνονται δύο διαθεματικά σχέδια εργασίας (*«Η κατοικία άλλοτε και τώρα»* και *«Οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου»*) για τα οποία τονίζεται ότι αυτά μπορεί να συμπληρώνουν εναλλακτικά τις αναφερόμενες στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες, για τις οποίες διατίθεται περίπου το 10% του διδακτικού χρόνου και ανταποκρίνονται σε όσα προτείνονται στην τρίτη στήλη του ΔΕΠΠΣ Ιστορίας.

Αυτός ο χρόνος που προβλέπεται από το Δ.Ε.Π.Π.Σ και το Α.Π.Σ. να διατίθεται για διαθεματικές δραστηριότητες, προτείνεται να αφιερωθεί στην εκπόνηση σχεδίων εργασίας, μετά την ολοκλήρωση 8-10 διδακτικών κεφαλαίων.

Για τη φιλοσοφία, την αξία, τις αρχές και τη διαδικασία εκπόνησης σχεδίων εργασίας παραπέμπουμε στον *ΟΔΗΓΟ ΣΧΕΔΙΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ* που εκπόνησε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και, μέσω του ΟΕΔΒ, διένειμε σε όλα τα σχολεία.

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΘΕΜΑ:
ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΘΕΟΙ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ
(αραχνόγραμμα)**

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Θέμα 1ο Όλυμπος, η κατοικία των δώδεκα θεών

Στόχοι: Να διαμορφώσουν σχετικές με το γεωγραφικό πλαίσιο της περιοχής αναπαραστάσεις.

Δραστηριότητες: α) Προσδιορίζουν τον Όλυμπο στο χάρτη β) ταξιδεύουν νοερά, με τη βοήθεια το χάρτη από τον τόπο διαμονής τους έως τον Όλυμπο γ) συλλέγουν σχετικό εικονιστικό υλικό, όπως φωτογραφίες του Ολύμπου κ.ά.

Θέμα 2ο: Λατρεία των δώδεκα θεών, αρχαίοι ναοί

Στόχοι: Να κατανοήσουν τη διαχρονική ανάγκη των ανθρώπων να λατρεύουν τους θεούς τους και να αντιπαραβάλουν αρχαίους και σύγχρονους τρόπους λατρείας.

Δραστηριότητες: α) Συλλέγουν εικόνες αρχαίων ναών που ήταν αφιερωμένοι στους θεούς του Ολύμπου, (Ο Παρθενώνας, το Θησείο, ο ναός του Ποσειδώνα στο Σούνιο, της Αφάιας στην Αίγινα, του Απόλλωνα στους Δελφούς και στην αρχαία Κόρινθο κ.λπ.) β) συζητούν για τους τρόπους λατρείας και για τις προσφορές των αρχαίων στους θεούς τους και αντιπαραβάλλουν με σύγχρονους τρόπους λατρείας.

Θέμα 3ο: Οι δώδεκα θεοί στην καθημερινή μας ζωή

Στόχοι: Να αντιληφθούν ότι η αρχαία ελληνική μυθολογία αποτελεί μέρος της ιστορικής και πολιτισμικής μας παράδοσης και να διαπιστώσουν επιβιώσεις της στη σημερινή εποχή.

Δραστηριότητες: α) Αναζητούν και καταγράφουν τοπωνύμια, ονόματα οδών, βαπτιστικά ονόματα, ονόματα εταιρειών, καταστημάτων, προϊόντων, που έχουν πάρει την ονομασία τους από τους θεούς β) συζητούν και συσχετίζουν τις ιδιότητες των αρχαίων θεών με επαγγέλματα σημερινά.

Θέμα 4ο: Πλανήτες, διαστημόπλοια

Στόχοι: Να αντιληφθούν την παγκόσμια απήχηση του μύθου του Δωδεκάθεου.

Δραστηριότητες: Συλλέγουν εικόνες πλανητών, διαστημοπλοίων, διαστημικών σταθμών και προγραμμάτων. Παρατηρούν χάρτη του ηλιακού μας συστήματος και συζητούν για τα ονόματα που τους έχουν δοθεί.

Θέμα 5ο: Αρχαίοι ποιητές και Δωδεκάθεο

Στόχοι: Να κατανοήσουν την απήχηση του μύθου του Δωδεκαθέου στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία.

Δραστηριότητες: Διαβάζονται στην τάξη αποσπάσματα από τις κωμωδίες του Αριστοφάνη (Ειρήνη, Όρνιθες) και αποσπάσματα από τα Ομηρικά έπη (π.χ. Ιλιάδα Α 601-610, Υ 31-40, Ο 187-194), που αναφέρονται στους δώδεκα θεούς.

Θέμα 6ο: Εικαστικές απεικονίσεις

Στόχοι: Να κατανοήσουν την απήχηση της ελληνικής μυθολογίας και ειδικότερα του μύθου του Δωδεκαθέου στην ελληνική και την παγκόσμια τέχνη.

Δραστηριότητες: α) Συλλέγουν εικόνες διαφόρων έργων τέχνης, που έχουν ως θέμα τους

12 θεούς και κατασκευάζουν ομαδικά κολάζ β) αναπαριστούν εικαστικά σκηνές από τη ζωή των δώδεκα θεών που τους άρεσαν περισσότερο και κατασκευάζουν κολάζ με δικά τους έργα γ) συγκεντρώνουν τα έργα τους και φτιάχνουν ένα δικό τους βιβλίο για τους θεούς.

Θέμα 7ο: Παραγωγή γραπτού λόγου

Στόχοι: Να ασκηθούν στην παραγωγή γραπτού λόγου.

Δραστηριότητες: α) Συμπληρώνουν πίνακα στον οποίο δίνονται τα ονόματα των δώδεκα θεών και δίπλα στο όνομα κάθε θεού τα παιδιά γράφουν δύο επίθετα, π.χ. (Ήρα: πονηρή, ζηλιάρα) β) συνθέτουν φανταστική ιστορία με τίτλο «Μια μέρα στον Όλυμπο με τους δώδεκα θεούς» χρησιμοποιώντας και επίθετα από την προηγούμενη άσκηση γ) συνθέτουν διαλόγους μεταξύ των θεών.

Θέμα 8ο: Αναπαραστάσεις δραματοποιήσεις

Στόχοι: Να εκφραστούν ελεύθερα και δημιουργικά με το θεατρικό παιχνίδι.

Δραστηριότητες: Αναπαριστούν τους διαλόγους ή τη φανταστική ιστορία που συνέθεσαν.

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΕ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ

Οι σύγχρονες αντιλήψεις για τη διδακτική της Ιστορίας υπογραμμίζουν την ανάγκη χρήσης ενεργητικών μεθόδων διδασκαλίας που θα οδηγήσουν στην «ανακάλυψη» της γνώσης από τον ίδιο το μαθητή. Οι μαθητές επιβάλλεται να έρθουν σε επαφή με τις πηγές της ιστορίας, να διατυπώσουν υποθέσεις, να θέσουν ιστορικά ερωτήματα και να προσπαθήσουν να τα απαντήσουν. Ο τρόπος αυτός κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών και προάγει την κριτική σκέψη τους, αφού τους εμπλέκει σε αυθεντικές διαδικασίες έρευνας.

Στην προσέγγιση αυτή των πηγών της ιστορίας και στην εφαρμογή ενεργητικών μεθόδων διδασκαλίας, σπουδαίο ρόλο παίζουν οι επισκέψεις στα μουσεία. Η αξιοποίηση των επισκέψεων αυτών και η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, οργανωμένων από μουσειοπαιδαγωγούς και εκπαιδευτικούς, εξυπηρετούν απόλυτα τους στόχους του μαθήματος της Ιστορίας.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα είναι θεματικά οργανωμένες δραστηριότητες που επιχειρούν, σε διαλογική σχέση με το μαθητικό κοινό, να προσδώσουν νοήματα στα εκθέματα του μουσείου, στα μνημεία και στους αρχαιολογικούς χώρους, να αποκαλύψουν τις σχέσεις που συνδέουν τα αντικείμενα μεταξύ τους, να συνθέσουν τις επιμέρους πληροφορίες σε γνώσεις.

Η οργάνωση και η υλοποίηση τέτοιων εκπαιδευτικών προγραμμάτων μπορεί και πρέπει να οργανωθεί και από το σχολείο, ώστε να προσελκύσουμε τους νέους στη γνωριμία με το πολιτισμικό περιβάλλον, σχεδιάζοντας δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στην ηλικία τους και εντάσσονται στα σχολικά προγράμματα. Ο δάσκαλος της τάξης είναι αυτός που γνωρίζει καλύτερα τη σχέση των μνημείων με το σχολικό πρόγραμμα και τους σκοπούς των μαθημάτων που διδάσκει, καθώς επίσης το κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών του και τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, ώστε να προσαρμόσει το πρόγραμμα σ' αυτές.

Τέτοιου είδους προγράμματα μπορούν να συνδεθούν με την ύλη της Ιστορίας και να ενταχθούν στις δράσεις της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ή της Ευέλικτης Ζώνης Διαθεματικών και Δημιουργικών Δραστηριοτήτων.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα διαφέρουν από την ξενάγηση που κουράζει και δημιουργεί αρνητισμό, αφού οι μαθητές κατά τη διάρκειά της παραμένουν παθητικοί δέκτες σε έναν καταγισμό πληροφοριών. Αντίθετα τα εκπαιδευτικά προγράμματα προϋποθέτουν την ουσιαστική εμπλοκή των μαθητών, στηρίζονται στον προβληματισμό και τη διερεύνηση, στην ανακάλυψη της γνώσης από τον ίδιο το μαθητή. Τα προγράμματα αυτά, καθώς οργανώνονται γύρω από πραγματικά αντικείμενα, προκαλούν το έντονο ενδιαφέρον των μαθητών και ερεθίζουν τη φυσική περιέργεια και την εξερευνητική τους διάθεση. Επίσης αρέσουν στα παιδιά, γιατί προσφέρουν ανεξαρτησία κίνησης μέσα στο χώρο.

Οι δραστηριότητες που μπορεί να περιλάβει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι ποικίλες: θεατρικό παιχνίδι, εικαστικό εργαστήρι, παιχνίδια παρατηρητικότητας, διαγωνισμοί, παιχνίδια μυστηρίου, δραματοποίηση κ.ά. Το παιχνίδι, η δραστηριοποίηση, η παρατήρηση, η σύγκριση και η ταύτιση δημιουργούν τη ζητούμενη οικειότητα, που οδηγεί σε αμεσότητα επαφής με τα μνημεία. Το ενδιαφέρον που προκαλείται γι' αυτά, γεννά στους μαθητές την επιθυμία να ξανάρθουν ή να θελήσουν να διευρύνουν αυτή τη γνωριμία και με άλλους τρόπους.

Απαιτείται λοιπόν σχεδιασμός και επιλογή των κατάλληλων δραστηριοτήτων που θα υπηρετήσουν τους στόχους.

Σχεδιασμός του προγράμματος από τον εκπαιδευτικό του σχολείου

Η επιτυχία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος προϋποθέτει την ιδιαίτερη προετοιμασία, την ενημέρωση και τον προγραμματισμό εκ μέρους του εκπαιδευτικού.

Προϋποθέσεις:

- Η προηγούμενη γνωριμία του εκπαιδευτικού με το μουσείο ή τον αρχαιολογικό χώρο.
- Ο εντοπισμός των δυνατοτήτων και των δυσκολιών που αυτό εμπεριέχει.
- Η επιλογή των διαδρομών που θα ακολουθήσουν και των αντικειμένων που θα αποτελέσουν τον πυρήνα της εφαρμογής και τη βάση των ερευνητικών ερωτημάτων, στα οποία θα κληθούν να απαντήσουν οι μαθητές.
- Η βιβλιογραφική ενημέρωση από τις διαθέσιμες πηγές.
- Ο καθορισμός των γνωστικών περιοχών της σχολικής ύλης με τις οποίες μπορούν να επιχειρηθούν διασυνδέσεις για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση της επίσκεψης.
- Ο προγραμματισμός της επίσκεψης μετά από τη διδασκαλία της αντίστοιχης ενότητας, ώστε να εξασφαλιστεί το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο.
- Η αντιμετώπιση όλων εκείνων των πρακτικών ζητημάτων και των δυσκολιών που θέτει η σχολική και μουσειακή πραγματικότητα.
- Η χρονική διάρκεια του προγράμματος δεν πρέπει να ξεπερνά τη μιάμιση ώρα, ώστε να μην προκαλέσει κόπωση στους μαθητές.

Γενικοί στόχοι

Οι δραστηριότητες αυτές βοηθούν τους μαθητές:

- Να διαπιστώσουν τις αλληλεπιδράσεις ανθρώπου και φύσης.
- Να αναλύσουν την πορεία του πολιτιστικού φαινομένου.
- Να διευρύνουν και να ζωντανέψουν τη διδασκτέα ύλη της Ιστορίας και των άλλων αρχαιογνωστικών μαθημάτων.

- Να αποκτήσουν ζωντανή εθνική ταυτότητα, που να εκδηλώνεται με αγάπη για τη διαφύλαξη του πολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Να αναγνωρίσουν ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι για τη μελέτη των ίδιων γεγονότων και καταστάσεων.
- Να γίνουν ικανοί να αξιολογούν τη σπουδαιότητα και αυθεντικότητα των δημιουργημάτων της τέχνης και των γραπτών μαρτυριών και να τα χρησιμοποιούν κατάλληλα για την κατανόηση του παρελθόντος.

Η προετοιμασία στην τάξη

Κρίνεται απαραίτητη μια πρώτη γνωριμία με το χώρο και τα μνημεία, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση κάθε λογής εποπτικού υλικού. Οι μαθητές ενημερώνονται για το πρόγραμμα και τους στόχους του και δίνονται οδηγίες για τον τρόπο που θα κινηθούν στο χώρο και άλλες πρακτικές συμβουλές. Κατά τη φάση αυτή οι μαθητές διατυπώνουν ερωτήματα προς διερεύνηση, τα οποία ο εκπαιδευτικός λαμβάνει υπόψη του στη διαμόρφωση του προγράμματος. Τέλος μοιράζονται στους μαθητές τα έντυπα του εκπαιδευτικού προγράμματος που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός.

Οι δραστηριότητες πρέπει να είναι σχεδιασμένες με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενεργοποιούν τη φαντασία και να οξύνουν την παρατηρητικότητα των μαθητών. Μέσα από τις κατάλληλες ερωτήσεις καθοδηγείται το βλέμμα και ενεργοποιούνται οι αισθήσεις για μια επίσκεψη-εξερεύνηση. Μέσα από το παιχνίδι των ερωτήσεων τα παιδιά συγκεντρώνουν την προσοχή τους σε ορισμένα έργα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και οδηγούνται σε συμπεράσματα που βασίζονται σε σωστή και γόνιμη παρατήρηση. Έτσι ένα καλά σχεδιασμένο έντυπο μπορεί να κατευθύνει μια επίσκεψη ως προς το χώρο που θα χρησιμοποιηθεί, τα αντικείμενα που θα εξεταστούν και τη γνώση που θα αποκτηθεί.

Το έντυπο αυτό μπορεί να περιέχει σχέδια αναπαράστασης των μνημείων, φωτογραφίες αρχαιολογικών ευρημάτων που ανακαλύφθηκαν στο συγκεκριμένο χώρο και φιλοξενούνται σε κάποιο μουσείο, και οι οποίες σταθεροποιούν μνήμη και γνώσεις, καθώς και κάποιες δραστηριότητες που ευχαριστούν και ξεκουράζουν τα παιδιά, όπως η λύση ενός σταυρολέξου, η αποκρυπτογράφηση μιας επιγραφής, η ζωγραφική κτλ. Το σχετικό υλικό μπορεί να αναζητηθεί στην κατάλληλη βιβλιογραφία, αλλά και στο διαδίκτυο, που τώρα μας διευκολύνει αρκετά. Χρήσιμο από κάθε πλευρά είναι το υλικό που έχει εκπονηθεί στα πλαίσια του προγράμματος **Μελίνα** και αφορά εκπαιδευτικά προγράμματα επισκέψεων για μουσεία, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους σε όλη την Ελλάδα. Περιλαμβάνουν βιβλίο για το δάσκαλο, βιβλίο για το μαθητή, δραστηριότητες και παιχνίδια (<http://www.prmelina.gr/a4/a4.htm>).

Κάθε παιδί, μετά το τέλος της επίσκεψης, παίρνει μαζί του το έντυπο αυτό με τις κυριότερες πληροφορίες που αποκόμισε. Αυτό θα χρησιμεύσει στην αξιολόγηση του προγράμματος που θα γίνει στη σχολική αίθουσα.

Αξιολόγηση του προγράμματος

Η αξιολόγηση μπορεί να γίνει και στο χώρο της επίσκεψης αλλά και στη σχολική αίθουσα. Κατά τη διάρκεια της υλοποίησης του προγράμματος ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί τον τρόπο που δουλεύουν οι μαθητές, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, τις απαντήσεις που δίνουν στα ερευνητικά ερωτήματα, ώστε, αν χρειαστεί, να προχωρήσει στις απαραίτητες βελτιώσεις.

Στην περίπτωση αυτή μιλάμε για διαμορφωτική αξιολόγηση. Η αξιολόγηση όμως μπορεί να συνεχιστεί και στη σχολική αίθουσα. Επιτρέφοντας την άλλη μέρα στο σχολείο, συζητούμε τις εμπειρίες και τις εντυπώσεις μας. Για να αποβεί πιο γόνιμη η επίσκεψη, μπορεί να συνδυαστεί με διαθεματικές δραστηριότητες των παιδιών μέσα στην τάξη (π.χ. γλωσσικά, καλλιτεχνικά μαθήματα) εμπνευσμένες από την επίσκεψή τους. Μετά τη χαρά και το ενδιαφέρον έρχεται η έκφραση της προσωπικής τους δημιουργίας. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η συγγραφή μιας έκθεσης, όπου οι μαθητές ασκούν κριτική και αξιολογούν το πρόγραμμα που παρακολούθησαν, μια ζωγραφιά, ένα κείμενο για τη σχολική εφημερίδα, ένα θεατρικό παιχνίδι κ.ά.

Ο εκπαιδευτικός αντλεί δεδομένα, τα οποία θα του επιτρέψουν να εκτιμήσει το βαθμό της επίτευξης των στόχων που είχαν τεθεί και θα τον βοηθήσουν στην οργάνωση του επόμενου προγράμματος με μεγαλύτερη επιτυχία.

Ένα παράδειγμα εκπαιδευτικού προγράμματος που αφορά στον αρχαιολογικό χώρο των Μυκηνών μπορείτε να βρείτε στο Μαϊστρέλλης Σ.: «Σχολείο και αρχαιολογικοί χώροι. Σχεδιάζοντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα», περ. Τα Εκπαιδευτικά, τ. 75-76 (2005), σελ. 77-89.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΣΚΕΥΗΣ

Εκτός όμως από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που φέρνουν το Σχολείο στο Μουσείο, υπάρχει και η δυνατότητα να έρθει το Μουσείο στο Σχολείο με τις εκπαιδευτικές μουσειοσκευές.

Η μουσειοσκευή είναι μια βαλίτσα που περιέχει ποικίλο υλικό (πρωτότυπα αντικείμενα, αντίγραφα αρχαιολογικών ευρημάτων, πρώτες ύλες, έντυπο υλικό, διαφάνειες, ταινίες video, οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς, προτάσεις για δραστηριότητες και κατασκευές) με ένα συγκεκριμένο θέμα. Το υλικό αυτό έχει επιλεγεί και κατασκευαστεί, για να εξυπηρετηθεί ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σκοπό.

Η μουσειοσκευή είναι ένα παιδαγωγικό μέσο, το οποίο έχει τα παρακάτω πλεονεκτήματα:

- Είναι ευέλικτο και προσαρμόζεται εύκολα σε διαφορετικές συνθήκες (ηλικία, ενδιαφέροντα μαθητών).
- Δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιήσει το υλικό που του παρέχει, όπως ταιριάζει στον προγραμματισμό του και στη διδακτέα ύλη, να απασχολήσει τους μαθητές του σε ώρες που τον εξυπηρετούν ή να επανέλθει στο θέμα, όταν εκείνος νομίζει.
- Δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να λειτουργήσει ως εμπνευστής, αφού η αξιοποίηση του πολύμορφου υλικού εναπόκειται στον ίδιο.
- Κινητοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών και εξασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή τους, αφού τους παρέχει τη δυνατότητα να πάρουν τα διάφορα αντικείμενα στα χέρια τους και να τα περιεργασθούν από κοντά. Η εμπειρία μιας γνωριμίας με το μουσειακό αντικείμενο έχει αναντικατάστατη παιδευτική αξία.
- Εξασφαλίζει την ταχύτερη γνώση και την ανάπτυξη της δημιουργικότητας του παιδιού μέσα από την εποικοδομητική ψυχαγωγία. Τα παιδιά, αντλώντας εμπνευση από τα ποικίλα υλικά που περιέχει η μουσειοσκευή και αξιοποιώντας τις γνώσεις που απέκτησαν, μπορούν να εκφραστούν δημιουργικά χρησιμοποιώντας το λόγο, την κίνηση, το σχέδιο και άλλες δημιουργικές δραστηριότητες. Έτσι, μέσα από την εμπειρία του «κάνω και μαθαίνω» ικανοποιούνται ταυτόχρονα μαθησιακοί και ψυχαγωγικοί στόχοι.
- Βοηθά στην πολιτιστική αποκέντρωση και υλοποιεί τη «θέληση» των Μουσείων να επεκτείνουν την εκπαιδευτική δραστηριότητά τους και πέρα από τα στενά όρια του κτιρίου

τους. Αυτό επιτυγχάνεται με τη δυνατότητα δανεισμού των μουσειοσκευών στους εκπαιδευτικούς όλης της επικράτειας. Με τον τρόπο αυτό καλύπτεται η ανάγκη των μαθητών απομακρυσμένων περιοχών, που δύσκολα μπορούν να επισκεφθούν το Μουσείο.

- Παρέχει τη δυνατότητα μιας άρτιας προετοιμασίας της επίσκεψης σε Μουσείο, καθώς προσφέρει την ευκαιρία για μια πρώτη γνωριμία με τις συλλογές του.

Όπως ήδη αναφέραμε, η ενεργοποίηση του ποικίλου υλικού, που περιέχει η μουσειοσκευή, εναπόκειται στον εκπαιδευτικό. Η προσέγγιση κάθε θέματος και η σύνθεση θα έχει πάντα την προσωπική του σφραγίδα.

Μια τέτοια προσέγγιση μπορεί να γίνει στην ενότητα Κυκλαδικός πολιτισμός με την αξιοποίηση της Μουσειοσκευής του Μουσείου Κυκλαδικής τέχνης. Μια διδακτική πρόταση, που αφορά όμως μαθητές της Α΄ Γυμνασίου, μπορείτε να βρείτε στο Μαϊστρέλλης Σ.: *"Αξιοποίηση της μουσειοσκευής στη διδασκαλία της Ιστορίας"*, περ. ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ, τ. 107(2003), σελ.46-53, και να την προσαρμόσετε στις ανάγκες των μικρών μαθητών.

Για τις επισκέψεις στα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους βλέπε βιβλιογραφία.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ

Η χρήση των Νέων Τεχνολογιών στο μάθημα της Ιστορίας αποδεικνύεται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, γιατί ο Η/Υ παρέχει ευκολία πρόσβασης σε ιστορικές πηγές (κείμενα, εικόνες, ήχους). Έτσι οι μαθητές μπορούν να προσεγγίζουν το ιστορικό υλικό, να διατυπώνουν υποθέσεις, να θέτουν ιστορικά ερωτήματα και να καταγράφουν τις απόψεις τους. Ο τρόπος αυτός κεντρίζει το ενδιαφέρον των μαθητών και προάγει την κριτική σκέψη τους, αφού τους εμπλέκει σε αυθεντικές διαδικασίες έρευνας.

Κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν **ιστορικές δεξιότητες**. Για παράδειγμα, οι μαθητές μπορούν να εξοικειωθούν με την παρατήρηση εικόνων και την αποκωδικοποίηση οπτικών μηνυμάτων, να διερευνήσουν, να ταξινομήσουν και να αξιολογήσουν ιστορικές – αρχαιολογικές πληροφορίες, στηριζόμενοι σε κειμενικό και οπτικοακουστικό υλικό. Με παιγνιώδεις τρόπους (π.χ. ανασύνθεση εικόνων-puzzle) οι μαθητές έρχονται σε επαφή με τις πηγές της ιστορίας και συνειδητοποιούν την αξία των αρχαιολογικών ευρημάτων. Έτσι, καταλαβαίνουν ότι η ιστορία δεν είναι μόνο οι αρχηγοί και οι στρατοί, αλλά και κάθε λεπτομέρεια που αποτελεί την πνευματική και υλική ζωή των λαών.

Οι εργασίες των μαθητών πρέπει να στηρίζονται στην αρχή της ενεργητικής μάθησης και της «ανακάλυψης» της γνώσης από τους ίδιους. Με αυτό τον τρόπο κεντρίζεται το ενδιαφέρον τους, εξασφαλίζεται η ταχύτερη γνώση και η ανάπτυξη της δημιουργικότητάς τους, μέσα από την ικανοποίηση ταυτόχρονα μαθησιακών και ψυχαγωγικών στόχων. Ο διδάσκων οφείλει να επιλέγει τις κατάλληλες διδακτικές δραστηριότητες, ώστε η χρήση των Νέων Τεχνολογιών να κάνει τη διδασκαλία επωφελή για τους μαθητές και ενδιαφέρουσα για τον ίδιο.

Για διδακτικές προτάσεις βλέπε τη σχετική βιβλιογραφία στο τέλος του βιβλίου.

ΜΕΡΟΣ Α: ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Στην αρχή κάθε ενότητας προτάσσεται ένα σύντομο εισαγωγικό κείμενο, που λειτουργεί ως προοργανωτής, και ενδείκνυται να αξιοποιηθεί κατά τη διδασκαλία του πρώτου μαθήματος.

ΜΑΘΗΜΑ 1 : Η ΤΙΤΑΝΟΜΑΧΙΑ

ΣΤΟΧΟΙ

α. Στόχοι που επιδιώκονται σε όλα τα μαθήματα

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν και να απολαύσουν το σχετικό μύθο.
- Να αποκτήσουν εκφραστικό θάρρος και να καλλιεργήσουν τη δεξιότητα της αφήγησης.
- Να μυηθούν και να ασκηθούν σταδιακά στην επεξεργασία και αξιοποίηση των γραπτών και εικαστικών πηγών.
- Να εξοικειωθούν με τη διαχείριση πληροφοριών: παρατήρηση, περιγραφή, αναζήτηση, ταξινόμηση, παραβολή, ανάλυση, σύνθεση
- Να συσχετίσουν γεγονότα που αναφέρονται στο μύθο με παρόμοια γεγονότα που συνάντησαν σε προηγούμενα κεφάλαια και άλλα μαθήματα και με παρόμοια γεγονότα της σημερινής εποχής, και να διατυπώνουν δυναμικές γενικεύσεις: ενδοκλαδικές και διακλαδικές.
- Να αναπτύξουν ενδιαφέρον για την ελληνική μυθολογία και τις επιβιώσεις της στην τέχνη, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία.
- Να ασκηθούν στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Επειδή οι πιο πάνω στόχοι είναι κοινοί για όλα τα μαθήματα, αυτοί δεν θα επαναλαμβάνονται σε κάθε χωριστό μάθημα. Θεωρείται αυτονόητο ότι για την επίτευξη των στόχων σε όλα τα μαθήματα θα πρέπει να χρησιμοποιείται διδακτικός λόγος και να γίνονται διδακτικές ενέργειες που προσιδιάζουν στις επιδιώξεις του μαθήματος και στις δυνατότητες των παιδιών της Γ΄ τάξης. Έτσι, δεν αποκλείεται, μερικές φορές, να παρουσιάζεται η ανάγκη ο εκπαιδευτικός να κάνει επιλογές και προσαρμογές που επιβάλλονται από τις ιδιαιτερότητες της τάξης όπου διδάσκει, το διατιθέμενο διδακτικό χρόνο και τις υπάρχουσες δυνατότητες: υλικοτεχνική υποδομή, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία κτλ.

β. Στόχοι που επιπλέον επιδιώκονται στο πρώτο μάθημα

- Να γνωρίσουν τους μύθους με τους οποίους οι άνθρωποι προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τη δημιουργία του κόσμου.
- Να αντιληφθούν σε κάποιο βαθμό την αγωνιώδη προσπάθεια του ανθρώπου να ανακαλύψει τα μυστικά της δημιουργίας του κόσμου.
- Να κατανοήσουν όρους και έννοιες που σχετίζονται με τη μυθολογία, όπως: μύθος, Τιτανομαχία, Γιγαντομαχία, κέρασ της Αμάλθειας.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η «παμμήτηρ» Γη: Η Γη, σαν πρωτογέννητη και αυτογέννητη «αναδυόμενη» από το χάος,

είναι το μεγάλο μητριαρχικό πρότυπο, που δημιουργεί το σύμπαν, η μητέρα όλων (Ελληνική Μυθολογία, Εκδοτικής Αθηνών, τ. 2, σελ. 17).

Τιτανομαχία: Ο αγώνας του Δία εναντίον των Τιτάνων έγινε σύμβολο της νίκης του πολιτισμού και της λογικής ενάντια στη βαρβαρότητα και την ωμή βία. Είναι το πέρασμα από την προπολιτισμική βία, την οποία εκπροσωπούσαν ο Ουρανός και ο Κρόνος, στην πολιτισμική τάξη, την οποία εκπροσωπεί ο Δίας (Δ. Ν. Μαρωνίτης: *Εκλογές από τον Ησίοδο*, σελ. 65).

Η επιβολή του Δία πάνω σε παλαιότερους θεούς υποδηλώνει και την είσοδο σε μια ιστορική περίοδο, όταν ο βίος έχει οργανωθεί με βάση ορισμένες καλλιέργειες, που προϋποθέτουν ουσιαστικότερη εξάρτηση από τις μετεωρολογικές συνθήκες και πιο εξελιγμένες διανθρώπινες σχέσεις (Ελληνική Μυθολογία, Εκδοτικής Αθηνών, τ. 2, σελ. 22).

Γιγαντομαχία: Η Γιγαντομαχία περιέχει περιγραφές από έκτακτα μετεωρολογικά και φυσικά φαινόμενα, που αποτέλεσαν ερέθισμα της φαντασίας για να πάρουν μορφή «τα βίαια γεννήματα της Γης» αντίπαλοι με τους μεγάλους θεούς που εκπροσωπούν το μέτρο και την αρμονία στη φύση, (ό. π. σελ 38).

Ας μην ξεχνάμε ότι και σήμερα χρησιμοποιούμε τη λέξη **θεομηνία**, όταν μιλάμε για έκτακτα καιρικά φαινόμενα.

Άτλας: Οι αρχαίοι πίστευαν ότι ο κόσμος είναι κατασκευασμένος σαν οικοδόμημα, με όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη, θεμέλια, κίονες, οροφή. Έτσι εξηγείται η ανάγκη να κρατάει κάποιος στους ώμους του τον ουρανό (οροφή). Η κολόνα που παριστάνεται καθαρά στην αγγειογραφία της σελ.19 συμβολίζει τη γη.

Κέρας: Το αντικείμενο με τις μαγικές ιδιότητες, που εκπληρώνει όλες τις επιθυμίες αυτού που το έχει, αποτελεί κοινό τόπο σε πολλά παραμύθια. Μπορεί να συγκριθεί με το λυχνάρι του Αλαντίν στα ανατολίτικα παραμύθια.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι πρόσθετες πληροφορίες έχουν σκοπό να ενημερώσουν καλύτερα τον εκπαιδευτικό για το συγκεκριμένο μάθημα. Την αξιοποίησή τους θα την αποφασίζει κάθε φορά ο ίδιος. Δεν είναι σκόπιμο αυτές να μεταφέρονται αυτούσιες στην τάξη.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://mythologia.8m.com/firstgods.html>. Καλή σελίδα για τη μυθολογία στα ελληνικά.

<http://homepages.pathfinder.gr/mihalopd/birth.htm>

<http://www.theoi.com/Ouranos/Titanes.html>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Βαλάση Ζωή, *Μυθολογία, Το Άδυστον*, Αθήνα, 1995.

Ζαραμπούκα Σοφία, *Μυθολογία (1): Ο Κόσμος γεννιέται, οι Τιτάνες, ο Δίας και η οικογένειά του*, Κέδρος, Αθήνα, 1995.

Μάρρα Ειρήνη, *Θεογονία: Το πιο παλιό παραμύθι του κόσμου*, Πατάκη, Αθήνα, 1989.

Μάρρα Ειρήνη, *Μυθικά τέρατα*, Γνώση, Αθήνα, 1993.

Μάστορη Βούλα, *Απορίες παιδιών: Η Γη*, Α.Σ.Ε., Έκδοση β΄, Θεσσαλονίκη, 1989.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με το περιεχόμενο του μύθου με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που προτείνονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας. Συγκεκριμένα ο

εκπαιδευτικός, μετά από μία σύντομη αφόρμηση, διηγείται το μύθο και προτρέπει τα παιδιά να τον αναδιηγηθούν με δικά τους λόγια. Επειδή η αναδιήγηση των μύθων δε συμβάλλει μόνο στην καλλιέργεια της αφηγηματικής δεξιότητας των παιδιών αλλά και στην απόκτηση εκφραστικού θάρρους, που είναι μια σημαντική παιδαγωγική επιδίωξη, φροντίζουμε να δίνεται αυτή η ευκαιρία σε όλα τα παιδιά.

Εναλλακτική πρόταση: Ο εκπαιδευτικός, δίνοντας μερικές πληροφορίες, παρακινεί τα παιδιά να παρατηρήσουν το διάγραμμα για τη δημιουργία του κόσμου και τις εικόνες των θεών, να διαβάσουν τις λεζάντες που τις συνοδεύουν, και τα προτρέπει να διατυπώσουν υποθέσεις. Έτσι κεντρίζεται η προσοχή τους να καταφύγουν στο κείμενο, για να λύσουν τις απορίες τους και να επιβεβαιώσουν τις υποθέσεις που έκαναν.

Οι ερωτήσεις και οι δραστηριότητες στο Βιβλίο του Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών συμβάλλουν στην πολύπλευρη επεξεργασία του μαθήματος. Ειδικότερα:

β. Για την Επεξεργασία:

Ακολουθεί πολύπλευρη επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική) που γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που προτείνονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας. Συγκεκριμένα:

Με ερωτήσεις που αναφέρονται στο χωροχρονικό πλαίσιο, τους πρωταγωνιστές, τις αιτίες κτλ., γίνεται νοηματική επεξεργασία και ελέγχεται ο βαθμός κατανόησης του κειμένου.

α) Η πρώτη ερώτηση, στο Βιβλίο του Μαθητή, εκτός του ότι βοηθάει στον έλεγχο της κατανόησης του μύθου, συμβάλλει και στη δημιουργία ευχάριστου παιδαγωγικού κλίματος, που είναι ένας από τους βασικούς συντελεστές για την επίτευξη των επιδιώξεων του μαθήματος και της εκπαίδευσης γενικότερα.

β) Η δεύτερη ερώτηση, πέρα από τις εντυπωσιακές πληροφορίες για το «κέρασ της Αμάλθειας» προσφέρεται και για γλωσσική άσκηση, με απλές προφορικές φράσεις και προτάσεις και χωρίς ιδιαίτερες διευκρινίσεις και αναλύσεις. Επειδή με αυτή την άσκηση, τα παιδιά αρχίζουν σιγά σιγά να μούνται στη χρήση παραθεμάτων για την άντληση πρόσθετων πληροφοριών, είναι σκόπιμο να γίνει μία απλή συζήτηση για την αξία και το ρόλο των παραθεμάτων, ως πηγών, χωρίς ορολογίες και θεωρητικές διευκρινίσεις (βλ. Εισαγωγή).

γ) Με την τρίτη ερώτηση επιδιώκεται η επίτευξη του δεύτερου στόχου, που είναι κάπως απαιτητικός για τους μαθητές αυτής της ηλικίας. Παράλληλα, προσφέρεται να αντιληφθούν τα παιδιά, χωρίς ορολογίες και θεωρητικές αναλύσεις, ότι και η εικόνα αποτελεί πηγή, κάτι που αποτελεί βασική επιδίωξη του μαθήματος της Ιστορίας. Γ' αυτό, όπως τονίστηκε και στην Εισαγωγή, είναι αναγκαίο ο δάσκαλος να βοηθήσει τα παιδιά, με διδακτικές ενέργειες σαν κι αυτές που περιγράφονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας, να παρατηρήσουν με προσοχή την εικόνα, να διαβάσουν τις πληροφορίες που δίνονται κάτω από αυτήν και να θέσουν τα δικά τους ερωτήματα. Επίσης, στην τάξη πρέπει να γίνεται συζήτηση για το πώς ένας καλλιτέχνης φαντάζεται και παριστάνει ένα μύθο, για να διαπιστώσουν οι μαθητές ότι η ελληνική μυθολογία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες (βλ. Εισαγωγή).

Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή κατά την αξιοποίηση των νεότερων έργων τέχνης, με επισήμανση της μεγάλης χρονικής απόστασης από τα αντίστοιχα της αρχαίας εποχής, ώστε να μη δημιουργηθεί σύγχυση εποχών στα παιδιά.

Σχετικά με το θέμα της **απομυθοποίησης** ο εκπαιδευτικός, κάθε φορά, θα αποφασίζει για το τι, το πώς και το πόσο, έχοντας κατά νου αυτό που τονίστηκε στην Εισαγωγή ότι «πρέπει να χειρίζεται με ιδιαίτερη λεπτότητα το πρόβλημα της απομυθοποίησης, αναλογιζόμενος ότι τα

παιδιά αυτής της ηλικίας δεν έχουν αναπτυγμένη την αφαιρετική σκέψη, που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κατανόηση του συμβολικού περιεχομένου των μύθων και ότι η μεγάλη έμφαση στην απομυθοποίηση υπονομεύει την ομορφιά και τη μαγεία των μύθων, κάτι που δεν πρέπει να συμβεί».

Για παράδειγμα, το σημερινό μάθημα προσφέρεται να προϊδεαστούν τα παιδιά ότι οι μύθοι ήταν αποτέλεσμα της άγνοιας και του φόβου των ανθρώπων. Τελικά, ο εκπαιδευτικός θα αποφασίσει αν και σε τι βαθμό θα ασχοληθεί η τάξη με αυτό το θέμα.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

α) Η πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών είναι μία διαθεματική-γλωσσική άσκηση και στοχεύει στην ανάδειξη γλωσσικών επιβιώσεων από το χώρο της μυθολογίας. Ο δάσκαλος μπορεί να θυμίσει στους μαθητές τα αντίστοιχα προσηγορικά ονόματα όπως: ίρις (το ουράνιο τόξο), χάος, ωκεανός, θέμις (δικαιοσύνη), εγκέλαδος (σεισμός) ή παράγωγα επίθετα όπως ατλαντικός, πιτανικός, τιάνειος (ο πολύ δυνατός, αυτός που είναι πάνω από τις ανθρώπινες δυνάμεις).

β) Η δεύτερη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών μπορεί να αξιοποιηθεί πολύπλευρα:

i. για την ανάπτυξη της δημιουργικής φαντασίας των μαθητών. Γι' αυτό προτρέπονται να «ζητήσουν» πρωτότυπα και όχι συνηθισμένα πράγματα.

ii. για την καλλιέργεια της γραπτής έκφρασης.

iii. για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης με σχετική συζήτηση και διαπιστώσεις ότι τελικά «κέρας της Αμάλθειας» μόνο στους μύθους συναντάμε.

γ) Η τρίτη δραστηριότητα είναι και αυτή μία διαθεματική δραστηριότητα που συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών, αφού δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να αντιληφθούν την επιβίωση της ελληνικής μυθολογίας στην καθημερινή μας ζωή (επιγραφές, τοπωνύμια κτλ.) και στη γλώσσα μας και να κατανοήσουν σ' ένα βαθμό κάποιες πλευρές της σημερινής πραγματικότητας (γιατί λέγεται έτσι;).

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση του καθημερινού μαθήματος στο μάθημα της Ιστορίας της Γ' τάξης γίνεται με προφορικές και γραπτές ασκήσεις, για να διαπιστωθεί αν και σε τι βαθμό επιτεύχθηκαν οι στόχοι που τέθηκαν και να γίνουν, αν χρειαστεί, οι αναγκαίες παρεμβάσεις (ανατροφοδότηση) και όχι για να βαθμολογηθεί η επίδοση των μαθητών.

Για τον έλεγχο του βαθμού κατανόησης των νέων γνώσεων, των νέων εννοιών και της απόκτησης δεξιοτήτων αξιοποιούνται τα κλασικά ερωτήματα: Τι; Πού; Ποιος; Πότε; Πώς; Γιατί;, οι ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών αλλά και ασκήσεις-ερωτήματα, όπως: συμπλήρωσης κειμένου, επιλογής σωστού-λάθους, αντιστοίχισης-σύζευξης, πολλαπλής επιλογής, ταξινόμησης-κατάταξης, σύντομης απάντησης, ανάπτυξης απόψεων, συσχετισμών και διατύπωσης απλών γενικών κεύσεων. Όσα τονίζονται εδώ για την αξιολόγηση ισχύουν για όλα τα μαθήματα.

ΜΑΘΗΜΑ 2 : ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

ΣΤΟΧΟΙ

Με το 2ο μάθημα επιδιώκεται η επίτευξη των στόχων που είναι κοινί για όλα τα μαθήματα (βλ. μάθημα 1ο) αλλά και η επίτευξη των εξής στόχων:

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τους θεούς του Ολύμπου και τις ιδιότητες που τους απέδιδαν οι άνθρωποι.
- Να επισημάνουν τα ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά των θεών.
- Να γνωρίσουν μύθους με τους οποίους οι αρχαίοι εξηγούσαν γεγονότα ή φαινόμενα της καθημερινής ζωής.
- Να αντιληφθούν την ανάγκη του ανθρώπου να λατρεύει και να τιμά τους θεούς του.
- Να γνωρίσουν το μύθο για την ονομασία της ευρωπαϊκής ηπείρου και να κατανοήσουν τη σημασία του.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ανθρωπομορφισμός των θεών

Οι αρχαίοι Έλληνες φαντάζονταν τους θεούς τους με ανθρώπινη μορφή. Τους ήθελαν πανέμορφους και όχι τερατόμορφους ή ζωόμορφους, όπως άλλοι λαοί. Πίστευαν ότι οι θεοί τους έχουν ιδιότητες, συμπεριφορά, συναισθήματα και συνήθειες ανθρώπινες. Τους έδωσαν όχι μόνο τις αρετές αλλά και τις αδυναμίες των ανθρώπων. Σε δύο μόνο σημεία διαφέρουν οι θεοί από τους ανθρώπους: είναι αθάνατοι και τα νιώθουν και τα μπορούν όλα σε μεγαλύτερο βαθμό από τους ανθρώπους.

Το δωδεκάθεο σχετίζεται με τον ιερό αριθμό 12, που οφείλει την ιερότητά του στα ημερολογιακά και αστρολογικά πρότυπα του δωδεκάμηνου ηλιακού έτους και του ζωδιακού κύκλου ως σταθερές για την οργάνωση και τον προγραμματισμό της ζωής της κοινότητας, (Ελληνική Μυθολογία, Εκδοτικής Αθηνών, τ. 2, σελ. 68).

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Πολύτιμη θα είναι η χρήση του εκπαιδευτικού φακέλου- μουσειοσκευής «**Το Δωδεκάθεο**», που έχει σχεδιαστεί από το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως και την Κ. Χατζηασλάνη στα πλαίσια του προγράμματος «Μελίνα» και δανείζεται στις σχολικές μονάδες που δεν συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Περιλαμβάνει έντυπα και παιχνίδια για τους θεούς του Ολύμπου. Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να μάθουν τις ιδιότητες κάθε θεού, τους σχετικούς με τη λατρεία του μύθους, τις κυριότερες επωνυμίες του καθώς και τα ιερά και τα σύμβολά του. Οι πληροφορίες για κάθε θεό εικονογραφούνται με μια χαρακτηριστική κεφαλή, ένα γλυπτό, ένα αγγείο, ένα νόμισμα, ένα ναό αφιερωμένο στο θεό, καθώς και ένα έργο τέχνης από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://mythologia.8m.com/12gods1.htm> (ελληνικά).

<http://web.unic.ca/grs/bowman/myth/gods.html> (εικόνες και κείμενα-πηγές για τους θεούς στα αγγλικά).

<http://www.beloit.edu/~classics/Art%20Museum/Mythology%20Art%20Museum/>(εικόνες σύγχρονης τέχνης).

<http://www.utexas.edu/courses/larrymyth/sept03.html> (εικόνες σύγχρονης τέχνης).

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Βαλασάκης Παύλος, *Μικρές ιστορίες απ' τη μυθολογία*, Χελώνα, Αθήνα, 1991.

Γιαλούρη Αθανασία, *Μύθοι των αρχαίων Ελλήνων για τους αστερισμούς*, Δελφίни, Αθήνα, 1992.

Γκέρτσου-Σαρρή Άννα, *Από το Μύθο στην Ιστορία: Απόλλων*, Ερμής, Α.Σ.Ε., Θεσσαλονίκη, 1989.

Ζαραμπούκα Σοφία, *Μυθολογία (2-8)*, Κέδρος, Αθήνα, 1995.

Μπουντούρη Ειρήνη και Διαμάντη Μαρία, *Το μουσικό του Απόλλωνα*, Γνώση, Αθήνα, 1991.

Περιορή Ευγενία, *Στο πέρασμα των θεών*, Φυτράκης, Αθήνα 1997.

Τζώρτζογλου Νίτσα, *Οι θεοί στον Όλυμπο*, Άγκυρα, Αθήνα, 1988.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Η προσέγγιση της νέας γνώσης γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο 1ο μάθημα.

β. Για την επεξεργασία

Και η επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική) αυτού του κεφαλαίου γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο 1ο μάθημα.

α) Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή δίνει τη δυνατότητα για συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και διατύπωση απλών γενικεύσεων (βλ. 4ο στόχο).

β) Με τη δεύτερη ερώτηση, που είναι μία διαθεματική δραστηριότητα και στηρίζεται στα βιώματα των παιδιών, δίνεται η ευκαιρία στο δάσκαλο να δώσει κάποιες πληροφορίες στους μαθητές για το Μουσείο Λαϊκών Οργάνων και να τους δημιουργήσει την επιθυμία να το επισκεφτούν, όταν τους δοθεί ευκαιρία.

Το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων - Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη, βασίζεται στη συλλογή από 1200 ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα από τον 18ο αιώνα ως τις μέρες μας, καρπό πεννηντάχρονης έρευνας και μελέτης του μουσικολόγου Φοίβου Ανωγειανάκη. Εκτός από την ιστορική εξέλιξη των μουσικών οργάνων ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να ακούσει και τον ήχο τους, με ειδικό σύστημα ακουστικών που υπάρχει σε κάθε βιτρίνα. Το μουσείο στεγάζεται σ' ένα παλιό αρχοντικό στην Πλάκα, Αθήνα, Διογένους 1-3, 105 56 Πλάκα, τηλ. 210-3250198, 3254119, 3254129.

γ) Με την τρίτη ερώτηση αξιοποιείται μία γραπτή πηγή, για να αντιλήσουν τα παιδιά περισσότερες πληροφορίες από τον «ταραχώδη» βίο του πατέρα των θεών, Δία, και ειδικότερα για το μύθο που συνδέεται με την αρπαγή της Ευρώπης. Έτσι, με κατάλληλη συζήτηση, για την ονομασία της ηπείρου μας και την προέλευση της ονομασίας του ευρωπαϊκού νομίσματος (ευρώ), θα κατανοήσουν και θα πληροφορηθούν ότι η ελληνική μυθολογία έχει επηρεάσει και έχει εντυπωσιάσει ολόκληρο τον κόσμο, γι' αυτό και πολλά κράτη χρησιμοποιούν ονόματα θεών από την αρχαία ελληνική μυθολογία, π.χ. την ονομασία Απόλλων για τα εξερευνητικά διαστημόπλοια και την ονομασία πλανητών κ.ά.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

α) Με την πρώτη δραστηριότητα, που ανήκει στις λεγόμενες ασκήσεις άστρου, οι μαθητές καλλιεργούν τη δεξιότητα αναζήτησης συγκεκριμένων πληροφοριών σε κείμενο και επισήμανσης των ανθρωπομορφικών χαρακτηριστικών που απέδιδαν στους θεούς οι αρχαίοι Έλληνες. Είναι μια πρώτη προσπάθεια αποδόμησης κειμένου με την άσκηση του άστρου. Κάθε άσκηση άστρου έχει ως βάση μια κεντρική έννοια, με την οποία συνδέουμε άλλες περιφερειακές έννοιες, που σχετίζονται μ' αυτή, και τις οποίες τοποθετούμε στα άκρα των ακτίνων.

β) Η δεύτερη δραστηριότητα συμβάλλει στην καλλιέργεια της δημιουργικής σκέψης των μαθητών. Εδώ είναι προφανές ότι τα παιδιά πρέπει να αιτιολογούν τις προτιμήσεις και τις ερωτήσεις τους.

γ) Με την τρίτη δραστηριότητα, και με κατάλληλη συζήτηση, τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι και από τις άφωνες πηγές, όπως είναι τα νομίσματα, αντλούμε αρκετές πληροφορίες, φτάνει να τους υποβάλουμε τα κατάλληλα ερωτήματα. Έτσι, εύκολα αναγνωρίζουμε τους θεούς που παριστάνονται στα νομίσματα προσέχοντας τα σύμβολα που κρατούν.

δ) Η τελευταία δραστηριότητα απευθύνεται στην κρίση των παιδιών, τα οποία, με κατάλληλη καθοδήγηση, αντιλαμβάνονται ότι το απρόσιτο της χιονισμένης κορυφής του Ολύμπου, που είναι το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας, οδήγησε τους αρχαίους Έλληνες να τοποθετήσουν εκεί την κατοικία των αρχαίων θεών.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Για την αξιολόγηση βλέπε διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες που αναφέρονται στο 1ο μάθημα και στην Εισαγωγή.

ΜΑΘΗΜΑ 3: ΟΙ ΘΕΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ

ΣΤΟΧΟΙ

Οι στόχοι του 3ου μαθήματος είναι ίδιοι με τους στόχους του 2ου μαθήματος

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Το φόβο ότι ένας γιος του θα μπορούσε να τον ανατρέψει, τον κληρονόμησε ο Δίας από τον πατέρα του, τον Κρόνο, και τον παππού του τον Ουρανό. Καλό είναι να επισημανθεί στους μαθητές το κοινό σημείο.

Η γέννηση της Αφροδίτης. Σύμφωνα με τον Ησίοδο, η Αφροδίτη γεννήθηκε από τα γεννητικά όργανα του Ουρανού, που έπεσαν στη θάλασσα, όταν τον τραυμάτισε ο Κρόνος. Σύμφωνα με άλλη παράδοση, η Αφροδίτη είναι κόρη του Δία και της Διώνης. Η δεύτερη εκδοχή είναι μια επινόηση των επικών, που ήθελαν να αποφύγουν την κάπως χοντροκομμένη διήγηση του Ησίοδου.

Ο μύθος της σύγκρουσης Ποσειδώνα Αθηνάς και η κρίση των 12 «δικαστών» δείχνει την αντίληψη των αρχαίων ότι σε πολύ δύσκολες διαφορές ή σε πολύ βαριά εγκλήματα, μόνο οι 12 θεοί μπορούν να βγάλουν κρίση. Έτσι, όταν ο Άρης σκότωσε το γιο του Ποσειδώνα Αλιρρόθιο, οι 12 θεοί ήταν αυτοί που αποτέλεσαν για πρώτη φορά αρμόδιο για τους φόνους Αθηναϊκό δικαστήριο πάνω στον Άρειο Πάγο, που ονομάστηκε έτσι από τον πρωτόδικο Άρη, ο οποίος αθωώθηκε (Ελληνική Μυθολογία, εκδοτικής Αθηνών, τ. 2, σελ. 67).

Ο μύθος της Αράχνης σχετίζεται με την επωνυμία της Αθηνάς ως Εργάνης, η οποία ονομάστηκε έτσι από τα πολλά έργα και τις τέχνες που γνώριζε.

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Πολύτιμη θα είναι η χρήση του εκπαιδευτικού φακέλου «**Το Δωδεκάθεο**», που έχει σχεδιαστεί από το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως στα πλαίσια του προγράμματος «Μελίνα» και δανείζεται στις σχολικές μονάδες που δεν συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Επίσης το βιβλίο του Γ. Σακελλαρίδη: **Για του Ολύμπου τους θεούς τραγούδια, χρώματα,**

χορούς, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001. Περιλαμβάνει 14 ποιήματα αφιερωμένα στους θεούς, CD με ζωντανή μελοποίηση και δραστηριότητες ζωγραφικής για τα παιδιά.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.theoi.com/Illustration2.html> (εικόνες).

<http://www.goddess-athena.org/Museum/Sculptures/index.htm> (ποικίλες παραστάσεις της Αθηνάς στην τέχνη).

<http://www.oikade.gr/class.asp?CatID=000000000000005.EL> (σταυρόλεξο και δραστηριότητες με τα σύμβολα των θεών στα ελληνικά).

<http://www.stave.com/flashpuzzles/hood/puzzle2.html> (η γέννηση της Αθηνάς σε παζλ).

<http://www.school-hki.net> (σταυρόλεξο και επαναληπτικό τεστ γνώσεων για το δωδεκάθεο).

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Κανάβα Ζωή, *Ο αρπιστής και η Μηλίτσα*, Ασπέρ, Αθήνα, 1991.

Κεσοπούλου Βασιλική, *Θεοί και Θεότητες της Αρχαίας Ελλάδας*, Βάρφης Σ. - Βάρφης Π., Θεσσαλονίκη, 1991.

Κοκορέλη Αργυρώ, *Οι θεοί του Ολύμπου: Δίας, Ήρα, Αθηνά, Άρης*, Πατάκη, Αθήνα, 1989.

Κοκορέλη Αργυρώ, *Οι θεοί του Ολύμπου: Δήμητρα, Αφροδίτη, Ήφαιστος, Διόνυσος, Πλούτωνας, Εστία*, Πατάκη, Αθήνα, 1990.

Μουρίκη Κατερίνα, *Η αρπαγή της Περσεφόνης και άλλες ιστορίες*, Άγκυρα, Αθήνα, 1988.

Στρατίκης Πότης, *Οι μύθοι των λουλουδιών*, Στρατίκη, Αθήνα, 1994.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

Για την προσέγγιση και την επεξεργασία της νέας γνώσης βλ. 1ο μάθημα.

Οι ερωτήσεις στο Βιβλίο του Μαθητή και οι δραστηριότητες στο Τετράδιο Εργασιών αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που αναπτύσσονται στην Εισαγωγή και τα μαθήματα 1ο και 2ο. Οι μαθητές παρακινούνται να ανατρέξουν στα κείμενα, να παρατηρήσουν τις εικόνες, να διαβάσουν τις λεζάντες, να κρίνουν, να συγκρίνουν, να αιτιολογούν τις απόψεις τους κτλ.

Ειδικότερα η τρίτη ερώτηση του Βιβλίου του Μαθητή δίνει αφορμή για αναφορές στην τοπική ιστορία.

Σε περίπτωση που δυσκολευτούν να κατανοήσουν τις έννοιες σύμβολο, συμβολισμός, συμβολίζει, ο δάσκαλος δίνει τις απαραίτητες διευκρινίσεις χρησιμοποιώντας συνώνυμες λέξεις μέσα σε απλές προτάσεις, π.χ.: το τριφύλλι είναι το σήμα, δηλαδή το σύμβολο της ομάδας του Παναθηναϊκού ή ο σταυρός είναι το σύμβολο των χριστιανών, το περιστέρι είναι το σύμβολο της ειρήνης κ.ά.

ΜΑΘΗΜΑ 4 : Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ, Η ΠΑΝΔΩΡΑ, Ο ΔΕΥΚΑΛΙΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΠΥΡΡΑ

ΣΤΟΧΟΙ

– Να γνωρίσουν το μύθο του Προμηθέα και να εκτιμήσουν την προσφορά του στον άνθρωπο.

– Να γνωρίσουν το μύθο της Πανδώρας και το μύθο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Πανδώρα: Όλοι οι μύθοι, που έχουν θέμα τους τη δημιουργία του ανθρώπου από χώμα, βασίζονται «στην διαπίστωση της γεννητικής δύναμης της γης, που σε κοινωνίες με μητριαρχικά πρότυπα εκφράζεται προεπισημονικά με την πίστη στην παρμήτειρα Γη». Έτσι, ο μύθος της Πανδώρας έχει πρότυπό της το μύθο της Γης, που την λάτρευαν σαν «Πανδότειρα», γιατί αυτή δωρίζει τα πάντα στα πλάσματά της. Ο Ησίοδος, με βάση λαϊκές ιστορίες για την πονηριά της γυναίκας, παρουσιάζει την Πανδώρα ως το κακέκτυπο του μύθου της Γης, αφού η περιέργειά της γίνεται αιτία των συμφορών στο ανθρώπινο γένος (Ελληνική Μυθολογία, εκδοτικής Αθηνών, τ. 2, σελ. 58).

Ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα έχει πολλά κοινά σημεία με τον κατακλυσμό του Νώε, όπως παρουσιάζεται στην Παλαιά Διαθήκη (Γένεσις 6, 1-9, 29). Οι ιστορίες του κατακλυσμού θα πρέπει να διαμορφώθηκαν μετά από εμπειρίες πραγματικών φυσικών καταστροφών. Επίσης συνδέονται με μαγικές τελετουργίες γύρω από τη σπορά και την αρχή της νέας χρονιάς στη φύση και στις γεωργικές εργασίες. «Έτσι η σπορά εδώ θεολογείται με τη δημιουργία ενός λαού από τα λιθάρια της γης και σύμφωνα με τις υποδείξεις του ίδιου του Δία». Η μυθοπλασία αυτή στηρίζεται στη διαπίστωση της γεννητικής δύναμης της γης (ό.π. σελ.60).

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://mythologia.8m.com>

<http://www.yale.edu/ynhti/curriculum/units/1983/2/83.02.03.x.html> (αγγλικά).

<http://www.pantheon.com/pandora.htm> (Μυθολογική εγκυκλοπαίδεια).

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Γεωργιάδης Θανάσης, *Ο μύθος της δημιουργίας*, Μαλλιάρης - Παιδεία, Θεσσαλονίκη, 1992.

Κοκορέλη Αργυρώ, *Προμηθέας*, Πατάκη, Αθήνα, 1989.

Κεσόπουλος Αριστείδης, *Ελληνική Μυθολογία για μικρά παιδιά*, Μαλλιάρης - Παιδεία, Θεσσαλονίκη, 1988.

Βαλασάκης Παύλος, *Ο Προμηθέας και το πιθάρι της Πανδώρας*, Χελώνα, Αθήνα, 1991.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

Για την προσέγγιση και την επεξεργασία της νέας γνώσης βλ. εισαγωγή και 1ο μάθημα.

Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή δίνει την αφορμή για μια σύντομη συζήτηση για τη φωτιά και έναν προϋδεασμό για το σχετικό κεφάλαιο του β' μέρους, όπου θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στη σημασία που είχε αυτή στη ζωή του ανθρώπου.

Η δεύτερη ερώτηση, που θα απαντηθεί με βάση το κείμενο 4, αλλά και το κυρίως κείμενο, μπορεί να αξιοποιηθεί με παιγνιώδη τρόπο και για γλωσσική άσκηση με προτάσεις που περιέχουν τη φράση *το κουτί της Πανδώρας*, π.χ.: Με αυτά που έκανε ο ...άνοιξε το κουτί της Πανδώρας.

Οι δραστηριότητες στο Τετράδιο Εργασιών αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που περιγράφονται στην Εισαγωγή και τα προηγούμενα μαθήματα. Στη σχετική με τον κατακλυσμό δραστηριότητα, είναι αρκετό να αναφέρουν τα παιδιά ότι παρόμοιο περιστατικό γνώρισαν και στο μάθημα των Θρησκευτικών.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ

ΣΤΟΧΟΙ

Με το μάθημα αυτό, που είναι ένα από τα πέντε προβλεπόμενα από το Α.Π.Σ. επαναληπτικά μαθήματα και αναπτύσσεται στο Τετράδιο Εργασιών, επιδιώκεται τα παιδιά:

- Να ανασυνθέσουν δημιουργικά στοιχεία από τα επιμέρους μαθήματα.
- Να συμπληρώσουν τυχόν κενά και ελλείψεις που υπάρχουν.
- Να προετοιμαστούν για την εκπόνηση απλού σχεδίου εργασίας για τους θεούς του Ολύμπου.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

Οι δραστηριότητες 1-2 δίνουν τη δυνατότητα για ένα είδος αξιολόγησης, και όχι βέβαια βαθμολόγησης των παιδιών, για να διαπιστωθούν κενά κτλ. και να γίνουν επανορθωτικές παρεμβάσεις: διευκρινίσεις, παραπομπή σε προηγούμενα μαθήματα κτλ.

Οι δραστηριότητες 3-4 επιτυγχάνουν τους ίδιους στόχους, αλλά με παιγνιώδη τρόπο. Το παιχνίδι των ερωτήσεων γίνεται στην αίθουσα διδασκαλίας και αρέσει πολύ στα παιδιά. Η δραστηριότητα 4 χρειάζεται το εργαστήριο των Η/Υ και την αξιοποίηση από τον εκπαιδευτικό των ηλεκτρονικών διευθύνσεων που δίνονται στη σελίδα 27 του παρόντος βιβλίου.

Με τη δραστηριότητα 5 γίνεται προετοιμασία (αρχική φάση) για την εκπόνηση σχετικού με τους θεούς του Ολύμπου σχεδίου εργασίας. Το υλικό ταξινομείται και παρουσιάζεται στην τάξη. Ακόμη, με αυτό το υλικό μπορεί να δημιουργηθεί ένα λεύκωμα, μία «εφημερίδα» τοίχου, ένα βιβλίο κ.ά.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Ο ΗΡΑΚΛΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1 : Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

ΣΤΟΧΟΙ (για όλα τα μαθήματα της ενότητας)

- Να γνωρίσουν τους μύθους που αναφέρονται στη ζωή και τα κατορθώματα του Ηρακλή.
- Να θαυμάσουν την παλικαριά, την καλοσύνη, το ήθος και την ανωτερότητα του Ηρακλή.
- Να χαρούν την ομορφιά των μύθων και να αντιληφθούν ως ένα βαθμό το συμβολισμό τους.
- Να κατανοήσουν πόσο σημαντικό είναι να κάνει κάποιος τόσα κατορθώματα για το καλό των άλλων ανθρώπων.
- Να αναρωτηθούν τι είναι αυτό που κάνει κάποιον ήρωα.
- Να κατανοήσουν την έννοια του ήρωα σε κάθε εποχή.
- Να απολαύσουν και να εκτιμήσουν την αξιοποίηση των άθλων στην τέχνη.

ΣΤΟΧΟΙ (για το πρώτο μάθημα):

- Να γνωρίσουν το οικογενειακό περιβάλλον και τη θεϊκή καταγωγή του ήρωα.
- Να γνωρίσουν τα κατορθώματα της παιδικής του ηλικίας και να προετοιμαστούν για τους άθλους του.
- Να διαπιστώσουν τα σωματικά και ψυχικά χαρίσματα του ήρωα.
- Να αντιληφθούν τον Ηρακλή ως πρότυπο ηθικής που επιλέγει το δύσκολο και ενάρετο δρόμο από τον εύκολο και κακό.

- Να κατανοήσουν τη στάση των θεών απέναντι στον ήρωα.
- Να συνδέσουν τους άθλους του ήρωα με το μίσος της Ήρας και το χρυσό της Πυθίας.
- Να προσεγγίσουν όρους και έννοιες όπως: *μύθος, ήρωας, άθλος*.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο Ηρακλής υπήρξε, κατά τη μυθολογία, δισέγγονος του Περσέα, ο οποίος θεωρείται ιδρυτής των Μυκηνών και της Τίρυνθας. Ο Περσέας αφού σκότωσε τη Μέδουσα και τον θαλάσσιο δράκο που απειλούσε την Ανδρομέδα, την παντρεύτηκε κι εγκαταστάθηκαν στις Μυκήνες. Απέκτησαν πέντε γιους. Ένας από αυτούς ήταν ο Ηλεκτρίωνας, πατέρας της Αλκμήνης και παππούς του Ηρακλή. Ο Ηλεκτρίωνας και η Αναξώ, εκτός από την Αλκμήνη, απέκτησαν και εννέα γιους..

Μετά το θάνατο του αδελφού του, Μήστορα, ο Ηλεκτρίωνας έγινε βασιλιάς των Μυκηνών. Αργότερα όμως οι απόγονοι του Μήστορα (Τηλεβόες ή Τάφιοι) ήρθαν στις Μυκήνες για να πάρουν πίσω το θρόνο του Μήστορα. Ο Ηλεκτρίωνας και οι γιοι του συνεπλάκησαν μαζί τους και τους απώθησαν. Κατά τη συμπλοκή όμως σκοτώθηκαν και οι εννέα γιοι του Ηλεκτρίωνα.

Ο Ηλεκτρίωνας για να εκδικηθεί το θάνατο των γιων του, αποφάσισε να εκστρατεύσει κατά των Τηλεβόων, αφού πρώτα εμπιστεύθηκε το θρόνο του και την κόρη του την Αλκμήνη στον ανιψιό του, Αμφιτρίωνα. Όμως, λίγο πριν ξεκινήσει η εκστρατεία, ο Αμφιτρίωνας σκότωσε τον Ηλεκτρίωνα, κατ' άλλους κατά λάθος, κατ' άλλους στη διάρκεια συμπλοκής.

Τότε ο Σθένηςλος, αδελφός του Ηλεκτρίωνα και πατέρας του Ευρυσθέα, έδωσε τον Αμφιτρίωνα από τις Μυκήνες και ανέλαβε ο ίδιος το θρόνο.

Ο Αμφιτρίωνας και η Αλκμήνη ζήτησαν καταφύγιο στη Θήβα, όπου φιλοξενήθηκαν από το βασιλιά Κρέοντα κι εγκαταστάθηκαν εκεί. Όταν ο Αμφιτρίωνας θέλησε να παντρευτεί την Αλκμήνη, εκείνη του ζήτησε να εκδικηθεί πρώτα το θάνατο των αδελφών της. Ο Αμφιτρίωνας εξεστράτευσε εναντίον των Τηλεβόων. Κατά τη διάρκεια όμως της εκστρατείας αυτής ο Δίας ενώθη με την Αλκμήνη, και συνελήφθη ο Ηρακλής. Την επόμενη νύχτα γύρισε ο Αμφιτρίωνας και από την ένωσή του με την Αλκμήνη συνελήφθη ο Ιφικλής.

Τη μέρα που θα γεννιόταν ο Ηρακλής, ο Δίας καυχήθηκε στους άλλους θεούς, ότι το παιδί που θα γεννιόταν πρώτο εκείνη την ημέρα θα εξουσίαζε όλους τους ανθρώπους της γης. Τότε η Ήρα, θυμωμένη από την απιστία του Δία, του ζήτησε να ορκιστεί ότι πράγματι το παιδί που θα γεννιόταν πρώτο θα κυριαρχούσε σε όλους τους ανθρώπους. Ο Δίας ορκίστηκε. Αμέσως η Ήρα σταμάτησε τη γέννα της Αλκμήνης και φρόντισε να γεννηθεί πρώτος ο γιος του Σθένηςλου, του βασιλιά των Μυκηνών, ο Ευρυσθέας. Αυτός λοιπόν θα εξουσίαζε όλους τους ανθρώπους και σ' αυτόν έπρεπε να υπακούει και ο Ηρακλής.

Ο γιος της Αλκμήνης και του Δία πήρε το όνομα του παππού του Αλκαίου και ονομάστηκε Αλκ-είδης, (αλκή=δύναμη, το κύριο χαρακτηριστικό του ήρωα). Το όνομα Ηρακλής τού το έδωσε αργότερα η Πυθία, όταν την επισκέφθηκε στο μαντείο των Δελφών. Ηρακλής είναι αυτός που απέκτησε κλέος(=μεγάλη δόξα), χάρη στο μίσος της Ήρας.

Ο Ηρακλής ως ηθικό πρότυπο

«Στα τέλη του 5ου αι. π.Χ., ο σοφιστής Πρόκλος επινοεί το μύθο με τον Ηρακλή που επιλέγει το δρόμο της αρετής και όχι της κακίας και αναδεικνύει τον ήρωα στο κατεξοχήν ηθικό πρότυπο στην ιστορία του πολιτισμού. Η αρχική αντίληψη, ότι ο Ηρακλής υφίσταται όσα η μοίρα

τού είχε ορίσει, αλλάζει με το μύθο αυτόν, όπου η επιλογή του δύσκολου δρόμου θεωρείται προϊόν της ελεύθερης βούλησης του ήρωα» (Βαλαβάνης Π. σελ. 34).

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ (και για τα εφτά μαθήματα της ενότητας)

<http://www.perseus.tufts.edu/Herakles/labors.html>

<http://www.royalty.nu/legends/Hercules.html>

<http://www.mythweb.com/Hercules/>

<http://library.thinkquest.org/26264/myths/tales/heroes/site2000.htm>

<http://ancinhistory.about.com/ipa/A0882073.html>

<http://etext.lib.virginia.edu/kinney/small/labors.htm>

<http://www.geocities.com/Athens/Academy/1455/frames.html>

<http://www.monica.com.br/ingles/comics/12trab/mitolog/doz-herc.htm>

<http://www.pantheon.org/areas/mythology/europe/greek/articles.html>

CD-ROM

Ελληνική Μυθολογία. Ένα ταξίδι στη φαντασία. Virtual Reality S. A. 1997-2000.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ(και για τα εφτά μαθήματα της ενότητας)

Γουλιμή Άλκη, *Ο Ηρακλής και τα κατορθώματά του*, Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1992.

Δικαίου Ε., (εικονογράφηση: Δήμος Χ.), *Ηρακλής*, Πατάκης, Αθήνα 1999.

Ζαραμπούκα Σ., *Οι άθλοι του Ηρακλή*, Κέδρος, Αθήνα 1985.

Κεσόπουλου Αρ. & Πεχλιβανίδη Φ., *Ελληνική Μυθολογία για μικρά παιδιά: Οι άθλοι του Ηρακλή*, Μαλλιάρης – Παιδεία Α.Ε., Αθήνα 1999.

Κεσοπούλου Βασιλική, *Ο Ηρακλής και τα κατορθώματά του*, Αιγαίο - Βάρφης, Θεσσαλονίκη 1991.

Λουντέμης Μενέλαος, *Ο Ηρακλής*, Δωρικός, Αθήνα, 1985. (Α' έκδοση: Ερμής, Αθήνα 1978).

Μπιούμπι Φρίντα, *Γίγαντες ακοίμητοι κι άλογα φτερωτά (Μέρος Β' - Οι ήρωες)*, Εξάντας, Αθήνα 1992.

Στρατίκης Π. (εικονογράφηση: S.B.), *Ηρακλής και Θησέας*, Στρατίκης, Αθήνα x.x.

Στεφανίδης Μ., (εικονογράφηση: Στεφανίδης Γ.), *Ηρακλής*, Σίγμα, Αθήνα 1992.

Ψαραύπη Λ., (εικονογράφηση: Μενδρινού Α.), *Ηρακλής*, Άγκυρα, Αθήνα 1990.

Ψαρράκη-Μπελεσιώτη Ν., *Το όνομά μου είναι Ηρακλής*, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας- Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ (για όλους τους άθλους του Ηρακλή)

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Με την αξιοποίηση του εισαγωγικού σημειώματος της ενότητας ολοκληρώνεται η προσέγγιση της έννοιας *μύθος*. Με κατάλληλες ερωτήσεις (π.χ. Ποιους ήρωες θαυμάζουν τα παιδιά από τα παραμύθια, την τηλεόραση, τον κινηματογράφο; τι είναι αυτό που κάνει κάποιον ήρωα; τι περιμένουμε από τους ήρωες; γιατί χρειαζόμαστε τη βοήθειά τους;) προσεγγίζεται και η έννοια *ήρωας* και οι μαθητές διαπιστώνουν ότι κάθε εποχή και ο τόπος έχει και τους ήρωές του. Στη συνέχεια οι μαθητές έρχονται σε επαφή με το περιεχόμενο του μύθου του Ηρακλή με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που προτείνονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας. Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός διηγείται το μύθο και προτρέπει τα παιδιά να τον αναδιηγηθούν με δικά τους λόγια.

Υπενθυμίζεται ότι η αναδίγηση των μύθων δε συμβάλλει μόνο στην καλλιέργεια της αφηγηματικής δεξιότητας των παιδιών αλλά και στην απόκτηση εκφραστικού θάρρους, που είναι μια σημαντική παιδαγωγική επιδίωξη. Γι' αυτό φροντίζουμε να δίνεται αυτή η ευκαιρία σε όλα τα παιδιά.

β. Για την Επεξεργασία:

Ακολουθεί πολύπλευρη επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική, διαθεματική) που γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που προτείνονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας. Συγκεκριμένα:

Με ερωτήσεις που αναφέρονται στο χωροχρονικό πλαίσιο, τα πρόσωπα, τις αιτίες κτλ., π.χ. ποιος, α, ο; (ήταν ο Αμφιπρύωνας, η Αλκμήνη) πού πήγαν; πότε; γιατί; κτλ., γίνεται νοηματική επεξεργασία και ελέγχεται ο βαθμός κατανόησης του κειμένου. Με την αξιοποίηση των παραθεμάτων 4 και 5, και των εικόνων 3 και 6 οι μικροί μαθητές διαπιστώνουν τα εξωτερικά και εσωτερικά χαρίσματα του Ηρακλή.

Οι ερωτήσεις και οι δραστηριότητες στο Βιβλίο του Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών συμβάλλουν στην πολύπλευρη επεξεργασία του μαθήματος. Ειδικότερα:

α) Με την πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή ελέγχεται αν οι μαθητές κατανόησαν βασικά σημεία του μύθου.

β) Με τη δεύτερη ερώτηση δίνεται η δυνατότητα να γίνει συζήτηση στην τάξη για τη δημιουργία των μύθων (προσπάθεια των ανθρώπων να εξηγήσουν και να κατανοήσουν τον κόσμο) και το γεγονός ότι πολλοί καλλιτέχνες, έλληνες και ξένοι, έχουν εμπνευστεί από την ελληνική μυθολογία.

Επειδή αυτή η δραστηριότητα απαιτεί συνδυασμό γνώσεων, που τα παιδιά αυτής της ηλικίας δεν έχουν (έννοια *Γαλαξίας*), ο εκπαιδευτικός δίνει τις απαραίτητες εξηγήσεις με λόγο απλό και κατανοητό. Αν διαπιστώσει ότι οι μαθητές συναντούν δυσκολίες, δεν επιμένει σε διευκρινίσεις και λεπτομερείς αναλύσεις, έχοντας πάντα υπόψη του αυτά που τονίζονται στην εισαγωγή για την απομυθοποίηση.

γ) Η τρίτη ερώτηση απευθύνεται στη σκέψη και κυρίως τη φαντασία των παιδιών και δίνει την ευκαιρία για μια ευχάριστη και δημιουργική συζήτηση, που προετοιμάζει τα κεφάλαια που ακολουθούν.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

α) Η πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών αξιοποιεί μια εικόνα και στοχεύει στην ανάπτυξη της παρατηρητικότητας, της δημιουργικής σκέψης και της φαντασίας των παιδιών.

β) Η δεύτερη δραστηριότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη της *ενσυναισθητικής προσέγγισης* (δηλαδή στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κατανόησης και φανταστικής εισχώρησης στη θέση του άλλου), αλλά και της κριτικής σκέψης των παιδιών, αφού καλούνται να αιτιολογήσουν τις όποιες αποφάσεις τους.

γ) Η τρίτη δραστηριότητα συμβάλλει στην εμπέδωση των διδαχθέντων και στην καλλιέργεια της γραπτής έκφρασης των μαθητών (γλωσσική δραστηριότητα που ανταποκρίνεται στην απαίτηση του Α.Π.Σ. ότι «κάθε στόχος της γλωσσικής διδασκαλίας θεωρείται *«οριζόντιος στόχος»* όλων των μαθημάτων» (ΦΕΚ 303/2003. σελ. 3775).

δ) Η τέταρτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών ανήκει στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων. Με αυτήν οι μαθητές καλούνται να δραματοποιήσουν στην τάξη τη σκηνή του διλήμματος και της απόφασης του Ηρακλή για το ποιον δρόμο πρέπει να ακολουθήσει. Έτσι αξιοποιείται με τον καλύτερο τρόπο το σχετικό παράθεμα, το οποίο προσφέρει το απαραίτητο υλικό, για να δημιουργήσουν τα παιδιά τους δικούς τους διαλόγους. Με τη δραστηριότητα

αυτή πετυχαίνουμε τους κύριους στόχους του μαθήματος: *την αυτενέργεια, τη βιωματικότητα, την εποπτικότητα.*

Η ανάπλαση ιστορικών γεγονότων και το «παίξιμό» τους στη συνέχεια είναι στοιχεία αγαπητά για τα παιδιά, γιατί περιέχουν μέσα τους ένα είδος παιχνιδιού που αποτελεί για την ηλικία τους αναγκαίο μέσο έκφρασης. Η απόδοση ρόλων έχει θετικά αποτελέσματα για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του μαθητή, συμβάλλει στη δημιουργική μάθηση και προκαλεί το ενδιαφέρον του. Συμβάλλει, ακόμη, στην καλύτερη κατανόηση και εμπέδωση της διδακτέας ύλης (Λ. Αντωνιάδης).

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Υπενθυμίζεται ότι η αξιολόγηση του καθημερινού μαθήματος στο μάθημα της Ιστορίας της Γ' τάξης γίνεται με προφορικές και γραπτές ασκήσεις, για να διαπιστωθεί αν και σε τι βαθμό επιτεύχθηκαν οι στόχοι που τέθηκαν και να γίνουν, αν χρειαστεί, οι αναγκαίες παρεμβάσεις (ανατροφοδότηση) και όχι για να βαθμολογηθεί η επίδοση των μαθητών.

Για τον έλεγχο του βαθμού κατανόησης των νέων γνώσεων, των νέων εννοιών και της απόκτησης δεξιοτήτων αξιοποιούνται τα κλασικά ερωτήματα: *Τι; Πού; Ποιος; Πότε; Πώς; Γιατί;*, οι ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών αλλά και ασκήσεις-ερωτήματα, όπως: συμπλήρωσης κειμένου, επιλογής σωστού-λάθους, αντιστοίχισης-σύζευξης, πολλαπλής επιλογής, ταξινόμησης-κατάταξης, σύντομης απάντησης, ανάπτυξης απόψεων, συσχετισμών και διατύπωσης απλών γενικήσεων.

ΜΑΘΗΜΑ 2 : ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ ΤΗΣ ΝΕΜΕΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ

Εκτός από τους στόχους που αναφέρονται στο 1ο μάθημα, με το σημερινό μάθημα επιδιώκεται να αναδειχθεί και η οικολογική δράση του Ηρακλή.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τα κατορθώματα του Ηρακλή έχουν οργανωθεί σε τρεις κύκλους. Στους **Άθλους ή Έργα**, όλα δηλαδή όσα εκτελεί με εντολή του Ευρυσθέα, στα **Πάρεργα**, κατορθώματα και περιπέτειες που συμβαίνουν ανάμεσα σε δύο άθλους ή όσο συντελείται ένας άθλος και τέλος, στις **Πράξεις**, κατορθώματα που επιτυγχάνει σε εκστρατείες και κατακτητικούς πολέμους. Σήμερα οι περιπέτειές του χωρίζονται σε αυτές που έχουν φανταστικά στοιχεία και σε αυτές που έχουν περισσότερο ανθρώπινο χαρακτήρα.

Οι 12 άθλοι απεικονίζονται στις 12 μετόπες του ναού του Δία στην Ολυμπία (460 π.Χ. περίπου). Οι πρώτοι 6 άθλοι γίνονται στην Πελοπόννησο. Οι υπόλοιποι ξεφεύγουν σιγά-σιγά από τα όρια του Άργους και απλώνονται σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο. Φτάνουν ακόμα και στον Κάτω Κόσμο. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και οι Έλληνες απλώνονται σταδιακά και μαζί και ο πολιτισμός τους.

Η οικολογική δράση του ήρωα

«Ένα πολύ μεγάλο μέρος των κατορθωμάτων του ήρωα έχει ευρύτερο προϊστορικό υπόστρωμα, που μπορεί να αναχθεί ακόμη και στην Παλαιολιθική περίοδο. Τότε οι άνθρωποι, στην προσπάθειά τους να εξημερώσουν την άγρια φύση και να δημιουργήσουν τον ζωτικό τους χώρο, είχαν ανάγκη από έναν γενναίο συμπαραστάτη. Πρόκειται για τους άθλους εξό-

ντωσης άγριων, πραγματικών ή φανταστικών ζώων, που προξενούσαν καταστροφές και τρόμαζαν τον προϊστορικό άνθρωπο (Λέων Νεμέας, Στυμφαλίδες Όρνιθες, Λερναία Ύδρα). Στην εικόνα του Ηρακλή που φορά τη λεοντή, οι σύγχρονοι μελετητές βλέπουν έναν πρωτόγονο κυνηγό, ντυμένο με προβιά ζώου» (Βαλαβάνης Π.: «Ο Ηρακλής αντέχει στον μύθο», εφ. Το Βήμα, 01-02-2004).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισχύουν αυτά που επισημαίνονται στην Εισαγωγή αλλά και στο 1ο μάθημα για την προσέγγιση της νέας γνώσης, την πολύπλευρη επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική, διαθεματική) που διευκολύνεται από τις ερωτήσεις στο Βιβλίο του Μαθητή και τις δραστηριότητες στο Τετράδιο Εργασιών. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι διδακτικές ενέργειες που αποσκοπούν στην καλλιέργεια της αφηγηματικής δεξιότητας των παιδιών (αναδιήγηση των μύθων), την αξιοποίηση των εικόνων ως πηγών, την απομυθοποίηση κτλ. Εννοείται ότι ο εκπαιδευτικός αναπτύσσει πρωτοβουλίες με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες που εκτιμά ότι είναι χρήσιμες για την καλύτερη διεξαγωγή του μαθήματος.

Η ερώτηση 1 στο Βιβλίο του Μαθητή επιτυγχάνει τη σύνδεση με το προηγούμενο μάθημα.

Η ερώτηση 2 αξιοποιεί τη διαθεματική έννοια *χώρος* και η ερώτηση 3 υπογραμμίζει τη σωματική δύναμη αλλά και την ευρηματικότητα του ήρωα.

Για την 1η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών αξιοποιούνται αυτά που τονίζονται στην Εισαγωγή για την αξιοποίηση των εικόνων ως πηγών καθώς και το παράθεμα 2. Είναι προφανές ότι τα παιδιά θα συμπληρώσουν στις κενές γραμμές τις λέξεις: *ρόπαλο* και *λεοντή*, που αποτελούν χαρακτηριστικά του ήρωα σε όλες τις παραστάσεις.

Η 2η δραστηριότητα είναι μια προσπάθεια αποδόμησης κειμένου με την άσκηση του άστρου.

Η 3η και 4η δραστηριότητα εντάσσονται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων και στοχεύουν στην καλλιέργεια των κατασκευαστικών δεξιοτήτων των μαθητών και της ελεύθερης έκφρασής τους μέσα από τη δραματοποίηση. Με δραστηριότητες τέτοιου είδους αναδεικνύεται η δημιουργικότητα και η αυτενέργεια των μικρών μαθητών.

ΜΑΘΗΜΑ 3 : Η ΛΕΡΝΑΙΑ ΥΔΡΑ ΚΑΙ Ο ΚΑΠΡΟΣ ΤΟΥ ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ

ΣΤΟΧΟΙ

Εκτός από τους στόχους που αναφέρονται στο 1ο μάθημα, με το σημερινό μάθημα επιδιώκεται να αντιληφθούν τα θετικά αποτελέσματα της συνεργασίας Ηρακλή-Ιόλαου και να προβούν στις απαραίτητες γενικεύσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο Ηρακλής εξημερώνει άγρια ζώα

«Στη φάση μετά τη Νεολιθική Επανάσταση (7η-5η χιλιετία π.Χ.) μπορούν να ενταχθούν τρεις από τους άθλους του ήρωα: Κερυνίτις έλαφος, Ερυμάνθιος κάπρος και ταύρος της Κρήτης. Σύμφωνα με αυτούς, ο ήρωας δεν σκοτώνει τα ζώα αλλά τα συλλαμβάνει και τα μεταφέρει ζωντανά στον Ευρυσθέα. Τότε πραγματοποιείται η σύλληψη των άγριων ζώων για εξημέρωση και ενσταβλισμό, ενέργειες που απαιτούσαν σωματική ρώμη, ψυχική αντοχή και εξηπνάδα. Έμμε-

σα λοιπόν ο μύθος του Ερυμάνθιου κάπρου τεκμηριώνει ότι τα αγριογούρουνα ήταν από τα πρώτα ζώα που εξημέρωσε ο άνθρωπος» (Βαλαβάνης Π. ό.π.).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι ερωτήσεις 1 και 2 στο Βιβλίο του Μαθητή αξιοποιούν τις εικόνες και υπογραμμίζουν το ρόλο του βοηθού-συμπαραστάτη Ιόλαου και τη δειλία του Ευρυσθέα.

Η 1η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών είναι διαθεματική και δίνει την ευκαιρία για ευαισθητοποίηση των παιδιών σε θέματα περιβάλλοντος. Μια πιθανή απάντηση των παιδιών είναι ότι ο Ηρακλής δεν σκότωνε κάποια ζώα, γιατί πίστευε ότι θα του φανούν χρήσιμα.

Η 2η δραστηριότητα βασίζεται στην επεξεργασία ενός παραθέματος, από το οποίο οι μαθητές θα αντλήσουν πληροφορίες για το ρόλο της Ήρας, αλλά και το θαυμασμό του Ευρυσθέα για τον Ηρακλή παρά το μίσος του.

Η 3η δραστηριότητα εντάσσεται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων και δίνει την ευκαιρία να παρουσιάσουν οι μαθητές τις προσωπικές τους δημιουργίες.

ΜΑΘΗΜΑ 4 : ΤΟ ΕΛΑΦΙ ΜΕ ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΚΕΡΑΤΑ, ΟΙ ΣΤΥΜΦΑΛΙΔΕΣ ΟΡΝΙΘΕΣ, ΟΙ ΣΤΑΒΛΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΕΙΑ

ΣΤΟΧΟΙ

Εκτός από τους στόχους που αναφέρονται στο 1ο μάθημα, με το σημερινό μάθημα επιδιώκονται και οι εξής στόχοι:

- Να συσχετίσουν τους άθλους του Ηρακλή με τις προσπάθειες των ανθρώπων να καλύτερέψουν τη ζωή τους αποξηραίνοντας τα έλη και διευθετώντας τα νερά των ποταμών.
- Να εκτιμήσουν το ρόλο του Ηρακλή στην καθιέρωση των Ολυμπιακών αγώνων, αφορμή ενότητας όλου του ελληνικού κόσμου.
- Να εκτιμήσουν τον Ηρακλή ως πρότυπο δύναμης, ευρηματικής ευφυΐας και αρετής.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο Ηρακλής και η διαχείριση των υδάτων

«Με τη Μυκηνναϊκή περίοδο μπορούν να σχετιστούν οι μύθοι του ήρωα που αναφέρονται σε διαχείριση υδάτων (Κόπρος Αυγεία, διαμάχη με τον Αχελώο για τη Διόανειρα κ.ά.). Αυτοί πρέπει να έχουν ως ιστορικό πυρήνα κάποια πραγματικά εγγειοβελτιωτικά έργα (π.χ. διευθέτηση ρου ποταμών), στα οποία πρωτοπόροι αναδείχθηκαν οι κάτοικοι της Μυκηνναϊκής Ελλάδος. Όταν αργότερα λησμονήθηκε η ιστορική αφετηρία των έργων αυτών, οι άνθρωποι, εντυπωσιασμένοι από το μέγεθός τους, τα απέδωσαν στον ήρωα» (Βαλαβάνης Π. ό.π.).

Τα πιο εντυπωσιακά έργα της προϊστορικής Ευρώπης έγιναν στη λίμνη Κωπαΐδα από τους βασιλιάδες του Ορχομενού. Χρησιμοποιήθηκαν φυσικές καταβόθρες και κατασκευάσθηκαν αγωγοί, φράγματα και αναχώματα, ώστε η λίμνη να παραμένει αποξηραμένη για να την καλλιεργούν. Η κατασκευή και συντήρηση του έργου ελεγχόταν από τους άρχοντες του οικοδομικού συγκροτήματος στο γειτονικό Γλα. Κάποιοι μελετητές δικαιολογούν τις Στυμφαλίδες όρνιθες ως δηλητηριώδη και θανατηφόρα αέρια της λίμνης ή σαν κουνούπια από έλη, που προκαλούσαν πυρετούς. Πιθανόν λοιπόν ο μύθος με τις Στυμφαλίδες όρνιθες να σχετίζεται με έργα

διαχείρισης των υδάτων που εκτελέστηκαν εκεί κατά τους προϊστορικούς χρόνους(γειτονική κοιλάδα του Φενεού) (Βαλαβάνης Π. σελ. 20).

Ο Ηρακλής και οι Ολυμπιακοί αγώνες

Οι Ολυμπιακοί αγώνες θεσπίστηκαν τον 8ο αι. π.Χ. Η τεράστια φήμη τους προκάλεσε τοπικές διαμάχες για τον έλεγχο της περιοχής, τις οποίες απηχούν οι ιδρυτικοί μύθοι των αγώνων. Οι Πισάτες υποστήριζαν ότι τους ίδρυσε ο Πέλοπας, αφού νίκησε σε αρματοδρομία το βασιλιά της περιοχής Οινόμαο και νυμφεύτηκε την κόρη του Ιπποδάμεια. Οι αντίπαλοι των Πισατών, οι Δωριείς Ηλείοι, υποστήριζαν ότι τους αγώνες ίδρυσε ο Ηρακλής.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισχύουν αυτά που επισημαίνονται στην Εισαγωγή και τα προηγούμενα μαθήματα.

Οι ερωτήσεις 1 και 2 στο Βιβλίο του Μαθητή αξιοποιούν τα παραθέματα και τονίζουν την ευρηματικότητα και εξυπνάδα του ήρωα. Στη συζήτηση που θα γίνει ο δάσκαλος μπορεί να αναφερθεί στις προσπάθειες των ανθρώπων, παλιότερα και σήμερα, να καλυτερέψουν τη ζωή τους με εγχειοβελτιωτικά έργα. Η ερώτηση 3 με τη βοήθεια του παραθέματος 7 υπογραμμίζει τη σχέση του Ηρακλή με τα Ολύμπια και τα Νέμεα.

Η 1η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών δίνει την ευκαιρία για τις πρώτες απόπειρες σύγκρισης των πληροφοριών που δίνουν οι πηγές.

Η 2η δραστηριότητα προεκτείνει τη συζήτηση που ξεκίνησε με τη 2η ερώτηση του Βιβλίου.

Η 3η δραστηριότητα στοχεύει στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικής σκέψης των μαθητών.

ΜΑΘΗΜΑ 5 : ΚΙ ΑΛΛΟΙ ΑΘΛΟΙ

ΣΤΟΧΟΙ

Εκτός από τους στόχους που αναφέρονται στο 1ο μάθημα, με το σημερινό μάθημα επιδιώκεται να αντιληφθούν οι μαθητές το ρόλο του Ηρακλή ως εκπολιτιστή.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο Ηρακλής ως εκπολιτιστής

Εμφανίζεται ως σωτήρας του ανθρώπου, καθώς επιβάλλει την κοινωνική και ηθική τάξη υποτάσσοντας περιθωριακές κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι Αμαζόνες, και τιμωρώντας απάνθρωπα στοιχεία, όπως το Βούσιρι και το Διομήδη. Η σύγκρουσή του με το Δία για την απελευθέρωση του Προμηθέα, είναι η πιο χαρακτηριστική εκπολιτιστική του ενέργεια.

«Ο Ηρακλής προσπαθεί να αποκαταστήσει την ανθρώπινη ηθική τάξη (απελευθέρωση του καλού), που όμως συγκρουόταν με την ηθική τάξη των θεών (τιμωρία του Προμηθέα από τον Δία)» (Βαλαβάνης Π., σ. 24).

Η ζώνη της Ιππολύτης ήταν δώρο του θεού Άρη και αποτελεί φορέα δύναμης για τον κάτοχό της.

Το νησί Ερύθεια και ο Γηρυόνης βρίσκονται στον Ωκεανό, πέρα από τον κόσμο των ζωντανών και σχετίζονται με τον Κάτω Κόσμο. Ο Ηρακλής αγωνίζεται με τα στοιχεία αυτά και τα νικά. Είναι ένα ακόμα βήμα προς την αθανασία, που θα την κερδίσει ανεβάζοντας τον Κέρβερο από τον Άδη. Τον ίδιο συμβολισμό έχει και η κάθοδος στον Άδη για να επαναφέρει τη νεκρή Άλκηστη.

«Από τον 5ο αι. π.Χ. παρατηρείται μια σημαντική αλλαγή στην αντίληψη των ανθρώπων για τον ήρωα. Ο επικός πολεμιστής, εκφραστής της σωματικής ρώμης, μεταμορφώνεται σε ήρωα πιο ανθρώπινο, που ενδιαφέρεται για τις εσωτερικές αγωνίες των ανθρώπων και κυρίως για τη θεμελιώδη αγωνία για τον θάνατο. Είναι ο Ηρακλής των τραγικών ποιητών και ο ηθικός ήρωας των σοφιστών. Η πτυχή αυτή αποκαλύπτεται σε τρεις από τους άθλους του, στα βόδια του Γηρυόνη, στη σύλληψη του Κέρβερου και στα μήλα των Εσπερίδων» (Βαλαβάνης Π. ό.π.).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισχύουν αυτά που επισημαίνονται στην Εισαγωγή και στα προηγούμενα μαθήματα.

Η 1η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή ανακαλεί προηγούμενες γνώσεις των μαθητών από το μύθο της αρπαγής της Ευρώπης και προσφέρεται για συγκρίσεις και συσχετισμούς. Η 2η ερώτηση αναδεικνύει το παράθεμα 7 και την εικόνα 6. Αν υπάρχει χρόνος ο δάσκαλος μπορεί να επιμείνει στην περιγραφή της εικόνας με το κύπελλο, ρωτώντας τα παιδιά από πού καταλαβαίνουν ότι πρόκειται για θαλασσινό ταξίδι, τι καιρό κάνει, πώς είναι η θάλασσα...

Η 1η και 2η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών στηρίζεται στην παρατήρηση εικόνων και ειδικά η 2η προσφέρεται και για την αξιοποίηση της έννοιας τεχνικός πολιτισμός με συγκρίσεις και συσχετισμούς των όπλων της αρχαίας εποχής με τη σημερινή.

Με την 3η δραστηριότητα ασκούνται οι μαθητές στην αξιοποίηση γραπτών πηγών, ελέγχεται ο βαθμός κατανόησης του περιεχομένου τους και καλλιεργείται η κριτική τους σκέψη. Ως εναλλακτικός τρόπος αξιοποίησης του παραθέματος προτείνεται η δραματοποίησή του.

ΜΑΘΗΜΑ 6 : Ο ΚΕΡΒΕΡΟΣ ΤΟΥ ΑΔΗ ΚΑΙ ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΜΗΛΑ ΤΩΝ ΕΣΠΕΡΙΔΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

Εκτός από τους στόχους που αναφέρονται στο 1ο μάθημα, με το σημερινό μάθημα επιδιώκονται και οι εξής στόχοι:

- Να δουν τον Ηρακλή ως τιμωρό της αδικίας και προστάτη της ηθικής και κοινωνικής τάξης.
- Να κατανοήσουν κατά το δυνατόν την απομυθοποίηση του θανάτου με την κάθοδο και επάνοδο του Ηρακλή από τον Άδη.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η αρπαγή του Κέρβερου συμβολίζει την κυριαρχία του Ηρακλή πάνω στο θάνατο.

Η κάθοδος του ήρωα στον Άδη και η επιστροφή, του εξασφαλίζει το ανέβασμα στη ζωή, στην αθανασία και τη θεοποίηση (Ελληνική Μυθολογία, τόμ. 4, σελ. 67).

Τα χρυσά μήλα συμβολίζουν την αθανασία και την αιώνια νεότητα και ανοίγουν στον Ηρακλή το δρόμο της αθανασίας. Για την απόκτηση των μήλων υπάρχουν δύο παραλλαγές. Η μία θέλει τον Άτλαντα να φέρνει τα μήλα στον Ηρακλή και η άλλη να τα παίρνει ο ίδιος, αφού κοιμίζει το φίδι με τη βοήθεια των Εσπερίδων. Η δεύτερη εκδοχή, που φαίνεται να είναι και η πρωταρχική, ταιριάζει περισσότερο στο χαρακτήρα του Ηρακλή και στο νόημα του άθλου, αφού αντιμετωπίζει ο ίδιος το φίδι.

Το θέμα του φιδιού που φυλάει κρυμμένους θησαυρούς είναι συχνό και στα παραμύθια.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισχύουν αυτά που επισημαίνονται στην Εισαγωγή και στα προηγούμενα μαθήματα.

Η 1η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή δίνει την ευκαιρία να ασκηθούν οι μαθητές στην παρατήρηση και περιγραφή εικόνων και παράλληλα να διαπιστώσουν επιβιώσεις της μυθολογίας στη σύγχρονη πραγματικότητα. Παρόμοιο στόχο έχει και η 1η δραστηριότητα του Τετραδίου Εργασιών, η οποία συνδέει τα εσπεριδοειδή με το μυθικό κήπο των Εσπερίδων.

Η 2η ερώτηση αξιοποιεί το παράθεμα 2 και υπογραμμίζει το ρόλο της Αθηνάς και του Ερμή ως συμπαραστατών του Ηρακλή.

Η 3η ερώτηση δίνει την ευκαιρία για τις πρώτες απόπειρες σύγκρισης πηγών. Η βοήθεια του δασκάλου κρίνεται απαραίτητη. Παρόμοια είναι και η 4η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών.

Η 2η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών απευθύνεται στη φαντασία και τη δημιουργική σκέψη των μαθητών και συμβάλλει στην ανάπλαση του μύθου από τους μαθητές.

Η 3η δραστηριότητα δίνει τη δυνατότητα να αξιοποιηθεί η διαθεματική έννοια *πρόοδος-εξέλιξη* και να αντιληφθούν οι μαθητές ότι σήμερα οι άνθρωποι γνωρίζουν πολύ περισσότερα από τους ανθρώπους των παλαιότερων εποχών, οι οποίοι δημιουργούσαν μύθους, για να εξηγήσουν αυτά που δεν καταλάβαιναν. Έτσι πίστευαν ότι στο σημερινό Γιβραλτάρ βρίσκεται το τέλος του κόσμου, γιατί αποκεί ξεκινούσε ο απέραντος Ωκεανός, που αποτελούσε το δυτικό όριο του αρχαίου κόσμου. Περνώντας από το σημερινό Γιβραλτάρ ο Ηρακλής έστησε δυο στήλες, τις Ηράκλειες στήλες.

ΜΑΘΗΜΑ 7 : ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

ΣΤΟΧΟΙ

Εκτός από τους στόχους που αναφέρονται στο 1ο μάθημα, με το σημερινό μάθημα επιδιώκονται και οι εξής στόχοι:

- Να κατανοήσουν τη θεοποίηση του Ηρακλή ως επιβράβευση των αγώνων του, αλλά και ως αισιόδοξη υπόσχεση για τους ανθρώπους εκείνους που αγωνίζονται για το καλό.
- Να δουν πως ο Ηρακλής λειτούργησε ως πρότυπο για τις επόμενες γενιές, πρότυπο δύναμης και εξουσίας για τους βασιλιάδες, πρότυπο ηθικής για τους απλούς ανθρώπους.
- Να εκτιμήσουν το γεγονός ότι, ενώ έχουν περάσει τόσοι αιώνες από τότε που δημιουργήθηκε ο μύθος του Ηρακλή, όλοι οι άνθρωποι εξακολουθούν να αναφέρουν το όνομά του και τις πράξεις του.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο θάνατος του Ηρακλή

Η αυτοπυρπόληση του Ηρακλή έγινε στην Οίτη, τόπο με αρχαιότατη λατρεία. Στην αρχαία λατρεία η φωτιά είχε ρόλο καθαρτήριο ή θεωρούνταν μέσο απελευθέρωσης από το ανθρώπινο στοιχείο και ένωσης με το θεϊκό.

Η άνοδος του Ηρακλή στον Όλυμπο και η αποθέωσή του δείχνει τη μετάβαση από την υποσταση του ήρωα, του θνητού, σε αυτήν του θεού, του αθάνατου, που κατοικεί στον Όλυμπο και εποπτεύει τη ζωή των ανθρώπων. Ο γάμος του με την ήβη(νεότητα) εκφράζει το ρόλο του ως προστάτη της αιώνιας νεότητας (Βαλαβάνης Π. ό.π.).

Οι άθλοι του Ηρακλή είναι ένα θέμα που επανέρχεται σε κάθε μορφή τέχνης με εκπλήσ-

σουσα συχνότητα, αποκαλύπτοντας την πρωταρχική θέση που πήρε στο αναγεννησιακό θεματολόγιο ως σύμβολο της σωματικής ρώμης και των πνευματικών ικανοτήτων του αναγεννησιακού ανθρώπου.

Η διαχρονία του Ηρακλή

Σε όλη την αρχαιότητα έγινε πολιτική εκμετάλλευση του μύθου του Ηρακλή. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι Δωριείς, οι οποίοι για να δικαιολογήσουν ως επιστροφή την εισβολή και εγκατάστασή τους στην Πελοπόννησο(11ος-10ος αι π.Χ.), επινόησαν το μύθο ότι ήταν απόγονοι του Ηρακλή, που είχαν εκδιωχθεί από τον Ευρυσθέα. Μεγαλομανείς Ρωμαίοι αυτοκράτορες συνήθιζαν να μιμούνται τον Ηρακλή και να φέρουν ρόπαλο και λεοντή.

«Η τάση του Μεγάλου Αλεξάνδρου να έχει τον Ηρακλή ως ένα από τα πρότυπά του καθιέρωσε τον ήρωα ως ηγεμονικό πρότυπο όχι μόνο για την Αρχαιότητα, αλλά και για όλους τους ηγεμονικούς οίκους ως τις ημέρες μας. Αντίστοιχη υιοθέτηση του ήρωα έγινε και από τον χριστιανισμό, αφού ο ήρωας υπηρέτησε αξίες που έμοιαζαν με τις αξίες των πρώτων χριστιανών: είχε κοπιαστική ζωή αγωνιζόμενος μόνο για το καλό, χωρίς προσωπικό όφελος. Και αυτό, στο τέλος, του πρόσφερε την αθανασία. Πράγματι ο Ηρακλής είναι ήρωας μέγιστος. Μέγιστος στο χώρο, μέγιστος στο χρόνο, μέγιστος σε επιτεύγματα. Οι μεταμορφώσεις του, από το άγριο και το ηρωικό ως το ανθρώπινο και το ηθικό, είναι οι φάσεις της εξέλιξης της ανθρωπότητας και του ελληνικού πνεύματος. Τελικά δεν υπάρχει καμία πτυχή του ανθρώπινου πολιτισμού που να μην αποτυπώνεται στη ζωή και στα έργα αυτού του Έλληνα, του οικουμενικού ήρωα» (Βαλαβάνης Π. ό.π.).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισχύουν αυτά που επισημαίνονται στην Εισαγωγή και στα προηγούμενα μαθήματα.

Η 3η ερώτηση του Βιβλίου του Μαθητή υπογραμμίζει την παγκοσμιότητα του Ηρακλή και στοχεύει στην ανάδειξη της διαθεματικής έννοιας *χώρος*.

Η 1η και η 2η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών απευθύνονται στη φαντασία, στη δημιουργική σκέψη αλλά και στην κρίση των μαθητών. Είναι σκόπιμο να προηγηθεί σχετική συζήτηση και να αφηθούν τα παιδιά να διατυπώσουν ελεύθερα τις απόψεις τους.

Για την 3η δραστηριότητα η συζήτηση θα περιστραφεί γύρω από το θαυμασμό που ένιωθαν οι βασιλιάδες για τον Ηρακλή, αλλά και στα έμμεσα μηνύματα που ήθελαν να περάσουν στους υπηκόους τους για τη μεγάλη δύναμή τους. Χρήσιμο θα φανεί το παράθεμα 5.

Η 4η δραστηριότητα δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να αντιληφθούν την επιβίωση της ελληνικής μυθολογίας στην καθημερινή μας ζωή και να συνδέσουν το παρελθόν με το παρόν.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3 : Ο ΘΗΣΕΑΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1: ΘΗΣΕΑΣ, ΤΟ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟ ΤΗΣ ΤΡΟΙΖΗΝΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ

– Να γνωρίσουν τους μύθους που αναφέρονται στη ζωή και τα κατορθώματα του Θησέα.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ (και για τα τρία μαθήματα της ενότητας)

<http://www.mythologia.8m.com/thiseas.html>

http://www.sikyon.com/Athens/Theseus/theseus_gr01.html
<http://www.globalusers.com/theseus.php>
<http://www.clab.edc.uoc.gr/seminar/pfk66/omythos.htm>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ(και για τα τρία μαθήματα της ενότητας)

Γιαλουράκη Σοφία, *Ελληνική Μυθολογία: Θησέας*, Άγκυρα, Αθήνα, 1992.
Βελετά-Βασιλειάδη Μ., *Δαίδαλος και Ίκαρος*, Άγκυρα, Αθήνα 1992.
Δικαίου Ελένη, *Θησέας, ο ήρωας της Αθήνας*, Πατάκης, Αθήνα 2000.
Λουντέμης Μενέλαος, *Ο Θησέας*, Δωρικός, Αθήνα, 1987.
Μπιούμπι Φρίντα, *Γίγαντες ακοίμητοι κι άλογα φτερωτά (Μέρος Β΄- Οι ήρωες)*, Εξάντας, Αθήνα, 1992.
Στεφανίδης Μενέλαος, *Θησέας-Περσέας*, Σίγμα, Αθήνα, 1986.
Στρατίκης Πότης, *Ηρακλής και Θησέας*, Στρατίκη, Αθήνα, 1986.
Τσουκαλάς Γεώργιος, *Θησέας και Μινώταυρος*, Άγκυρα, Αθήνα, 1995
Χατζημανώλη Αν., *Θησέας. Η πάλη με το Μινώταυρο*, Κίρκη, Αθήνα 2000.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισχύουν αυτά που επισημαίνονται στην Εισαγωγή και στο 1ο μάθημα της 1ης ενότητας.

Η ερώτηση 1 στο Βιβλίο του Μαθητή στοχεύει στην κατανόηση της έννοιας *χώρος* και συνδέεται με το μάθημα της Γεωγραφίας. Η 2η ερώτηση αξιοποιεί το παράθεμα 2 και καλεί τους μαθητές να αντλήσουν πληροφορίες για τους άθλους του Θησέα.

Η 1η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών αξιοποιεί μια εικαστική πηγή και στοχεύει στην ανάπτυξη της φαντασίας των μαθητών, στην κατανόηση της θέσης των ηρώων και στη διατύπωση των πιθανών σκέψεών τους. Έτσι καλλιεργείται και η *ενσυναισθητική προσέγγιση* και η εκφραστική ικανότητα των μαθητών.

Στην άσκηση 2 του Τετραδίου Εργασιών εύκολα τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν επάνω δεξιά τον Προκρούστη μισοξαπλωμένο στο φονικό κρεβάτι, κάτω δεξιά τον Σκίρωνα και τη φοβερή χελώνα, αριστερά το Σίφι, που είναι πιασμένος από ένα δέντρο και στη συνέχεια την αγριογουρούνα Φαία. Παριστάνονται ακόμη η πάλη του Θησέα με τον Κερκύονα (επάνω) και ο Μαραθώνιος ταύρος(κάτω), που δεν αναφέρονται στα κείμενα, αλλά μπορεί να συμπληρώσει ο διδάσκων. Στο κέντρο είναι ο σημαντικότερος άθλος του Θησέα, η εξόντωση του Μινώταυρου, η αναπαράσταση του οποίου μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προϋπόθεση για το επόμενο μάθημα.

ΜΑΘΗΜΑ 2 : Ο ΘΗΣΕΑΣ ΣΚΟΤΩΝΕΙ ΤΟ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να αξιολογήσουν το χαρακτήρα του Θησέα και την απόφασή του να πάει ο ίδιος στην Κρήτη.
- Να εκτιμήσουν το ρόλο του βοηθού- συμπαρασάτη, που έχει η Αριάδνη.
- Να συνδέσουν το μύθο του Μινώταυρου με τη Μινωική θαλασσοκρατία.
- Να κατανοήσουν όρους όπως *λαβύρινθος*, *μίτος της Αριάδνης*.
- Να συνδέσουν το μύθο του λαβύρινθου με το πολύπλοκο μινωικό ανάκτορο της Κνωσού.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο μύθος του Μινώταυρου συμβολίζει τη θαλασσοκρατία των Κρητών και την κυριαρχία τους στον ελλαδικό χώρο. Πολλές πόλεις ήταν αναγκασμένες να πληρώνουν φόρο υποτέλειας. Έτσι πλήρωνε και η Αθήνα, μέχρι που ο Θησέας σκότωσε το Μινώταυρο και σηματοδότησε το τέλος της κυριαρχίας της Κρήτης. Αν η ιστορία του Μινώταυρου είναι μύθος, ο λαβύρινθος πρέπει να υπήρξε στ' αλήθεια, γιατί η αναπαράστασή του βρέθηκε πάνω σε νομίσματα που ανακάλυψαν οι αρχαιολόγοι στην Κρήτη, στο παλάτι της Κνωσού. Είναι πολύ πιθανό ο λαβύρινθος να είναι το ίδιο το ανάκτορο που είχε εκατοντάδες δωμάτια και ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκο. Ο διπλός πέλεκυς λεγόταν λάβρυς κι από κει πήρε το όνομά του το ανάκτορο της Κνωσού, λαβύρινθος = ο οίκος του διπλού πέλεκυ.

Σήμερα οι λέξεις «λαβύρινθος» και «δαίδαλος» πέρασαν στη γλώσσα μας και σημαίνουν ένα σύνολο μηεραδεμένων πραγμάτων. Λέμε για παράδειγμα: δαιδαλώδεις δρόμοι.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι ερωτήσεις στο Βιβλίο του Μαθητή στοχεύουν στην ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των μαθητών και στην ανάδειξη του χαρακτήρα των βασικών ηρώων Θησέα και Αριάδνης. Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου είναι ένα αγαπημένο παιχνίδι των παιδιών, ο γνωστός λαβύρινθος. Η 2η δραστηριότητα αξιοποιεί μια εικονική πηγή, προτρέπει στην προσεκτική παρατήρησή της, αλλά και στην αναπαράσταση των κινήσεων από τους μαθητές, για να αναγνωρίσουν ανάλογες κινήσεις του σήμερα. Είναι μια καλή ευκαιρία για *δραματουργική αναπαράσταση της εικόνας*.

ΜΑΘΗΜΑ 3: Ο ΘΗΣΕΑΣ ΕΠΙΣΤΡΕΦΕΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν τους λόγους που ο Θησέας θεωρείται ο πιο σπουδαίος ήρωας της Αττικής και συνδέθηκε με την ιστορία της.
- Να γνωρίσουν το μύθο του Δαίδαλου και του Ίκαρου και να τον συνδέσουν με την πρώτη προσπάθεια του ανθρώπου να κυριαρχήσει στον αέρα.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο Θησέας ως ιστορικό πρόσωπο

Γύρω στα μέσα του 6ου αι. π.Χ., ο Θησέας συνδέεται με την ιστορική παράδοση της Αθήνας. Θεωρείται ως ο ισχυρός και σώφρων βασιλιάς, ο συνοικιστής της Αθήνας (Θουκυδίδης Β 15), ο υποστηρικτής του Αθηναϊκού δήμου και ο προστάτης των αδικημένων. Το 475 π.Χ. ο Κίμωνας εκστρατεύει στη Σκύρο, βρίσκει σ' ένα παλιό τάφο τα λείψανα του ήρωα, τα μεταφέρει στην Αθήνα, τα τοποθετεί στο Θησείο και καθιερώνει μια μεγάλη γιορτή προς τιμή του ήρωα, τα Θησεία.

Ο σύγχρονος Δαίδαλος

Μια ομάδα φοιτητών του Μ.Ι.Τ. στις 23 Απριλίου του 1988 κατάφερε να καλύψει την απόσταση από την Κρήτη στην Σαντορίνη (118 χιλιόμετρα) με τρόπο αντίστοιχο του Δαίδαλου. Το ιπτάμενο όχημα που χρησιμοποίησαν, βάρους 33 μόλις κιλών, είχε μελετηθεί και κατασκευαστεί από ομάδα φοιτητών του Μ.Ι.Τ. σαν ιπτάμενο ποδήλατο. Στην πτήση του από την Κρήτη προς την Σαντορίνη κινήθηκε με την δύναμη του Έλληνα πρωταθλητή ποδηλασίας Κανελλού Κανελλόπουλου. Η διαδρομή κράτησε τρεις ώρες και πενήντα τέσσερα λεπτά μέχρι που το

ιπτάμενο ποδήλατο προσθαλασώθηκε σχεδόν στην παραλία της Σαντορίνης. Η επιβεβαίωση της ικανότητας ιπτάμενης απόδρασης απ' την Κρήτη ήταν γεγονός! Για περισσότερα βλέπε: Χρήστος Λάζος: *Μηχανική & Τεχνολογία στην Αρχαία Ελλάδα*.

Λαβυρινθικοί χοροί

Ο Θησέας επιστρέφοντας στην Αθήνα πέρασε κι από τη Δήλο. Εκεί, για να τιμήσει το θεό Απόλλωνα, χόρευε μαζί με τους νέους της Αθήνας που γλίτωσαν από το Μινώταυρο, ένα χορό, το γέρανο, που με τους ελιγμούς του αναπαριστούσε τους πολύπλοκους διαδρόμους του Λαβύρινθου. Τέτοιοι χοροί σώζονται ακόμα και σήμερα. Ο πιο γνωστός από τους «Λαβυρινθικούς» χορούς είναι ο «Τσακώνικος», χορός Πελοποννησιακός σε ρυθμό 5/8. Σ' αυτόν, οι χορευτές αλλάζουν φορά σε ημικυκλικά σχήματα, δημιουργώντας έναν πραγματικό λαβύρινθο με τις χορευτικές κινήσεις τους.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η 1η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή στοχεύει να συνδέσει την ονομασία πολλών περιοχών της Ελλάδας με σχετικούς μύθους. Σχετικά με την ονομασία του Αιγαίου σημειώνουμε και τα εξής. Με την ιστορία του Αιγέα οι Αθηναίοι θέλησαν να συνδέσουν μια για πάντα το Αρχιπέλαγος με την πόλη τους. Πιθανός όμως είναι και ο συσχετισμός με τη λέξη αίξ (της αιγός), που σημαίνει το αγριοκάτσικο, αλλά και το κύμα που πηδά ψηλά σαν το γρήγορο ζώο.

Η 2η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή και 1η δραστηριότητα του Τετραδίου Εργασιών αξιοποιεί το παράθεμα 2, για να γνωρίσουν οι μαθητές το μύθο του Δαίδαλου και του Ίκαρου και τις πρώτες προσπάθειες των ανθρώπων «να πετάξουν» (παρατήρησαν το πέταγμα των πουλιών).

Καλό είναι να αξιοποιηθούν και οι εικόνες συγκρίνοντας δύο έργα διαφορετικών εποχών με το ίδιο θέμα.

Εκμεταλλεύομενος ο δάσκαλος το συμπληρωματικό υλικό μπορεί να κάνει αναφορές στην κατάκτηση των αιθέρων και του διαστήματος από τον άνθρωπο (θεμελιώδεις έννοιες: *εξέλιξη* και *πολιτισμός*).

Η 2η ερώτηση του Τετραδίου συνδέει τα κατορθώματα του Θησέα με την ανακήρυξή του ως βασιλιά της Αθήνας. Ο διδάσκων ενημερώνει τους μαθητές για το Θησέα ως βασιλιά.

Η 3η και 4η δραστηριότητα του Τετραδίου συνδέονται με το γλωσσικό μάθημα και την αισθητική αγωγή.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Η ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

ΜΑΘΗΜΑ 1: Ο ΦΡΙΞΟΣ, Η ΕΛΛΗ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΟ ΔΕΡΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να προετοιμαστούν οι μαθητές για την κατανόηση του μύθου της Αργοναυτικής εκστρατείας
- Να γνωρίσουν στοιχεία του πολιτισμού των αρχαίων και να τα συγκρίνουν με αντίστοιχα σημερινά.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι θυσίες

Οι αιματηρές θυσίες των αρχαίων αρχικά απαιτούσαν ανθρώπινα θύματα. Αργότερα έγινε η αντικατάστασή τους με ζώα.

Οι θυσίες ζώων στη νεοελληνική παράδοση

Ένα από τα μεγαλύτερα πανηγύρια στη Λέσβο είναι το πανηγύρι του 'Ταύρου' που διαρκεί 4 μέρες. Γίνεται προς τιμήν του Αγίου Χαράλαμπου και λαμβάνει χώρα στα τέλη Μαΐου στο χωριό Αγία Παρασκευή. Την Παρασκευή, ο ταύρος που έχει επιλεγεί για τη θυσία στολίζεται με πολύχρωμα αγριολούλουδα και μαζί με την εικόνα του Αγίου, γίνεται περιφορά σε όλο το χωριό με συνοδεία μουσικής. Το Σάββατο το ζώο μεταφέρεται έξω από το εκκλησάκι του Αγίου, όπου ευλογείται και ύστερα θυσιάζεται (κουρμπάνι). Η όλη θυσία-γιορτή τελειώνει την Κυριακή με ιππικούς αγώνες, με συνεστιάσεις των κατοίκων, όπου μοιράζεται το κισκέκι (το κρέας του ταύρου μαγειρεμένο με στάρι και κρεμμύδια), και ομαδική διασκέδαση στην πλατεία του χωριού.

Παρόμοιο τελετουργικό ακολουθείται και στο χωριό Αγιάσος της Λέσβου την παραμονή και ανήμερα της εορτής του Προφήτη Ηλία στις 19 και 20 Ιουλίου, καθώς και στη Νάουσα και τη Γουμένισσα του νομού Ημαθίας προς τιμήν του Αγ. Τρύφωνα, προστάτη του τρύγου και σε πολλά άλλα μέρη της Ελλάδος που θα μας αναφέρουν οι μαθητές μας.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ(και για τα τρία μαθήματα της ενότητας)

<http://www.greece.org/poseidon/work/argonautika/argo.html>

<http://www.timelessmyths.com/classical/argonauts.html>

[http://www.kat.gr/kat/P/km/Txt/ArgoNaftes.htm\(ελληνικά\)](http://www.kat.gr/kat/P/km/Txt/ArgoNaftes.htm(ελληνικά))

<http://www.bulfinch.org/fables/bull17.html>

[http://mythologia.8m.com/argo5.html\(ελληνικά\)](http://mythologia.8m.com/argo5.html(ελληνικά))

http://www.milica.com.au/greek_myths/legends/argo1.htm

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ (και για τα τρία μαθήματα της ενότητας)

Βαρδίκος Δημήτρης, *Ο Φρίξος και η Έλλη*, Βαρδίκος Δ. & Ι. Ο.Ε., Αθήνα, 1988.

Βλαχοπούλου Στέλλα, *Ιάσων*, Ελληνικά γράμματα, 2001.

Γκέρτσου-Σαρρή Άννα, *Από το Μύθο στην Ιστορία: Ορφέας*, Κέδρος, Αθήνα 1997.

Δικαίου Ελένη, *Ιάσωνας, Αργοναυτική εκστρατεία*, Πατάκης, 2000.

Κανάβα Ζωή, *Ο αρπιστής και η Μηλίτσα*, Ασθήρ, Αθήνα, 1991.

Μπαλούμης Γ. Επαμεινώνδας, *Για την Κολχίδα - Αργοναύτες*, Λωτός, Αθήνα, 1986.

Σταθάτου Φράνση, *Αργοναυτική Εκστρατεία*, Άγκυρα, Αθήνα, 1990.

Στεφανίδης Μενέλαος, *Αργοναύτες*, Σίγμα, Αθήνα, 1992.

Στρατίκης Πότης, *Αργοναυτική Εκστρατεία*, Στρατίκη, Αθήνα, 1987.

Χωρεάνθη Ελένη, *Ο Ιάσωνας*, Συμυριωτάκης, Αθήνα, 1995.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για την προσέγγιση και την επεξεργασία της νέας γνώσης

Η προσέγγιση και η επεξεργασία της νέας γνώσης γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας, σελ. 3-5 της Εισαγωγής.

Προτείνεται η αξιοποίηση του χάρτη, για τον εντοπισμό περιοχών που έχουν πάρει την ονομασία τους από μυθικά πρόσωπα όπως: Ελλήσποντος, Ηράκλειο, Ικαρία, Αθήνα, Αιγαίο Πέλαγος, Ερμούπολη... (ερώτηση 1 Βιβλίου και άσκηση 1 Τετραδίου Εργασιών). Κατάκτηση της έννοιας *χώρος* και παράλληλα γλωσσική άσκηση.

Η προσφυγή του Αθάμα στο μαντείο των Δελφών δίνει την ευκαιρία να ανακαλέσουν οι μαθητές προϋπάρχουσες γνώσεις για την Πυθία και το μαντείο των Δελφών (ενότητα Θεοί).

Καλό είναι να επισημάνουμε στους μαθητές ότι ο Αθάμας αποφάσισε να θυσιάσει το παιδί του, γιατί πίστεψε ότι μόνο έτσι θα έσωζε το λαό του.

Το παράθεμα (3) «Οι αρχαίοι λάτρευαν τους θεούς τους με θυσίες» συνδέεται με τη θυσία του κριαριού που πρόσφερε ο Φρίξος στο Δία. Είναι ευκαιρία να αναφερθούμε στα λατρευτικά έθιμα των αρχαίων, που πολλά απ' αυτά διατηρούνται μέχρι σήμερα, όπως οι θυσίες ζώων στις γιορτές των Αγίων (βλέπε εικόνα στο Τετράδιο Εργασιών). Σίγουρα οι μαθητές θα έχουν πολλά να πουν από τις περιοχές τους (δραστηριότητα 3 Τετραδίου Εργασιών).

Ο ακοίμητος δράκος που φύλαγε το χρυσόμαλλο δέρας, μπορεί να συνδεθεί με το δράκο που φύλαγε τα μήλα των Εσπερίδων.

ΜΑΘΗΜΑ 2: ΠΕΛΙΑΣ ΚΑΙ ΙΑΣΟΝΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν το μύθο της Αργοναυτικής εκστρατείας
- Να συνδέσουν το μύθο της Αργοναυτικής εκστρατείας με τις προσπάθειες των Αχαιών να κατακτήσουν πλούσιους τόπους.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία που απέδιδαν οι αρχαίοι στην τέχνη(μουσική) και τη διαχρονική της αξία.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η Αργοναυτική εκστρατεία είναι η πρώτη μεγάλη θαλασσινή περιπέτεια των Ελλήνων. Δείχνει τον πόθο της ελληνικής φυλής για μακρινά ταξίδια σε άγνωστους τόπους. Στην επιχείρηση αυτή παίρνουν μέρος οι περισσότεροι ήρωες. Συνολικά 54 ήρωες από όλη την Ελλάδα έλαβαν μέρος στην εκστρατεία. Η μελέτη του καταλόγου των Αργοναυτών μπορεί να μας οδηγήσει σε εξαιρετικά χρήσιμα συμπεράσματα. Πρώτα απ' όλα τεκμηριώνει την άποψη ότι η Αργοναυτική εκστρατεία είχε πανελλήνιο χαρακτήρα.

Οι Έλληνες γνώριζαν ότι η θρυλική Κολχίδα ήταν πλούσια σε χρυσό, αλλά και σε χαλκό, ο οποίος αποτελούσε το βασικό υλικό της εποχής. Από τη γνώση τους αυτή πηγάζει και ο μύθος περί του χρυσόμαλλου δέρατος, ο οποίος όμως δεν είναι και τόσο μύθος! Σύμφωνα με μία τεχνική οι χρυσοθήρες χρησιμοποιούσαν προβιές προβάτων για την συλλογή του πολυτίμου μετάλλου από τους ποταμούς, όπως περίπου οι σύγχρονοι χρυσοθήρες χρησιμοποιούσαν τα κόσκινα. Τα ψήγματα του μετάλλου επεκάθηντο στην προβιά, την οποία όταν ο χρυσοθήρας έβγαζε από το νερό και άφηνε να στεγνώσει στον ήλιο, αυτή έμοιαζε με «χρυσόμαλλη». Κάποιοι πρώιμοι Έλληνες ταξιδευτές μετέφεραν στην πατρίδα το θρύλο της Κολχίδος, ο οποίος ήταν φυσικό να προκαλέσει το ενδιαφέρον των αρχόντων, που επιθυμούσαν να διανοίξουν νέους εμπορικούς δρόμους, ιδιαίτερος προς περιοχές πλούσιες σε μέταλλα.

Βλέπε Roy Burrell: *Οι Έλληνες*, μετ. Σ. Γελαδάκη, εκδ. Ε. Ρώσση, 1993, σελ. 69.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Καλό είναι να προβληματιστούν οι μαθητές, γιατί ο Πελίας αναθέτει ένα τόσο δύσκολο άθλο στον Ιάσονα. Προφανώς για να τον εξοντώσει από τη διεκδίκηση του θρόνου(ερώτηση 1 Βιβλίου του Μαθητή).

Με την αξιοποίηση της εικόνας 1 οι μαθητές μπορούν να αναδιηγηθούν την κατασκευή της Αργώς (ερώτ 2 Βιβλίου Μαθητή) και να συνδέσουν την ονομασία της με τον Άργο (δραστηριότητα 2 Τετραδίου).

Με αφορμή τη συμμετοχή του Ορφέα μπορούμε να αναφερθούμε στο μύθο του Ορφέα και της Ευρυδίκης και να συζητήσουμε στην τάξη για τη σημασία που απέδιδαν οι αρχαίοι στη μουσική. Η δύναμή της είναι τόσο μεγάλη, ώστε μπορεί να γοητεύσει ακόμα και το θάνατο. Εδώ μπορούμε να θυμίσουμε στους μαθητές την κάθοδο του Ηρακλή στον Άδη και να τους επισημάνουμε ότι αυτό που πέτυχε ο Ηρακλής με τη δύναμή του, το πέτυχε ο Ορφέας με τη μουσική. Καλό θα ήταν να γίνουν αναφορές και στο σήμερα (δραστηριότητα 3 Τετραδίου Εργασιών).

Αξιοποιώντας το παράθεμα 2, μιλάμε για τις Συμπληγάδες πέτρες. Αποτελεί μια καλή αφορμή, για το επόμενο κεφάλαιο.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου σχετίζεται με το μάθημα των καλλιτεχνικών.

Με προσεκτικούς χειρισμούς και αξιοποιώντας τα συμπληρωματικά στοιχεία, μπορεί ο εκπαιδευτικός να προχωρήσει στην απομυθοποίηση και να συνδέσει την Αργοναυτική εκστρατεία με τις προσπάθειες των Αχαιών να κατακτήσουν πλούσιους τόπους.

ΜΑΘΗΜΑ 3: Η ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να εντοπίσουν στο χάρτη τις περιοχές που πέρασε η Αργώ.
- Να γνωρίσουν το χαρακτήρα της Μήδειας.
- Να συγκρίνουν τον Τάλω με τα σύγχρονα ρομπότ.
- Να διαπιστώσουν κι άλλες επιβιώσεις της ελληνικής μυθολογίας(αστρονομία).

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο Αιήτης φοβάται τον Ιάσονα

Ένας παλιός χρησμός έλεγε ότι η εξουσία και η ζωή του Αιήτη θα κρατούσε όσο έμενε κρεμασμένο στη θέση του το χρυσόμαλλο δέρας. Έτσι όταν ο Ιάσονας μίλησε στον Αιήτη για το σκοπό του ταξιδιού του, εκείνος θυμήθηκε το χρησμό και είδε στο πρόσωπο του Ιάσονα το φονιά και τον κλέφτη του θρόνου του. Έτσι θέλησε να τον εξοντώσει, αναθέτοντάς του τους δύσκολους άθλους.

Τάλως, το πρώτο ρομπότ της ιστορίας;

Μπορεί να φαντάζει σενάριο επιστημονικής φαντασίας, όμως απέχει πολύ λίγο από την πραγματικότητα. Δε θα χρειαστούν περισσότερο από μερικούς μήνες για να μπορούν όσοι το επιθυμούν να ξεναγούν στα εκθέματα ενός μουσείου από ένα έξυπνο ρομπότ. Και να «βλέπουν» μέσα από τα μάτια του, στην οθόνη του υπολογιστή τους, διασυνδεδεμένοι με το Διαδίκτυο, τους πολιτιστικούς θησαυρούς μουσείων από όλο τον κόσμο.

Τα δύο ρομπότ που θα αναλάβουν το δύσκολο ρόλο του ξεναγού, ο Τάλως και ο Λεύκος, έχουν ήδη κατασκευασθεί στο Εργαστήριο Μηχανικής Όρασης και Ρομποτικής του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας.

Οι δοκιμές θα γίνουν σε λιγότερο από ένα χρόνο στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, στο

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, καθώς και στο γερμανικό μουσείο της Βόννης.

Ο Τάλως, το πρώτο ρομπότ που κατασκεύασε σύμφωνα με τη μυθολογία ο Ήφαιστος, αλλά και γιος του ο Λεύκος «επανέρχονται» λοιπόν έμφορτοι με γνώση και τεχνολογία για να κατακτήσουν τη ζωή μας (από τον ημερήσιο τύπο).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όταν απαντάμε στην ερώτηση 1 του Βιβλίου καλά είναι να έχουμε υπόψη μας και τα παρακάτω. Στην Οδύσσεια αναφέρεται η θεά Ήρα, ως βοηθός των Αργοναυτών στο πέρασμά τους από τις Συμπληγάδες. Στα Αργοναυτικά του Απολλώνιου του Ρόδιου αναφέρεται η θεά Αθηνά. Εδώ προτιμήθηκε η εκδοχή του Ομήρου, για να συμφωνήσει με το παράθεμα 2 του προηγούμενου κεφαλαίου. Η συμβουλή του Φινέα να αφήσουν ένα περιστέρι να περάσει, μπορεί να συνδεθεί με το παράθεμα 2 του προηγούμενου κεφαλαίου, που αναφέρει ότι το περιστέρι φέρνει την αμβροσία στο Δία και περνάει από τις πέτρες αυτές. Οι άθλοι τους οποίους αναθέτει ο Αιήτης στον Ιάσονα, μπορούν να συνδεθούν με τους άθλους του Ηρακλή. Η σκοπιμότητα είναι η ίδια. Να απαλλαχτεί αυτός που τους αναθέτει από την ενοχλητική παρουσία του ήρωα (ερώτηση 2).

Στην ερώτηση 3, όπου υπογραμμίζεται ο ρόλος του βοηθού (Μήδεια), καλό είναι να συνδεθεί με τον αντίστοιχο ρόλο της Αριάδνης στο μύθο του Θησέα.

Με αφορμή το παράθεμα 6 μπορούμε να αναφέρουμε κι άλλους αστερισμούς ή πλανήτες που πήραν το όνομά τους από την ελληνική μυθολογία όπως: η Γη, ο Ερμής, η Αφροδίτη, ο Άρης, ο Δίας, ο Κρόνος, ο Ουρανός, ο Πλούτωνας, ο Ηρακλής, ο Κένταυρος. Οι μαθητές διαπιστώνουν μια ακόμα προέκταση της ελληνικής μυθολογίας (δραστηριότητα 1 Τετραδίου).

Η δραστηριότητα 2 του Τετραδίου εξυπηρετεί τη σύνδεση με το μάθημα της Γεωγραφίας. Στο χάρτη του Βιβλίου του Μαθητή (εικόνα 3), δε σημειώθηκαν τα μέρη που πέρασαν οι Αργοναύτες κατά την επιστροφή τους, για να μη δυσκολευτούν οι μαθητές. Εξαιρέση γίνεται στην Κρήτη, για να συνδεθεί με τον Τάλω.

Ο χάλκινος γίγαντας Τάλως είναι γνωστός στα παιδιά από το μύθο της Ευρώπης (ενόπτη οι θεοί). Ο Τάλως θεωρείται το πρώτο ρομπότ και μπορεί να δοθούν συμπληρωματικά στοιχεία για το σύγχρονο Τάλω-ξεναγό των μουσείων (δραστηριότητα 3 Τετραδίου).

Ο τρόπος του θανάτου του Ιάσονα, μπορεί να εξηγηθεί ως ταύτιση της ζωής του με την Αργώ, που του πρόσφερε τόσο μεγάλη δόξα.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ 2, 3, 4

ΣΤΟΧΟΙ

Με το μάθημα αυτό, που είναι ένα από τα πέντε προβλεπόμενα από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών επαναληπτικά μαθήματα και αναπτύσσεται στο Τετράδιο Εργασιών, επιδιώκεται τα παιδιά:

- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο τις έννοιες *ήρωας*, *άθλος*.
- Να κατανοήσουν, σ' ένα βαθμό, ότι πίσω από τους μύθους κρύβεται ιστορική αλήθεια.
- Να ανασυνθέσουν δημιουργικά στοιχεία από τα επιμέρους μαθήματα και να προχωρήσουν σε συγκρίσεις.
- Να συμπληρώσουν τυχόν κενά και ελλείψεις που υπάρχουν.
- Να προετοιμαστούν για την εκπόνηση απλού σχεδίου εργασίας.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες

Οι δραστηριότητες 1-4 δίνουν τη δυνατότητα για ένα είδος αξιολόγησης, και όχι βέβαια βαθμολόγησης των παιδιών, για να διαπιστωθούν κενά κτλ. και να γίνουν επανορθωτικές παρεμβάσεις, όπως διευκρινίσεις, παραπομπή σε προηγούμενα μαθήματα κτλ.

Στην ερώτηση 2 μπορούν να αναφερθούν οι σχετικοί με τη διαχείριση των υδάτων άθλοι (κόπρος Αυγεία, Στυμφαλίδες όρνιθες, Λερναία Ύδρα), αλλά και οι σχετικοί με την εξημέρωση άγριων ζώων μύθοι(κόπρος Ερύμανθου, ελάφι της Άρτεμης, ταύρος της Κρήτης).

Η δραστηριότητα 3 δίνει την ευκαιρία να προβούν οι μαθητές σε σύγκριση των μύθων που αφορούν τους δύο ήρωες και να εντοπίσουν κοινά στοιχεία, όπως ότι πάλεψαν με τέρατα και τα εξόντωσαν, ότι είχαν ένα βοηθό συμπαραστάτη(Ιόλαος-Αριάδνη), κτλ.

Με τις δραστηριότητες 5-9 γίνεται προετοιμασία (αρχική φάση) για την εκπόνηση σχετικού με τον Ηρακλή σχεδίου εργασίας. Το παιχνίδι της παντομίμας γίνεται στην αίθουσα διδασκαλίας και αρέσει πολύ στα παιδιά. Η δραστηριότητα 6 χρειάζεται το εργαστήριο των Η/Υ και την αξιοποίηση από τον εκπαιδευτικό των απαραίτητων ηλεκτρονικών διευθύνσεων.

Προτεινόμενες επαναληπτικές δραστηριότητες με αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών:

1. Μπαίνω στην ιστοσελίδα <http://www.oikade.gr/class.asp?CatID=0000000000000005.EL>, και λύνω το σταυρόλεξο με τους άθλους του Ηρακλή ή συνθέτω τα παζλ με τους άθλους.

2. Μπαίνω στην ιστοσελίδα <http://www.edc.uoc.gr/worksweb/2669/Pages/competition/c1.htm> και αντιστοιχίζω τους 12 άθλους με τις αναπαραστάσεις τους στις μετόπες του ναού του Δία στην Ολυμπία, <http://www.edc.uoc.gr/worksweb/2669/Pages/Activities/activity.htm> παίζω βάζοντας στη σειρά τους άθλους.

3. Μπαίνω στην ιστοσελίδα <http://www.e-yliko.gr/Fyyl/Istoria/figame.htm> (εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ) και ανασυνθέτω σπασμένα αγγεία με παραστάσεις από τη ζωή του Ηρακλή(αριθμοί 8 και 11) ή παίζω ένα παιχνίδι γνώσεων στο <http://www.e-yliko.gr/dimist.htm>. (Τ. Ανδριανόπουλος)

4. Αξιοποιώντας τις προτεινόμενες ιστοσελίδες (σελ. 31 του παρόντος βιβλίου), βρίσκω κάποια σύγχρονα έργα τέχνης, που έχουν εμπνευστεί από το μύθο του Ηρακλή.

Με τη δραστηριότητα 7 επιδιώκεται να διαπιστώσουν μόνοι τους οι μαθητές τη δόξα του Ηρακλή, την παγκοσμιότητα και τη διαχρονία του, καθώς θα εντοπίσουν στο λεξικό πληθώρα πόλεων που έχουν πάρει το όνομά τους από τον ήρωα αυτό. Είναι γνωστές περισσότερες από 40 Ηράκλειες.

Με την ερώτηση 8 οι μαθητές θα διαπιστώσουν ότι η τηλεόραση και ο κινηματογράφος προβάλλουν μόνο τη σωματική δύναμη του ήρωα.

Με τα σχέδια εργασίας αξιοποιούνται οι διδακτικές αρχές της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας και καλλιεργούνται πολύ σημαντικές για το μάθημα αλλά και την εκπαίδευση γενικότερα, δεξιότητες, όπως: συνεργασία, έρευνα, συλλογή, ταξινόμηση, παρουσίαση δεδομένων κτλ. Το προτεινόμενο σχέδιο εργασίας εντάσσεται στις διδακτικές προτάσεις, που αναπτύσσονται στην Εισαγωγή για τα σχέδια εργασίας και τη διάθεση του 10% του διδακτικού χρόνου.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5 : Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1: ΤΟ ΜΗΛΟ ΤΗΣ ΕΡΙΔΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να προϋδραστούν για τη μυθολογική αιτία του Τρωικού πολέμου και να κατανοήσουν τη σχέση που τον συνδέει με την κρίση του Πάρη και την αρπαγή της ωραίας Ελένης.
- Να αντιληφθούν την εικόνα που είχαν οι αρχαίοι για τους θεούς τους (ανθρωπομορφισμός).
- Να κατανοήσουν την έννοια *έριδα*, να τη συσχετίσουν με συνώνυμες και αντίθετες έννοιες και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους.
- Να ασκηθούν στην προσέγγιση καταστάσεων και προσώπων με *ενσυναίσθηση*.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η αρχή του κακού

Πριν από πάρα πολλά χρόνια, οι άνθρωποι είχαν σταματήσει να σέβονται τους θεούς και είχαν γίνει τόσο πολλοί, ώστε η θεά Γη δεν μπορούσε πια να τους σκώσει στο στήθος της. Η θεά παραπονέθηκε στο Δία για το πρόβλημά της και εκείνος, για να την ξεκουράσει, έσπειρε διαμάχες μεταξύ των θνητών που οδήγησαν στο Θηβαϊκό πόλεμο, που είναι γνωστός ως "Επτά επί Θήβας", στον οποίο πολλοί άνθρωποι έπεσαν στα πεδία των μαχών.

Φαίνεται όμως πως το πρόβλημα δεν είχε λυθεί οριστικά. Δεν πέρασε πολύς καιρός και οι άνθρωποι ξανάγιναν πολλοί. Αμήχανος ο Δίας μπροστά στην επανεμφάνιση του προβλήματος ζήτησε τη συνδρομή και άλλων θεών. Ο Μώμος, ο γιος της Νύκτας, τον συμβούλεψε να συλλάβει το σχέδιο ενός μεγάλου πολέμου, που αργότερα θα γινόταν γνωστός ως Τρωικός πόλεμος. Για την προετοιμασία του σχεδίου αυτού έπρεπε σε πρώτη φάση να γίνουν δυο πράγματα: Από τη μια να φέρει στον κόσμο ο ίδιος ο Δίας μια πανέμορφη κόρη και από την άλλη να υποχρεωθεί η Νηρηίδα Θέτιδα, την οποία έτσι κι αλλιώς ο Δίας ήθελε να εκδικηθεί, να παντρευτεί μ' έναν κοινό θνητό, τον Πηλέα. Έτσι κι έγινε. Από τη συνεύρεση του Δία με τη Λήδα γεννήθηκε η Ελένη, που δεν άργησε να γίνει γνωστή για την απερίγραπτη ομορφιά της, ενώ παράλληλα άρχισαν να γίνονται οι προετοιμασίες για τους γάμους της Θέτιδας με τον Πηλέα. Τα δύο αυτά γεγονότα έδωσαν τις βασικές αφορμές για τη διεξαγωγή του θρυλικού πολέμου, που οδήγησε στην καταστροφή της Τροίας και στο χαμό αναρίθμητων ανθρώπων, αλλά και στην ανακούφιση της Γης.

Ο Δίας αποκλείει την Έριδα από τους γάμους της Θέτιδας, ακριβώς για να μπορέσει να εφαρμόσει το σχέδιό του.

Η μαρτυρία ότι η Έριδα είχε χαράξει πάνω στο μήλο την επιγραφή «η καλή λαβέτω» είναι μεταγενέστερη (Λουκιανός, Θεών Διάλογοι 20, 7).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι πρόσθετες πληροφορίες έχουν σκοπό να ενημερώσουν καλύτερα τον εκπαιδευτικό για το συγκεκριμένο μάθημα. Την αξιοποίησή τους θα την αποφασίζει κάθε φορά ο ίδιος. Δεν είναι σκόπιμο αυτές να μεταφέρονται αυτούσιες στην τάξη.

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Χάρτης με τα βουνά, τις τοποθεσίες και τα ονόματα των πόλεων που αναφέρονται στο μύθο.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://mythologia.8m.com/grmenu.htm>(πολύ καλή σελίδα στα ελληνικά).

<http://www.plefsis.gr/mithologia.ht>

<http://www.typos.com.cy/mythologia>

CD

Ελληνική Μυθολογία, εκπαιδευτικό λογισμικό, Γεννάδειος Σχολή.

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ, Ελληνική Μυθολογία (Virtual Reality S.A).

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Γιαννακούρου Μ., *Η αρπαγή της ωραίας Ελένης*, (διασκευή), Παπαδόπουλος, Αθήνα 2000.

Κολυδά Μ., *Ιστορίες από τον Όμηρο*, Αθήνα 1953.

Στεφανίδης Μ., *Ιλιάδα*, Σίγμα, Αθήνα 1996.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με το περιεχόμενο του μύθου με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που προτείνονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας. Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός, μετά από μία σύντομη αφόρμηση, διηγείται το μύθο και προτρέπει τα παιδιά να τον αναδιηγηθούν με δικά τους λόγια.

Εναλλακτική πρόταση: Ο εκπαιδευτικός παρακινεί τα παιδιά να παρατηρήσουν τις εικόνες, να διαβάσουν τις λεζάντες που τις συνοδεύουν και να διατυπώσουν υποθέσεις για τα περιστατικά που αυτές εικονίζουν. Έτσι κεντρίζεται η προσοχή τους να καταφύγουν στο κείμενο, για να λύσουν τις απορίες τους και να επιβεβαιώσουν τις υποθέσεις που έκαναν.

β. Για την Επεξεργασία:

Ακολουθεί πολύπλευρη επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική) που γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που προτείνονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας. Συγκεκριμένα:

Με ερωτήσεις που αναφέρονται στο χωροχρονικό πλαίσιο, τα πρόσωπα, τις αιτίες κτλ., όπως για παράδειγμα ποιος, α, ο; (ήταν ο Πηλέας, η Θέτιδα, ο Πάρης κ.τ.λ.) πού; (βασίλευε, έγινε ο γάμος κ.τ.λ.), πότε; γιατί; (δεν κάλεσαν την Έριδα, μάλωσαν οι θεές κτλ.), γίνεται νοηματική επεξεργασία και ελέγχεται ο βαθμός κατανόησης του κειμένου.

Οι ερωτήσεις και οι δραστηριότητες στο Βιβλίο του Μαθητή και το Τετράδιο Εργασιών συμβάλλουν στην πολύπλευρη επεξεργασία του μαθήματος. Ειδικότερα:

α) Η πρώτη ερώτηση, στο Βιβλίο του Μαθητή, συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των παιδιών, που αποτελεί βασική επιδίωξη όχι μόνο του μαθήματος της Ιστορίας αλλά και όλων των μαθημάτων.

β) Η δεύτερη ερώτηση βοηθά να ασκηθούν τα παιδιά στην ενσυναισθητική προσέγγιση (δηλαδή στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κατανόησης και φανταστικής εισχώρησης στη θέση του άλλου) και στην καλλιέργεια στάσεων και συμπεριφορών, αφού συνειδητοποιούν, έστω και διαισθητικά, ότι οι επιλογές πρέπει να γίνονται με κάποια αποδεκτά κριτήρια.

γ) Με την τρίτη ερώτηση αξιοποιείται η εικόνα ως πηγή, που αποτελεί και βασική επιδίωξη του μαθήματος της Ιστορίας.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

α) Με την πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών επιχειρείται η αξιοποίηση γραπτών πηγών. Και εδώ είναι ανάγκη τα παιδιά να καθοδηγούνται σωστά, ώστε να είναι σε θέση να αντλούν πρόσθετες πληροφορίες για το μύθο που διδάχθηκαν, να σχολιάζουν και να αξιολογούν γεγονότα, αποφάσεις και ενέργειες και να αιτιολογούν τη γνώμη τους. Έτσι, σιγά σιγά και την κρίση καλλιεργούν αλλά και την αξία των πηγών συνειδητοποιούν. Αυτό μπορεί να γίνει με ερωτήσεις, όπως:

- Ποιες υποσχέσεις έδωσαν οι θεές στον Πάρη;
- Ο Πάρης δυσκολεύτηκε να αποφασίσει ποια ήταν η ομορφότερη θεά. Γιατί;
- Ποια θεά διάλεξε και γιατί;

β) Και με τη δεύτερη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών αξιοποιείται η σχετική εικόνα ως πηγή. Γι' αυτό οι μαθητές προτρέπονται να παρατηρήσουν και να περιγράψουν με προσοχή την εικόνα, με διδακτικές ενέργειες κτλ., σαν κι αυτές που αναφέρονται πιο πάνω. Με τις πληροφορίες που δίνονται κάτω από την εικόνα και τη βοήθεια του δασκάλου αναγνωρίζουν τα πρόσωπα και περιγράφουν τα δώρα που κρατούν στα χέρια τους οι θεές, για να τα προσφέρουν στον Πάρη. (Προηγείται η Αφροδίτη που ετοιμάζεται να του προσφέρει ένα στεφάνι και ένα αγαλματίδιο που παριστάνει το θεό Έρωτα. Ακολουθεί η Αθηνά, που κρατά κράνος και δόρυ, σύμβολα νίκης και έπεται η Ήρα που κρατά αγαλματίδιο που παριστάνει λιοντάρι και σκήπτρο, σύμβολα δύναμης και εξουσίας).

Με κατάλληλη συζήτηση, συσχετίζουν τα δώρα με τις υποσχέσεις που έδωσαν και ανακαλούν στη μνήμη τους προηγούμενες γνώσεις για τις ιδιότητες των θεών.

Η εικόνα προσφέρεται, ακόμη, να γίνει συζήτηση στην τάξη για το πώς ένας καλλιτέχνης φαντάζεται και παριστάνει ένα μύθο και να διαπιστώσουν έτσι οι μαθητές ότι η ελληνική μυθολογία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες.

γ. Για τη Διαθεματική Προσέγγιση

α) Η τρίτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών ανήκει στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων. Καταρχήν συνδέεται με τη γλώσσα και ανήκει στις δραστηριότητες που υπηρετούν τους οριζόντιους- διαθεματικούς στόχους του γλωσσικού μαθήματος (Βλ. ΦΕΚ 303/2003, σελ.3772). Είναι προφανές ότι με αυτή τη δραστηριότητα οι μαθητές κατανοούν την έννοια *έριδα*, διαπιστώνουν την επιβίωση της μυθολογίας στη γλώσσα μας και εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους με νέες φράσεις. Αν υπάρχει χρόνος, γίνεται σύντομη αναφορά σε συνώνυμες λέξεις (*καβγάς, τσακωμός, μάλωμα*), και σε αντίθετες λέξεις (*ειρήνη, συμφιλίωση κ.ά*). Επειδή είναι πολύ πιθανόν μερικοί μαθητές να δυσκολευτούν στο σχηματισμό πρότασης με τη φράση *μήλο της Έριδας*, η άσκηση αυτή γίνεται πρώτα προφορικά (π.χ. Το καινούργιο ποδήλατο που αγόρασε ο πατέρας έγινε το μήλο της Έριδας ανάμεσα στο Βασίλη και τον Παναγιώτη).

Επειδή, όπως τονίστηκε και στην Εισαγωγή, οι έννοιες δεν είναι σκόρπιες στη σκέψη αλλά σχετίζονται με άλλες έννοιες, αυτές πρέπει να συσχετίζονται και να οδηγούν σε «δυναμικές γενικεύσεις». Οι συσχετισμοί των εννοιών, ενδοκλαδικών και διεπιστημονικών, καταλήγουν σε γενικεύσεις, ενδοκλαδικές και σε γενικεύσεις διεπιστημονικές-διαθεματικές. Οι γενικεύσεις διευκολύνουν τη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης και συμβάλλουν καθοριστικά στην επίτευξη του σκοπού του μαθήματος αλλά και του σκοπού της εκπαίδευσης γενικότερα.

Έτσι η έννοια *έριδα* μπορεί να συσχετισθεί με μία αντίθετη έννοια, που είναι γνωστή στα παιδιά, π.χ. την έννοια συνεργασία, και με γεγονότα που συνάντησαν σε προηγούμενα κεφάλαια και να διατυπωθούν οι εξής γενικεύσεις:

- i) γενίκευση για τη **συγκεκριμένη περίπτωση**, δηλαδή για το πού οδήγησε η έριδα ανάμεσα στις θεές,
- ii) γενίκευση **ενδοκλαδική**, (μυθολογική) π.χ. πού οδήγησαν οι καβγάδες ανάμεσα στον Κρόνο και τους Τιτάνες και
- iii) γενίκευση **διακλαδική-διαθεματική**: Οι έριδες και οι καυγάδες οδηγούν σε καταστάσεις που συνήθως έχουν δυσάρεστα αποτελέσματα.

β) Και η τελευταία δραστηριότητα που υπάρχει στο Τετράδιο Εργασιών εντάσσεται στις διαθεματικές δραστηριότητες. Με αυτήν οι μαθητές καλούνται να δραματοποιήσουν στην τάξη τη σκηνή της κρίσης του Πάρη. Η δραματοποίηση μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

1) Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και γράφουν τους δικούς τους διαλόγους. Κάθε ομάδα καλείται να τους δραματοποιήσει παρουσιάζοντάς τους στο σύνολο της τάξης. Αν δεν υπάρχει χρόνος, η δραματοποίηση μπορεί να γίνει στην ώρα της Ευέλικτης Ζώνης ή την ώρα της Γλώσσας, δεδομένου ότι οι δραματοποιήσεις θεωρούνται πολύτιμες δραστηριότητες για την παραγωγή προφορικού λόγου, που είναι μία από τις βασικότερες επιδιώξεις του γλωσσικού μαθήματος.

2) Οι μαθητές καλούνται να αυτοσχεδιάσουν, στηριζόμενοι στις γνώσεις που απέκτησαν. Ο τρόπος αυτός είναι πιο εύκολος για τα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Με τη δραματοποίηση μυθικών ή ιστορικών θεμάτων επιτυγχάνονται μορφωτικοί στόχοι που δύσκολα θα μπορούσαν να επιτευχθούν με άλλο τρόπο:

Καλλιεργείται η κοινωνικότητα των μαθητών, αναπτύσσεται το γλωσσικό τους αισθητήριο, ενθαρρύνεται η διάθεση για ανάπτυξη πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων, εμπεδώνεται το αίσθημα της αυταξίας και της αυτοεπιβεβαίωσης, επιτυγχάνεται όχι μόνο η κατανόηση, αλλά και η βίωση του μαθήματος, ενεργοποιείται η ανθρωπιστική διάσταση του κάθε μαθήματος (Σ. Πελαγίδης, σελ. 40-41).

ΜΑΘΗΜΑ 2 : Η ΘΥΣΙΑ ΤΗΣ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν τη μυθολογική αιτία που οδήγησε στη θυσία της Ιφιγένειας.
- Να γνωρίσουν τους πρωταγωνιστές του μύθου και να τους χαρακτηρίσουν από τα λόγια και τις ενέργειές τους και να διαπιστώσουν την υπεροχή του βασιλιά των Μυκηνών.
- Να αξιολογήσουν τη συνένωση των Ελλήνων για έναν κοινό στόχο.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο τις έννοιες: *τιμή, πολιτισμός, θυσία, συνεργασία, φιλοπατρία, μάντης*.
- Να ασχοληθούν σ' ένα βαθμό και με την ιστορία της περιοχής τους.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι μνηστήρες της Ελένης

Η προθυμία των Αχαιών βασιλιάδων να σπεύσουν, για να βοηθήσουν το Μενέλαο, εξηγείται από το σχετικό μύθο για τους μνηστήρες της Ελένης.

Η ομορφιά της Ελένης είχε ακουστεί παντού. Έτσι όταν ο θνητός πατέρας της, βασιλιάς της Σπάρτης Τυνδάρεως, ανακοίνωσε πως την παντρεύει, παρουσιάστηκαν, ως υποψήφιοι γαμπροί, σχεδόν όλοι οι ήρωες που αργότερα θα έπαιρναν μέρος στον Τρωικό πόλεμο. Ο Τυνδάρεως, που βρέθηκε σε δύσκολη θέση, ζήτησε από τους νέους να ορκιστούν πως, αν καμιά φορά κάποιος τολμήσει να αρπάξει με τη βία την Ελένη από τον άντρα της, θα ξεκινούσαν όλο μαζί για να τον τιμωρήσουν. Εκείνοι ορκίστηκαν πρόθυμα και ο Τυνδάρεως αποφάσισε να δώσει την κόρη του στο Μενέλαο, όχι μόνο επειδή ήταν πλούσιος, αλλά και γιατί τον υποστήριζε ο αδελφός του Αγαμέμνονας, που ήταν και αυτός γαμπρός του από την άλλη κόρη του, την Κλυταιμνήστρα. Έτσι τα πράγματα πήγαιναν σύμφωνα με το σχέδιο του Δία. Και όταν ο Τυνδάρεως έχασε τους γιους του, τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη, κάλεσε από το Άργος το Μενέλαο και του παρέδωσε τη βασιλεία της Σπάρτης (Ι. Θ. Κακριδής, *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5, σελ. 15).

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Χάρτης

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.tlc.ai.org/trojanwa.htm> (για τους ομηρικούς ήρωες).

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Γιαννακούρου Μ., *Η θυσία της Ιφιγένειας*, (διασκευή), Παπαδόπουλος, Αθήνα 2000.

Στρατίκης Π., *Ιφιγένεια-Στην Αυλίδα και στη χώρα των Ταύρων*, Στρατίκης, Αθήνα 1987.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Η προσέγγιση της νέας γνώσης γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο 1ο Μάθημα.

β. Για την επεξεργασία

Και η επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική) αυτού του κεφαλαίου γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο 1ο Μάθημα.

α) Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή διευκολύνει στη συνόψιση του μαθήματος, αλλά και στη διαπίστωση αν κατανοήθηκαν τα βασικά του σημεία. Εδώ επισημαίνεται ο σημαντικός ρόλος του μάντη και των θυσιών.

β) Με τη δεύτερη ερώτηση αξιοποιείται μία γραπτή πηγή, για να αντλήσουν τα παιδιά περισσότερες πληροφορίες σχετικές με το μάθημα και να ασκήσουν την κριτική τους σκέψη. Με την επεξεργασία αυτής της πηγής θα δικαιολογηθεί η ανάληψη της αρχιστρατηγίας από τον Αγαμέμνονα, αφού ήταν φανερό η υπεροχή του βασιλιά των Μυκηνών. Η στρατιωτική οργάνωση των Αχαιών δίνει την ευκαιρία για αξιοποίηση της διαθεματικής έννοιας *σύστημα* με διδακτικές ενέργειες που προσιδιάζουν στα παιδιά αυτής της ηλικίας.

γ) Με την τρίτη ερώτηση αξιοποιείται μια άλλη γραπτή πηγή, για να χαρακτηρίσουν οι μαθητές την Ιφιγένεια, να μεταφερθούν στη δύσκολη θέση του Αγαμέμνονα (ενσυναίσθηση), να γίνουν συζητήσεις, συγκρίσεις και συσχετισμοί με γνωστά περιστατικά που οδηγούν σε απλές γενικεύ-

σεις για τη συνεργασία, τη φιλοπατρία και τον παραμερισμό του προσωπικού συμφέροντος μπροστά στο κοινό καλό. Εδώ αξιοποιούνται οι διαθεματικές έννοιες (δίπολο) *άτομο-σύνολο*.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

α) Με την πρώτη δραστηριότητα ασκούνται οι μαθητές στην ταξινόμηση δεδομένων και παρακινούνται για ενασχόληση με την ιστορία της περιοχής τους (τοπική ιστορία). Η συμπλήρωση του πίνακα αρκεί. Επομένως, δεν είναι σκόπιμο να ζητήσουμε από τα παιδιά να αποστηθίσουν τα ονόματα των βασιλιάδων και τις πόλεις απ' όπου ξεκίνησαν.

Η σύνδεση με την τοπική ιστορία προσφέρει την επιδιωκόμενη (επιθυμητή) βιωματικότητα. Η επίσκεψη και μελέτη των λειψάνων των αρχαίων χρόνων που βρίσκονται στο τοπικό περιβάλλον, προκαλεί την περιέργεια των μαθητών και τα βοηθάει να συμμετέχουν ενεργά, επειδή αυτά είναι ένα κομμάτι της ζωής τους. Έτσι καλλιεργείται το ενδιαφέρον για την ιστορία, γνωρίζουν το περιβάλλον στο οποίο ζουν, ενδιαφέρονται γι' αυτό και αναπτύσσουν γενικότερα τη φιλοπατρία.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση

α) Με τη 2η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών δίνεται η δυνατότητα να αξιοποιηθούν οι διαθεματικές έννοιες, *ομοιότητα-διαφορά, μεταβολή και η έννοια πολιτισμός*.

Με τη βοήθεια της συγκεκριμένης εικόνας, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με στοιχεία του πολιτισμού των Αχαιών κατά τους χρόνους της μεγάλης ακμής τους, αφού έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν ένα αγγείο που παριστάνει τον πραγματικό οπλισμό των Αχαιών πολεμιστών, που είναι σχεδόν σύγχρονος του Τρωικού Πολέμου. Επισημαίνεται εδώ ότι οι καλλιτέχνες που ζωγράφισαν (διακόσμησαν) τα αγγεία, με τα οποία εικονογραφείται το βιβλίο, έζησαν εκατοντάδες χρόνια μετά τον Τρωικό Πόλεμο και προφανώς παριστάνουν τους πολεμιστές με τα ενδύματα και τον οπλισμό της εποχής τους.

Γίνεται συζήτηση και διατυπώνονται υποθέσεις για τα όπλα της ομηρικής εποχής, το υλικό και τα μέσα με τα οποία τα κατασκεύαζαν, (χάλκινα, χειροποίητα κ.τ.λ.), δηλαδή συζήτηση για στοιχεία του τεχνικού πολιτισμού της εποχής και συγκρίσεις με τα όπλα και τα μέσα της σημερινής εποχής, και προβληματίζονται από το γεγονός ότι μερικά από αυτά, π.χ. περικεφαλαίες κ.ά., φυλάσσονται στα μουσεία, γιατί δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για εκείνο τον πολιτισμό.

Με κατάλληλη συζήτηση και συσχετισμούς (βλ. διευκρινίσεις για τη διαθεματική προσέγγιση στην 3η δραστηριότητα του προηγούμενου μαθήματος) οι μαθητές καταλήγουν σε κάποια απλά, αλλά πολύ σημαντικά για τα παιδιά αυτής της ηλικίας συμπεράσματα, σχετικά με τον τεχνικό πολιτισμό, την *αλλαγή* και την *εξέλιξη* και σε απλές γενικεύσεις, για τις κοινές ανάγκες αλλά και τις διαφορετικές δυνατότητες των ανθρώπων άλλοτε και τώρα.

β) Γίνονται συσχετισμοί, συγκρίσεις κτλ. με τη θυσία του **Φρίξου** και της **Έλλης**, που προβλέπεται να διδαχθεί στα προηγούμενα μαθήματα, και με τη θυσία του **Ισαάκ**, εφόσον βέβαια έχει διδαχθεί η σχετική ενότητα. Εδώ καλό είναι να περιοριστούμε σε απλές γενικεύσεις-διαπιστώσεις του τύπου «στα παλιά χρόνια οι άνθρωποι κάνανε θυσίες...» και να μην επιμείνουμε σε μεγαλύτερη εμβάθυνση, γιατί απαιτούνται υψηλότερου βαθμού αφαιρετικές ικανότητες που δεν διαθέτουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας. Αυτό, φυσικά, θα το αποφασίσει ο εκπαιδευτικός της τάξης.

γ) Προτρέπονται τα παιδιά να διαβάσουν λογοτεχνικά και άλλα βιβλία από τη βιβλιοθήκη του σχολείου που αναφέρονται στη θυσία της Ιφιγένειας.

δ) Η τελευταία δραστηριότητα, που γίνεται με ιδιαίτερη ευχαρίστηση από τα παιδιά αυτής της ηλικίας και βοηθάει στην απόκτηση ψυχοκινητικών δεξιοτήτων, εντάσσεται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με την αισθητική αγωγή.

ΜΑΘΗΜΑ 3: ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ ΦΤΑΝΟΥΝ ΣΤΗΝ ΤΡΟΙΑ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τους βασικούς ήρωες των Τρώων.
- Να χαρακτηρίσουν τους πρωταγωνιστές του μύθου από τις ενέργειές τους.
- Να χαρούν το παραμυθικό στοιχείο που εμπεριέχει η ιστορία με τις Οινότροπες.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο έννοιες, όπως: *τέχνασμα, προνοητικότητα, απερισκεψία, πολιτισμός.*
- Να προΐδεαστούν για τη συμμετοχή των θεών που επεμβαίνουν και επηρεάζουν τις εξελίξεις

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι Οινότροπες

Σχετικά με τις Οινότροπες, άλλες πηγές αναφέρουν ότι στον τελευταίο χρόνο του πολέμου οι Αχαιοί πήγαν στη Δήλο, τις πήραν και τις έφεραν στο στρατόπεδό τους κι έτσι ο στρατός γλίτωσε από το λιμό. Η παραλλαγή που αναφέρουμε οφείλεται στον Οβίδιο (Μεταμορφώσεις 13, 655...) και την επιλέξαμε, γιατί το παραμυθικό στοιχείο που εμπεριέχει αρέσει στα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Ο Πρωτεσίλαος

Ο θάνατος του Πρωτεσίλαου ήταν μεγάλη συμφορά όχι μόνο για τους Αχαιούς, αλλά και για την οικογένειά του. Είχε υποχρεωθεί να συμμετάσχει στην εκστρατεία την επόμενη κιόλας μέρα του γάμου του, αφήνοντας πίσω τη γυναίκα του τη Λασδάμεια να θρηνεί απαρηγόρητα. Ακόμα και το σπίτι που είχε αρχίσει να χτίζει, για να εγκαταστήσει την οικογένειά του, έμεινε μισόχτιστο (Ι. Θ. Κακριδής, *Μυθολογία*, τόμος 5, σελ. 85).

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Χάρτης

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.tlc.ai.org/trojanwa.htm>(για τους ομηρικούς ήρωες).

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Ζαραμπούκα Σ., *Ιλιάδα*, Κέδρος, Αθήνα 1989.

Σφαέλλου Κ., *Ιλιάδα*, Άγκυρα, Αθήνα 1989.

ΤΑΙΝΙΕΣ

Ντοκουμαντέρ «Ο Τρωικός πόλεμος» από το BBC, μεταφρασμένο στα Ελληνικά.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Η προσέγγιση της νέας γνώσης γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότη-

τες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας και στο 1ο μάθημα.

β. Για την επεξεργασία

Και η επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική) αυτού του κεφαλαίου γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας και στο 1ο μάθημα.

α) Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή και η τελευταία δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών, που συμβάλλουν στον έλεγχο της κατανόησης βασικών σημείων του μαθήματος και στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών, μπορεί να αξιοποιηθούν και στη διεξαγωγή απλής συζήτησης για τα προβλήματα εφοδιασμού και διατροφής, που αντιμετώπιζαν οι πολεμιστές άλλοτε, και με σχετικές συγκρίσεις με το σήμερα να καταλήξουν σε απλές γενικεύσεις (βλ. διευκρινίσεις για τη διαθεματική προσέγγιση στα προηγούμενα μαθήματα).

β) Με τη δεύτερη ερώτηση αξιοποιείται μία γραπτή πηγή, για να χαρακτηρίσουν τα παιδιά τη συμπεριφορά του Οδυσσέα και του Πρωτεσίλαου, να χρησιμοποιήσουν το κατάλληλο λεξιλόγιο: πονηρός, έξυπνος, προνοητικός, απερισκεπτος, ορμητικός κ.ά. και να καταλήξουν, μετά από σχετική συζήτηση, σε απλές γενικεύσεις για τα τεχνάσματα, την ορμητικότητα, την απερισκεψία κ.τ.λ.

γ) Με την τρίτη ερώτηση αξιοποιείται μια εικαστική πηγή, για να αντλήσουν τα παιδιά στοιχεία από την καθημερινή ζωή της εποχής, να τα συσχετίσουν με ανάλογα της σημερινής εποχής και να καταλήξουν σε απλές γενικεύσεις, όπως: «Στα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι ψυχαγωγούνταν παίζοντας. Και σήμερα οι άνθρωποι ψυχαγωγούνται παίζοντας με διαφορετικούς τρόπους και μέσα. Οι άνθρωποι από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα νιώθουν την ανάγκη να ψυχαγωγούνται».

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

Στην Ιστορία κυριαρχούν οι διαθεματικές έννοιες *χώρος* και *χρόνος*, δεδομένου ότι τα γεγονότα εγγράφονται στο χώρο και στο χρόνο. Με τη συμπλήρωση του χάρτη στο Τετράδιο Εργασιών τα παιδιά προσανατολίζονται στο χώρο, κατανοούν καλύτερα το περιεχόμενο του μύθου και σε ένα βαθμό καλλιεργείται και μία δεξιότητα κινητική.

Εδώ, αν υπάρχει χρόνος, μπορεί να γίνει αναφορά στην Αργοναυτική εκστρατεία και με κατάλληλη συζήτηση, για το ρόλο που έπαιξε η θάλασσα στη ζωή των Ελλήνων από τα αρχαία χρόνια, να διατυπωθεί μία απλή γενίκευση: Από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα οι Έλληνες δούλεψαν, πάλεψαν, κατέκτησαν, διακρίθηκαν κτλ., στη θάλασσα.

Με τη 2η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών γίνεται ταξινόμηση των δεδομένων και ασκείται η κριτική σκέψη των μαθητών, αφού καλούνται να αιτιολογήσουν στάσεις. Επίσης, με αυτή τη δραστηριότητα δίνεται η δυνατότητα να γίνει σχετική συζήτηση, ώστε να προϋδαστούν και να προβληματιστούν τα παιδιά για τις παρεμβάσεις των θεών, που επηρέαζαν τις εξελίξεις. Εδώ με κατάλληλη συζήτηση αξιοποιείται η διαθεματική έννοια *αλληλεπίδραση*, χωρίς, βέβαια, να γίνεται η χρήση του όρου *αλληλεπίδραση*.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση

Σχεδόν όλες οι προηγούμενες δραστηριότητες μπορούν να χαρακτηρισθούν διαθεματικές και για την αντιμετώπισή τους μπορεί να αξιοποιηθούν οι επισημάνσεις που έγιναν για τη διαθεματική προσέγγιση στα προηγούμενα μαθήματα.

ΜΑΘΗΜΑ 4 : Ο ΘΥΜΟΣ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τους βασικούς πρωταγωνιστές και να τους ηθογραφήσουν.
- Να πληροφορηθούν βασικά στοιχεία για τον Όμηρο και την Ιλιάδα
- Να κατανοήσουν την αλληλεξάρτηση των επεισοδίων του μύθου και να εκτιμήσουν τις συνέπειες που προέκυψαν από τη συμπεριφορά των πρωταγωνιστών.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο έννοιες, όπως: *οργή, ασέβεια, διχόνοια, ικεσία, μάντης* και να διατυπώνουν σχετικές γενικεύσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Όμηρος

Ο επικός ποιητής Όμηρος έζησε στα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. και ήταν ο εθνικός ποιητής των αρχαίων Ελλήνων. Η παράδοση έλεγε ότι ήταν τυφλός. Αυτό όμως είναι μάλλον απίθανο. Χρησιμοποιώντας την προφορική παράδοση των αοιδών, που τραγουδούσαν τα κατορθώματα των μεγάλων ηρώων και των θεών της μυκηναϊκής εποχής, σύνθεσε την Ιλιάδα και την Οδύσσεια.

Τα ομηρικά έπη από την αρχαιότητα χρησιμοποιούνταν ως βάση για να διδαχθούν οι νεότεροι τη γλώσσα, την ιστορία, τους μύθους του γένους, αλλά και τις αρχές του πολιτισμού τους. Μέσα τους κλεινόταν ολόκληρη η παλαιά τους ιστορία, ζωγραφίζονταν οι θεοί τους, περιγράφονταν τα έργα των ηρώων τους. Ήταν ένα εθνικό και θρησκευτικό ποίημα, έξοχο σε ποιότητα. Από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια επηρεάστηκαν βαθύτατα η ευρωπαϊκή τέχνη και το πνεύμα.

Ο Όμηρος απέχει περίπου 400 χρόνια από τα γεγονότα που περιγράφει. Είναι φυσικό λοιπόν, να μη γνωρίζει κάθε πτυχή της ζωής της Μυκηναϊκής εποχής. Γι' αυτό πολλές φορές συμπληρώνει τα κενά με συνήθειες της δικής του εποχής, της Γεωμετρικής. Έτσι θα πρέπει να δούμε την Ιλιάδα πιο πολύ ως ιστορική πηγή της εποχής του Ομήρου και ποιητική έκφραση των δεικνών του ιδεωδών, παρά του κόσμου των Αχαιών.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.mikrosapoplous.gr/~iliada/index.html>

<http://www.anatolikos.com/arxea/omiros195.htm>

<http://www.temple.edu/classics/troyimages.html>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Ζάνου Δ., *Ομήρου Ιλιάδα* (δισκευή), Μίνωας, 2004.

Ζαραμπούκα Σ., *Ιλιάδα*, Κέδρος, Αθήνα 1989.

Κολυδά Μ., *Ιστορίες από τον Όμηρο*, Αθήνα 1953.

Στεφανίδης Μ., *Ιλιάδα*, Σίγμα, Αθήνα 1996.

Σφαέλλου Κ., *Ιλιάδα*, Άγκυρα, Αθήνα 1989.

ΤΑΙΝΙΕΣ

Ντοκουμαντέρ «Ο Τρωικός πόλεμος» από το BBC, μεταφρασμένο στα Ελληνικά
Ταινία "Helen of Troy", Warner Brother

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης

Η προσέγγιση της νέας γνώσης γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας και στο 1ο μάθημα.

β. Για την επεξεργασία

Και η επεξεργασία (νοηματική, «ιστορική», γλωσσική) αυτού του κεφαλαίου γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες μ' αυτές που περιγράφονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας και στο 1ο μάθημα.

Η πρώτη ερώτηση, που απευθύνεται περισσότερο στην κρίση των παιδιών, δίνει τη δυνατότητα να σχολιασθεί η συμπεριφορά του Αγαμέμνονα, που δε σεβάστηκε τον ιερέα του Απόλλωνα, να κατανοήσουν τις έννοιες *ικεσία*, *ασέβεια* και με κατάλληλη συζήτηση να καταλήξουν σε συμπέρασμα για την ανάγκη σεβασμού και αποδοχής των άλλων.

Με τη δεύτερη ερώτηση δίνεται η δυνατότητα να ανακαλέσουν προηγούμενες γνώσεις, να συζητήσουν για τους μάντεις και τις προβλέψεις, να κάνουν συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και να καταλήξουν σε κάποιες γενικεύσεις, όπως για παράδειγμα «από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα οι άνθρωποι προσπαθούσαν να κάνουν προβλέψεις για το μέλλον» κ.ά.

Η τρίτη ερώτηση, σε συνδυασμό με τις πληροφορίες των συνοδευτικών κειμένων, δίνει τη δυνατότητα να αναδειχθεί η αιτία που μάλωσαν ο Αχιλλέας με τον Αγαμέμνονα, να κατανοήσουν οι μαθητές τις έννοιες *οργή* και *θυμός*, να πληροφορηθούν ότι το μεγάλο επικό ποίημα, η *Ιλιάδα*, αρχίζει από την οργή (μήνιν) του Αχιλλέα. Εδώ σκόπιμο είναι τα παιδιά να παρακινήθουν να διατυπώσουν υποθέσεις για τις περαιτέρω εξελίξεις, μετά το θυμό του Αχιλλέα, για να κεντριστεί η περιέργεια και το ενδιαφέρον, ώστε να γίνει το μάθημα συναρπαστικό. Εδώ αξιοποιούνται οι διαθεματικές έννοιες: *επικοινωνία*, *άτομο-σύνολο*.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

Με την πρώτη δραστηριότητα δίνεται η ευκαιρία να επιχειρηθεί ένας συνδυασμός γραπτής και εικαστικής πηγής, για να καταδειχθεί ο τρόπος που η τέχνη εικονοποιεί το μύθο. Η θλίψη του Αχιλλέα αποδίδεται με το σκεπασμένο με το ιμάτιό του πρόσωπο. Με κατάλληλη συζήτηση οι μαθητές αναφέρονται στη σύγκρουση που γίνεται στον εσωτερικό κόσμο του ήρωα, που λαχταρά να πολεμήσει, αλλά δεν του το επιτρέπει η πληγωμένη του τιμή.

Η δεύτερη δραστηριότητα στηρίζεται στην αξιοποίηση της εικόνας 4(τυφλός ποιητής) και του κειμένου 5. Ο εκπαιδευτικός, αξιοποιώντας το στίχο του Παλαμά και τις πρόσθετες πληροφορίες, μπορεί να μιλήσει για τον Όμηρο και την αξία του έργου του.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση

Οι δραστηριότητες 3 & 4, που αποσκοπούν στη δημιουργική ανάπλαση της ύλης που διδάχτηκε, εντάσσονται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων και αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που αναφέρονται στα προηγούμενα μαθήματα.

ΜΑΘΗΜΑ 5 : Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΚΛΟΥ

ΣΤΟΧΟΙ

Με το 5ο μάθημα επιδιώκεται η επίτευξη των στόχων που είναι κοινοί για όλα τα μαθήματα (βλ. μάθημα 1) αλλά και η επίτευξη των εξής στόχων:

- Να συνειδητοποιήσουν την κρισιμότητα της κατάστασης μετά την απομάκρυνση του Αχιλλέα από τη μάχη.
- Να γνωρίσουν τους βασικούς πρωταγωνιστές και να τους χαρακτηρίσουν μέσα από τις πράξεις τους.
- Να εκτιμήσουν το μέγεθος της φιλίας των δύο πρωταγωνιστών.
- Να γνωρίσουν στοιχεία του υλικού πολιτισμού της εποχής.
- Να κατανοήσουν τη διαχρονική σχέση ανθρώπων-ζώων.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο τις έννοιες *φιλία*, *απερισκεψία*, *τιμή*, *ενθουσιασμός*, και να διατυπώσουν σχετικές γενικεύσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τα άλογα του Αχιλλέα ήταν το δώρο που πρόσφερε ο Δίας στους γάμους του Πηλέα.

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

«Ομήρου *Ιλιάδα*. *Ανάμεσα στο μύθο και στην πραγματικότητα*», εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΥΠΠΟ. Περιέχει ενημερωτικό έντυπο για τον εκπαιδευτικό, τρίπτυχο φυλλάδιο, βιβλίο του μαθητή, αφίσα. Έκδοση Ταμείου αρχαιολογικών Πόρων, 1991.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.ime.gr/chronos/12/gr/>

<http://www.culture.gr>

<http://www.mikrosapoplous.gr/~iliada/index.html>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Βαλαβάνης Π., *Άθλα, αθλητές και έπαθλα*, Ερευνητές, Αθήνα 1996.

Καπλάνογλου Μ., *Η ασπίδα της ειρήνης*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001.

Προτείνεται να γίνει, σε όλα τα μαθήματα, επιλογή βιβλιογραφίας λογοτεχνικών έργων σχετικών με τον Τρωικό πόλεμο. Βλέπε «Μελέτη Διδασκαλίας και ανάδειξη της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας», <http://www.cc.uoa.gr/ptde/epet/index.html> .

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης (βλ. προηγούμενα μαθήματα)

β. Για την επεξεργασία (βλ. προηγούμενα μαθήματα)

Με την πρώτη ερώτηση επισημαίνονται οι συνέπειες της οργής του Αχιλλέα στην έκβαση της μάχης. Στην τρίτη ερώτηση επισημαίνεται η παρέμβαση του Απόλλωνα. Στην τέταρτη ερώτηση, μέσα από την επεξεργασία της πηγής, προκύπτουν οι τρόποι που εκδήλωναν το πένθος τους οι άνθρωποι εκείνης της εποχής. Τονίζεται, επίσης, η δυνατή φιλία που συνέδεε τους δύο

ήρωες. Εδώ μπορεί να αξιοποιηθεί και η εικόνα 1 που δείχνει με πόση φροντίδα ο Αχιλλέας περιποιείται τον τραυματισμένο φίλο του.

Καλό είναι να γίνουν και κάποιες προεκτάσεις που διευκολύνουν στη διατύπωση γενικεύσεων για την αληθινή φιλία. Ακόμη, μπορεί να γίνουν και συσχετισμοί της ορμητικότητας και απειρισκειάς του Πάτροκλου με την αντίστοιχη του Πρωτεσίλαου και να διατυπωθούν ανάλογες γενικεύσεις.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

Η πρώτη δραστηριότητα στοχεύει να φωτίσει την ατελέσφορη σκηνή της πρεσβείας προς τον Αχιλλέα. Η πληγωμένη τιμή του Αχιλλέα δεν του επιτρέπει να υποχωρήσει, παρά τα πλούσια ανταλλάγματα που του προσφέρονται. Η δραστηριότητα αυτή, όπως και η τρίτη του Τετραδίου, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της *ενσυναισθητικής προσέγγισης* του υλικού (βλ. στο 1ο μάθημα τα σχόλια για τη 2η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή).

Κατά την επεξεργασία της 2ης δραστηριότητας σκόπιμο είναι να τονιστεί ότι ένας νεότερος λογοτέχνης, ο Κ. Καβάφης, αξιοποίησε με το δικό του τρόπο, ποιητική γλώσσα, τα στοιχεία του μύθου, για να φανεί ότι η ελληνική μυθολογία έχει επηρεάσει και τους λογοτέχνες. Επίσης, σκόπιμο είναι να τονιστεί η διαχρονική σχέση ανθρώπων-ζώων.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση.

Οι δραστηριότητες 2, 3 & 4 εντάσσονται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων (προεκτάσεις στη λογοτεχνία η 2η, στη γλώσσα η 3η, στην αισθητική αγωγή η 4η) και αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που αναφέρονται στα προηγούμενα μαθήματα. Ιδιαίτερα η 4η δραστηριότητα, που απευθύνεται στις κατασκευαστικές δεξιότητες των παιδιών, δίνει την ευκαιρία για αναφορές στον υλικό πολιτισμό της εποχής, όπως: ανάπτυξη τέχνης, τεχνικής, μεταλλοτεχνίας, κατασκευής όπλων.

ΜΑΘΗΜΑ 6 : Ο ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΣΚΟΤΩΝΕΙ ΤΟΝ ΕΚΤΟΡΑ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τους βασικούς πρωταγωνιστές και τις ανθρώπινες πλευρές τους.
- Να κατανοήσουν τους λόγους για τους οποίους ο Αχιλλέας επέστρεψε στη μάχη.
- Να απολαύσουν μια τρυφερή οικογενειακή σκηνή, διάλειμμα μέσα στον όλεθρο του πολέμου.
- Να βιώσουν τον πόνο του πατέρα που χάνει το παιδί στον πόλεμο και να προβληματιστούν με την κοινή μοίρα νικητών και ηττημένων.
- Να γνωρίσουν πολιτιστικά στοιχεία της εποχής.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο έννοιες, όπως: *πολιτισμός, εκδίκηση, συμφορές, συμφιλίωση, ειρήνη* και να διατυπώσουν σχετικές γενικεύσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Με την ταφή του Έκτορα τελειώνει η Ιλιάδα, η οποία άρχισε με την οργή του Αχιλλέα. Οι γνώσεις μας για τα γεγονότα που έγιναν πριν και μετά, συμπληρώνονται από αποσπάσματα και περιλήψεις άλλων επικών ποιημάτων, που δεν σώζονται. Έτσι για τα γεγονότα από την αρχή του πολέμου μέχρι το σημείο που αρχίζει η Ιλιάδα, τα μαθαίνουμε από τα Κύπρια έπη. Από την Αιθιοπίδα, τη Μικρά Ιλιάδα και την Ιλίου Πέρσι, μαθαίνουμε τα γεγονότα από το θάνατο του Έκτορα και μετά.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.calliope.free-online.co.uk>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Γιάκος Δ., *Ο μικρός Ερμής αμαξάς και άλλα διηγήματα*, Πατάκης, Αθήνα 1995.

Δεμέναγας Σ., *Γιέ μου Έκτορα!*, Ιωλκός, Αθήνα 1986.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης (βλ. προηγούμενα μαθήματα)

β. Για την επεξεργασία (βλ. προηγούμενα μαθήματα)

Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή θα βοηθήσει να υπογραμμιστεί ότι, ο μεγάλος πόνος για το χαμό του φίλου του, κάνει τον Αχιλλέα να παραμερίσει το θυμό του και να αναλάβει δράση, για να εκδικηθεί.

Η δεύτερη ερώτηση με τη δράση και αντίδραση των ηρώων κατά τη μονομαχία, ενδείκνυται για την αξιοποίηση της διαθεματικής έννοιας *αλληλεπίδραση*.

Η τρίτη ερώτηση δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουν οι μαθητές τους επιτάφιους αγώνες, οι οποίοι αποτελούν την αφετηρία των κατοπινών οργανωμένων αγώνων, και να αξιοποιηθεί η έννοια πολιτισμός. Σε συνδυασμό με τη δεύτερη δραστηριότητα, μπορεί να γίνει συσχετισμός με τους σημερινούς αθλητικούς αγώνες και να αξιοποιηθούν στην κατανόηση της έννοιας *συμφιλίωση*. Με διδακτικές ενέργειες, παρόμοιες μ' αυτές που αναπτύσσονται στο 2ο μάθημα για την έννοια πολιτισμός, οι μαθητές κατανοούν και άλλες παραμέτρους της έννοιας πολιτισμός.

Η τέταρτη ερώτηση προσφέρεται να παρακινηθούν οι μαθητές να αφηγηθούν την παράσταση μιας αφηγηματικής εικονιστικής πηγής. Η εικόνα 3 παριστάνει τον Πρίαμο που προσφύγει ικέτης στον Αχιλλέα, προσφέροντάς του πολύτιμα δώρα ζητάει να του παραδώσει το σώμα του νεκρού παιδιού, για να το θάψει. Η ενέργεια του Πρίαμου να φιλήσει τα χέρια του φονιά του γιου του, που δε φαίνεται στην εικόνα, αλλά την περιγράφει ο Όμηρος, ξεχωρίζει από οποιαδήποτε άλλη στη σκηνή της ικεσίας και προσδίδει έντονη τραγικότητα. Έτσι, οι μαθητές θα διαπιστώσουν πως μαλακώνει η ψυχή του Αχιλλέα και θα γνωρίσουν την ανθρώπινη πλευρά του ήρωα.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

Η πρώτη δραστηριότητα συνδέεται με μία γραπτή πηγή, που περιγράφει μια τρυφερή οικογενειακή στιγμή, ένα ντεντέντο στις φοβερές μάχες, και δίνει τη δυνατότητα για συγκρίσεις με το σήμερα, σε κάποιον που είναι οικείο στα παιδιά. Με κατάλληλη συζήτηση διατυπώνονται κάποιες απλές γενικεύσεις για τα όνειρα που κάνουν οι γονείς για τα παιδιά τους. Οι γονείς σε όλες τις εποχές κάνουν όνειρα για τα παιδιά τους. Άλλες εποχές, άλλα όνειρα.

Η τρίτη δραστηριότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη της δημιουργικής ικανότητας των μαθητών και ειδικότερα στην ανάπτυξη της ικανότητας παραγωγής γραπτού λόγου. Είναι απαιτητική δραστηριότητα και γι' αυτό πρέπει ο εκπαιδευτικός να βοηθήσει τα παιδιά, τονίζοντάς τους ότι οι λέξεις που προτείνονται δεν είναι οι μόνες που θα χρησιμοποιηθούν ούτε είναι υποχρεωμένες να τις χρησιμοποιήσουν όλες. Καλό είναι η εργασία αυτή να γίνει πρώτα προφορικά.

Με την τελευταία δραστηριότητα οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν την έννοια *συμφορά*

και να συζητήσουν σχετικά με την κοινή μοίρα νικητών και ηττημένων, στο πλαίσιο ενός πολέμου.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση

Οι δραστηριότητες 1, 2 & 4 εντάσσονται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων και αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που αναφέρονται στα προηγούμενα μαθήματα.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (Βλ. Μάθημα 1).

ΜΑΘΗΜΑ 7: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να πληροφορηθούν τα συναρπαστικά γεγονότα που αναφέρονται στο μύθο.
- Να συμπληρώσουν την ηθογράφηση του Αχιλλέα.
- Να γνωρίσουν βασικές αξίες του ηρωικού κώδικα.
- Να γνωρίσουν πολιτιστικά στοιχεία της εποχής.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο παραμέτρους της έννοιας *πολιτισμός*, τη σημασία της φράσης «*Αχιλλείος πτέρνα*» και να διατυπώσουν σχετικές γενικεύσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο θάνατος του Αχιλλέα είναι ένα γεγονός που το περιμένουμε από στιγμή σε στιγμή. Ο ήρωας είχε ειδοποιηθεί από τη μητέρα του, τη Θέτιδα (Σ 95...), να μη σκοτώσει τον Έκτορα, αν δεν ήθελε να χάσει τη ζωή του κι αυτός αμέσως μετά. Παρ' όλα αυτά, αυτός τον σκότωσε, για να εκδικηθεί το θάνατο του φίλου του.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.e-greek.gr/politism.htm>

<http://www.mythweb.com/odyssey/index.html>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

Σακελλαρίου Χ., *Μυθικά χαμόγελα*, Πατάκης, Αθήνα 1985.

Δικαίου Ε., *Κάτω από τα κάστρα της Τροίας*, Πατάκης, 2003.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης (βλ. προηγούμενα μαθήματα).

β. Για την επεξεργασία (βλ. προηγούμενα μαθήματα).

Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή αναφέρεται στα παιδαγωγικά ιδεώδη της ομηρικής εποχής και δίνει τη δυνατότητα για σύγκριση με τη σημερινή εποχή και τη διατύπωση σχετικών γενικεύσεων. (Οι γονείς και οι δάσκαλοι συμβούλευαν και συμβουλεύουν τα παιδιά. Οι γονείς ήθελαν και θέλουν τα παιδιά τους να αριστεύουν σε όλα κ.ά.).

Και σ' αυτό το μάθημα οι ερωτήσεις αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα μαθήματα. Για την παρατήρηση και την περι-

γραφή της εικόνας, (ερώτηση 3), σκόπιμο είναι να συμβουλευτεί ο εκπαιδευτικός τις σχετικές οδηγίες που αναπτύσσονται στο ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας, για τη φάση της επεξεργασίας των πηγών.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

Με την 3η δραστηριότητα γίνεται σχετική συζήτηση για την υστεροφημία του Αχιλλέα και το ενδιαφέρον των ανθρώπων της ομηρικής εποχής για την υστεροφημία τους, με απλά λόγια και χωρίς τη χρήση του όρου υστεροφημία.

Με την 4η δραστηριότητα στην πραγματικότητα τα παιδιά επισημαίνουν βασικά στοιχεία του ήθους του Αχιλλέα. Επομένως, μετά τη συμπλήρωσή της, μπορεί να γίνει και σχετική συζήτηση.

Με την 5η δραστηριότητα οι μαθητές ταξινομούν δεδομένα όχι μόνο από το σημερινό αλλά και από τα προηγούμενα μαθήματα.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση

Οι δραστηριότητες 1 και 2 στο Τετράδιο Εργασιών εντάσσονται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων και αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που αναφέρονται στα προηγούμενα μαθήματα. Συγκεκριμένα:

Για την πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών βλ. τα σχόλια για την πρώτη διαθεματική δραστηριότητα στο 1ο μάθημα.

Με τη δεύτερη δραστηριότητα τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τα ταφικά έθιμα της εποχής, δηλαδή με παραμέτρους του πολιτισμού. Με συσχετισμούς και συζήτηση, όπως επισημαίνεται και στο 2ο μάθημα, οι μαθητές καταλήγουν σε παρόμοιες γενικεύσεις.

ΜΑΘΗΜΑ 8: Ο ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΙΠΠΟΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ

ΣΤΟΧΟΙ:

- Να πληροφορηθούν τα συναρπαστικά γεγονότα που αναφέρονται στην πτώση της Τροίας.
- Να γνωρίσουν τους βασικούς πρωταγωνιστές και να τους χαρακτηρίσουν μέσα από τις πράξεις τους.
- Να προβληματιστούν σχετικά με την αγριότητα του πολέμου και τις συμφορές που φέρνει και να εκτιμήσουν τα αγαθά της ειρήνης.
- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο τις έννοιες, *πόλεμος-ειρήνη*, τη σημασία της φράσης «*Δούρειος ίππος*» και να διατυπώσουν σχετικές γενικεύσεις.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι Αχαιοί, καταστρέφοντας τα ιερά της Τροίας, ξεπέρασαν τα επιτρεπτά ανθρώπινα όρια κι έφτασαν στην «ύβριν», που τιμωρείται από τους θεούς («τίσις»). Ο πρόλογος στις «Τρωάδες» του Ευριπίδη (παράθεμα 5) στηρίζεται πάνω σ' αυτή την αντίληψη κι έτσι δικαιολογούνται οι ταλαιπωρίες των Αχαιών κατά την επιστροφή τους στην πατρίδα (σύνδεση με τα επόμενα).

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

«**Ομήρου Ιλιάδα. Ανάμεσα στο μύθο και στην πραγματικότητα**», εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΥΠΠΟ. Περιέχει ενημερωτικό έντυπο για τον εκπαιδευτικό, τρίπτυχο φυλλάδιο, βιβλίο του μαθητή, αφίσα. Έκδοση Ταμείου αρχαιολογικών Πόρων, 1991.

Ο Δούρειος Ίππος: εκπαιδευτικό παιχνίδι χαρτοκοπτικής. Έκδοση Ταμείου αρχαιολογικών Πόρων, 1987. Διατίθεται στα πωλητήρια του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων, Πανεπιστημίου 57.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.ime.gr/chronos/12/gr/>

<http://www.princeton.edu/~rhwebb/images/imagesindex.html>

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ:

Κύρδη Κ.-Σπανελλή Τ., *Χρονοταξιδευτές στην Πύλη των Λεόντων*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.

Τζώρτζογλου Ν., *Ο θησαυρός της Τροίας*, μυθιστόρημα, Κέδρος, Αθήνα 1988.

Ventura p.- Ceserani G., *Τροία, αναζητώντας τους χαμένους πολιτισμούς*, μετ. Ξ. Γιούργα, Άμμος, Αθήνα 1990.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

α. Για την προσέγγιση της νέας γνώσης (βλ. προηγούμενα μαθήματα)

β. Για την επεξεργασία (βλ. προηγούμενα μαθήματα)

Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή στοχεύει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των παιδιών. Γι' αυτό κατευθύνουμε τα παιδιά στην επισήμανση του πολύτροπου χαρακτήρα του Οδυσσέα και στην αποτελεσματικότητά του (αξιοποίηση διαθεματικού δίπολου: άτομο-σύνολο). Η δεύτερη ερώτηση εστιάζει στα βασικότερα σημεία του μαθήματος και δίνει το ερέθισμα για την αφήγησή τους από τα παιδιά.

Ασκήσεις στο Τετράδιο Εργασιών

Η πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών αποσκοπεί στην κατανόηση της φράσης «*Δούρειος ίππος*» και στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών (βλ. 1ο μάθημα, 3η δραστηριότητα).

Η τρίτη δραστηριότητα στοχεύει στην παραγωγή γραπτού κειμένου από τους μαθητές, όπου θα αναπλάθονται δημιουργικά τα δεδομένα του μαθήματος. Εδώ είναι σκόπιμο να προηγηθεί σχετική συζήτηση με τη βοήθεια των κλασικών ερωτημάτων που αναφέρονται στα περιστατικά και τα **γεγονότα**, (τι;), τα **πρόσωπα - πρωταγωνιστές** (ποιος,α,ο;) το **χωροχρονικό πλαίσιο** (πού; πότε;), τον **τρόπο** (πώς;), τις **αφορμές** και τις **αιτίες** (γιατί;) (βλ. ενδεικτικό διάγραμμα).

Η τέταρτη δραστηριότητα στηρίζεται στην αξιοποίηση πηγών και στοχεύει να προβληματίσει τα παιδιά για τις συμφορές που προκαλεί ο πόλεμος και στους νικητές και στους ηττημένους, ώστε να εκτιμήσουν τα αγαθά της ειρήνης και να διατυπώσουν σχετικές γενικεύσεις. Εδώ είναι σκόπιμο να γίνει λόγος για την ασέβεια των νικητών Αχαιών, που έκαψαν τους ναούς των Τρώων, και την τιμωρία τους γι' αυτό από τους θεούς στο ταξίδι της επιστροφής. Έτσι θα προϊδεαστούν αλλά και θα προετοιμαστούν για την επόμενη ενότητα.

Εδώ μπορεί να γίνει και αξιοποίηση της εικόνας 3, όπου ο Πρίαμος, ενώ έχει καταφύγει στο βωμό για να σωθεί, δε γλιτώνει το θάνατο.

γ. Για τη διαθεματική προσέγγιση

Οι ασκήσεις 2 & 4 εντάσσονται στην κατηγορία των διαθεματικών δραστηριοτήτων και αντιμετωπίζονται με διδακτικές ενέργειες παρόμοιες με αυτές που αναφέρονται στα προηγούμενα μαθήματα. Ειδικότερα, με τη 2η δραστηριότητα αξιοποιείται η διαθεματική έννοια *επικοινωνία*.

Σημειώνεται εδώ ότι στα αρχαία χρόνια η επικοινωνία με μακρινές αποστάσεις, και ιδιαίτερα σε εποχές πολέμου, γινόταν με τις *φρυκτωρίες*, όπως τις αποκαλούν οι αρχαίοι συγγραφείς, (φρυκτός = πυρός, δαυλός, βλ. ρήμα φρύγω). Τη νύχτα η επικοινωνία γινόταν με φωτιές και αναμμένους πυρσούς, ενώ την ημέρα με τον καπνό που «ανέθρωσκε».

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ

ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν την αφοσίωση του Οδυσσέα στο νόστο και τη αξία του αγώνα του ανθρώπου για την επίτευξη των στόχων του.
- Να θαυμάσουν βασικά στοιχεία του ήθους του ήρωα.
- Να κατανοήσουν ότι οι περιπέτειες του Οδυσσέα αποτελούν έναν ύμνο για τους τολμηρούς ναυτικούς της εποχής.
- Να εκτιμήσουν τις αξίες και τον πολιτισμό της ομηρικής εποχής.
- Να κατανοήσουν βασικές έννοιες, όπως: *εκστρατεία, παραμύθι, χώρος, χρόνος, ήρωας, φαντασία, πραγματικότητα.*

ΜΑΘΗΜΑ 1: ΣΤΟΥΣ ΚΙΚΟΝΕΣ, ΣΤΟΥΣ ΛΩΤΟΦΑΓΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΚΥΚΛΩΠΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τις περιπέτειες του Οδυσσέα μετά την άλωση της Τροίας, σε χρονογραφική συνέχεια.
- Να επισημάνουν ομοιότητες με τη νεοελληνική παράδοση.
- Να κατανοήσουν τη δίψα για γνώση του Οδυσσέα, όπως αυτή εκδηλώνεται στη χώρα των Κικόνων, των Λωτοφάγων και των Κυκλώπων.
- Να γνωρίσουν τον Πολύφημο ως αντιπροσωπευτικό τύπο της απολίτιστης κοινωνίας των Κυκλώπων.
- Να ηθογραφήσουν τον Οδυσσέα και να επιβεβαιώσουν βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματά του.
- Να κατανοήσουν ότι η δύναμη του νου μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την ωμή βία.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ(και για τα έξι μαθήματα της ενότητας)

<http://homepage.mac.com/cparada/GML/Odysseus.html>

<http://www.classics.upenn.edu/myth/homer/odymap.php>

http://www.thinkquest.org/library/site_sum.html?tname=19300&url=19300

CD

Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός-Ελληνική Μυθολογία (LIBROCOM)

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ(και για τα έξι μαθήματα της ενότητας)

Ακρίτα Δ. Β., *Ιλιάδα και Οδύσσεια*, Αστήρ, Αθήνα, 1992.

Βαλασάκης Παύλος., *Μικρές ιστορίες από τον Όμηρο*, Χελώνα, Αθήνα 1991.

Βλαχοπούλου Στέλλα, *Οδυσσέας*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001.

Δικαίου Ελένη, *Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα*, Πατάκης, Αθήνα 2003

Γουλιμή Άλκη, *Τα ταξίδια του Οδυσσέα*, Μόκας Ε. - Μορφωτική, Αθήνα, 1992.

Ζαπώνης Δημήτρης, *Οδύσσεια*, Ρέκος, Θεσσαλονίκη, 1984.

Ζαραμπούκα Σοφία, *Ομήρου Οδύσσεια*, Κέδρος, Αθήνα, 1987.
Μαραγκός Νίκος, *Ομήρου Οδύσσεια*, Δωρικός, Αθήνα, 1987.
Μπατζόγλου Αγγελική, *Ιστορίες από την Οδύσσεια*, Πατάκης, 1998
Ροδοπούλου Σούλα, *Οδύσσεια*, Άγκυρα, Αθήνα, 1992.
Στεφανίδης Μενέλαος, *Οδύσσεια*, Σίγμα, Αθήνα, 1993.
Στρατίκης Πότης, *Ομήρου Οδύσσεια*, Στρατίκη, Αθήνα, 1991.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Εισαγωγή της ενότητας στηρίζεται σε προηγούμενες γνώσεις, καθώς συνδέει τους νόστους των ηρώων του Τρωικού πολέμου με την ασέβεια των Αχαιών μετά το τέλος του πολέμου (τελευταίο κεφάλαιο της προηγούμενης ενότητας). Καλό είναι να αξιοποιηθεί η εικόνα του Οδυσσέα που αγναντεύει το πέλαγος, ως αφορμή, για να υπογραμμιστεί η νοσταλγία του Οδυσσέα. Καλό θα ήταν να συσχετιστούν οι περιπέτειες του Οδυσσέα με τα παράτολμα ταξίδια των ελλήνων ναυτικών της αρχαιότητας και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν.

Στο κυρίως μάθημα κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμιστεί ο άγριος και απολίτιστος χαρακτήρας των Κυκλώπων, οι οποίοι δεν είχαν οργανωθεί σε πολιτείες, δεν είχαν νόμους και κανόνες και ζούσε ο καθένας μόνος του, μέσα στις σπηλιές, χωρίς να έχει σχέσεις με τους γείτονές του. Μοναδική ασχολία τους είχαν τη βοσκή. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η δύναμη του Πολύφημου δε στάθηκε αρκετή να τον γλιτώσει από την τόλμη και την εξυπνάδα του Οδυσσέα. Επίσης θα πρέπει να υπογραμμιστεί ο ρόλος της κατάρτας του Πολύφημου, η οποία εισακούστηκε από τον Ποσειδώνα. Η οργή του θεού θα προκαλέσει από δω και πέρα τις περιπέτειες του Οδυσσέα, μέχρι να φτάσει στην Ιθάκη.

Οι δύο πρώτες ερωτήσεις του Βιβλίου στοχεύουν στην παρουσίαση από τους μαθητές των περιπετειών με χρονογραφική σειρά.

Με την τρίτη ερώτηση του Βιβλίου επιδιώκεται να καλλιεργηθεί η ικανότητα των μαθητών να αναδιηγηθούν το μύθο με την αξιοποίηση των εικόνων.

Με την πρώτη δραστηριότητα του Τετραδίου Εργασιών του μαθητή επιδιώκεται να επισημανθεί και να υπογραμμιστεί ο ανήσυχος και φιλοπερίεργος χαρακτήρας του Οδυσσέα, που διψά για περιπέτεια και γνώση.

Με τη δεύτερη δραστηριότητα υλοποιείται ο στόχος της επισήμανσης κοινών θεματικών μοτίβων ανάμεσα στην αρχαία και τη νεοελληνική παράδοση (παραμυθικά θέματα). Η πονηρή απάντηση «απατός» του μυλωνά θυμίζει τον «κανένα» της Οδύσσειας.

Η τρίτη δραστηριότητα επιδιώκει να κινητοποιήσει τη φαντασία των μαθητών, ώστε να προτείνουν δικές τους λύσεις μπροστά στη δύσκολη κατάσταση.

ΜΑΘΗΜΑ 2: ΣΤΟΝ ΑΙΟΛΟ, ΣΤΟΥΣ ΛΑΙΣΤΡΥΓΟΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΚΙΡΚΗΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν τη συμπεριφορά των συντρόφων και το ήθος του Οδυσσέα.
- Να διαπιστώσουν τις σχέσεις του Οδυσσέα με τους συντρόφους του.
- Να κατανοήσουν πώς ο Οδυσσέας αντιμετωπίζει εξωανθρώπινες δυνάμεις.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Και στο κεφάλαιο αυτό υπάρχουν πολλά στοιχεία παραμυθιού: το νησί του Αιόλου που ταξιδεύει συνέχεια, οι γίγαντες Λαιστρυγόνες, η μάγισσα Κίρκη και τα βοτάνια της.

Η πρώτη ερώτηση του Βιβλίου υπογραμμίζει τις συνέπειες των ασυλλόγιστων πράξεων, της περιέργειας και της πλεονεξίας των συντρόφων. Η σκηνή αυτή θα μπορούσε να συγκριθεί με το κουτί της Πανδώρας που έχουν διδαχτεί οι μαθητές.

Παρά τις ασυλλόγιστες πράξεις των μνηστήρων, εκείνος ως σωστός αρχηγός, συνεχώς φροντίζει για τη σωτηρία τους («φιλέταιρος Οδυσσέας»). Το ίδιο θα πράξει και στο νησί της Κίρκης (ερώτηση 2 του Βιβλίου).

Εδώ είναι ευκαιρία να επισημανθούν οι κυριότερες πτυχές του χαρακτήρα του Οδυσσέα. Σ' αυτό στοχεύει η δραστηριότητα 3 του Τετραδίου. Με την αποδόμηση του προοιμίου της Οδύσειας (παράθεμα 3), η οποία είναι απαιτητική άσκηση και θα πρέπει να γίνει με την ουσιαστική βοήθεια του εκπαιδευτικού, θα επισημανθούν: ο πολύτροπος, ο πολύπαθος, ο πορθητής, ο φιλομαθής, ο θαλασσοδαρμένος, ο φιλόπατρις, ο φιλέταιρος Οδυσσέας

Οι δραστηριότητες 1 και 2 του Τετραδίου στοχεύουν στο να υπογραμμίσουν τις επιβιώσεις της μυθολογίας στην καθημερινή ζωή και στη γλώσσα..

ΜΑΘΗΜΑ 3: ΣΤΟΝ ΑΔΗ, ΣΤΙΣ ΣΕΙΡΗΝΕΣ, ΣΤΗ ΣΚΥΛΜΑ ΚΑΙ ΣΤΗ ΧΑΡΥΒΔΗ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν τη σημασία του χρησμού του Τειρεσία για το νόστο του Οδυσσέα.
- Να γνωρίσουν στοιχεία του πολιτισμού των αρχαίων.
- Να γνωρίσουν το μύθο του Σίσυφου.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με την πρώτη ερώτηση του Βιβλίου γίνεται η σύνδεση με το προηγούμενο κεφάλαιο (οδηγίες της Κίρκης).

Μπορούμε να σταθούμε στα στοιχεία πολιτισμού των αρχαίων, όπως τα ταφικά έθιμα και να κάνουμε συγκρίσεις με αντίστοιχα σημερινά.

Ανάμεσα στους νεκρούς που συνάντησε ο Οδυσσέας ήταν και ο Σίσυφος. Επειδή ο μύθος για το μαρτύριό του επιβιώνει μεταφορικά μέχρι τις μέρες μας, κρίθηκε απαραίτητο το σχετικό παράθεμα.

Με τη δεύτερη ερώτηση του Βιβλίου υπογραμμίζεται η σημασία των προβλέψεων του Τειρεσία για τη σωτηρία του Οδυσσέα. Εδώ είναι ευκαιρία να θυμηθούν οι μαθητές ανάλογες περι-

πτώσεις άλλων ηρώων που κατέβηκαν στον Άδη, όπως ο Ηρακλής και ο Ορφέας (δραστηριότητα 1 Τετραδίου).

Οι δραστηριότητες 2 και 3 του Τετραδίου συνδέονται με το γλωσσικό μάθημα.

Στο επεισόδιο με τις Σειρήνες είναι καλό να αξιοποιηθεί το εικονογραφικό υλικό και να υπογραμμιστεί το πάθος του Οδυσσέα για γνώση(θέλει να ακούσει οπωσδήποτε το τραγούδι), αλλά και η ισχυρή του θέληση (ερώτηση 3 του Βιβλίου).

ΜΑΘΗΜΑ 4: ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ, ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΚΑΛΥΨΩΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΦΑΙΑΚΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν τη «νήπια» και ασεβή συμπεριφορά των συντρόφων.
- Να κατανοήσουν την ανθρωπομορφική αντίληψη των αρχαίων για τους θεούς και τις σχέσεις ανθρώπων – θεών.
- Να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά της Καλυψώς και του Οδυσσέα σε σχέση με την απόφαση των θεών.
- Να αξιολογήσουν την απόφαση του Οδυσσέα να αρνηθεί την αθανασία και να προτιμήσει τα βάσανα της επιστροφής.
- Να κατανοήσουν τη σημασία της συνάντησης Οδυσσέα- Ναισικάς για την τελική σωτηρία του.
- Να γνωρίσουν πτυχές του πολιτισμού των αρχαίων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με την πρώτη ερώτηση του Βιβλίου υπογραμμίζεται η «νήπια» συμπεριφορά των μνηστήρων, οι οποίοι παρά τις προειδοποιήσεις προχώρησαν στην ασεβή πράξη. Έτσι θα χαθούν «από δικό τους κρίμα». Ο Οδυσσέας θα επιζήσει, γιατί δεν ασέβησε. Όμως θα μείνει μόνος, όπως τον καταράστηκε ο Πολύφημος. Εδώ είναι ευκαιρία να τονιστεί στους μαθητές, πώς ο μύθος εμπνέει τη νεότερη λογοτεχνία, αξιοποιώντας το παράθεμα του Γ. Σεφέρη.

Η τρίτη ερώτηση αξιοποιεί την εικόνα 2 και το παράθεμα 3 (Καλυψώ και Οδυσσέας). Στη συζήτηση που ακολουθεί στην τάξη, τονίζεται η σημασία της απόφασης του Οδυσσέα, ο οποίος θυσιάζει την υπόσχεση της αθανασίας, την ομορφιά της θεάς Καλυψώς και τη μαγευτική Ωγυγία, για να προτιμήσει την επιστροφή στην πατρίδα του, στη θνητή γυναίκα του και στο παιδί του. Καλό θα ήταν να επισημανθεί και η συμπεριφορά της Καλυψώς, η οποία θυμίζει θνητή γυναίκα.

Η δεύτερη ερώτηση τονίζει το ρόλο των δύο γυναικείων μορφών στο ταξίδι του Οδυσσέα. Καλό θα ήταν να τονιστεί και ο ρόλος των θεοτήτων που βοηθούν ή καταδιώκουν τον Οδυσσέα. Στην πρώτη περίπτωση είναι η Αθηνά και η Λευκοθέα, ενώ στη δεύτερη ο Ποσειδώνας.

Οι δραστηριότητες του Τετραδίου Εργασιών στοχεύουν να υπογραμμίσουν στοιχεία του πολιτισμού των αρχαίων, όπως το παιχνίδι, η διασκέδαση και η ψυχαγωγία, καθώς και η ευσέβεια προς τους θεούς, κάνοντας συγκρίσεις με σημερινά βιώματα των μαθητών.

ΜΑΘΗΜΑ 5: Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΣΤΗΝ ΙΘΑΚΗ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τον αναγνωρισμό του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο και πώς αυτός εξυπηρετεί την προετοιμασία της μνηστροφωνίας.
- Να γνωρίσουν την ιστορία του Άργου και να κατανοήσουν το δεσμό ανθρώπου και ζώου.
- Να αντιληφθούν την υβριστική συμπεριφορά των μνηστήρων.
- Να γνωρίσουν τον αναγνωρισμό του Οδυσσέα από την Ευρύκλεια.
- Να γνωρίσουν το θεσμό της ομηρικής φιλοξενίας.
- Να κατανοήσουν τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά των κεντρικών προσώπων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στην πρώτη ερώτηση του Βιβλίου, καλό θα ήταν να επιμείνουμε στην κίνηση του Οδυσσέα να φιλήσει το πάτριο χώμα και να αναφέρουμε ότι αυτό γίνεται και σήμερα, από αυτούς που είναι ξενιτεμένοι για χρόνια πολλά και επιστρέφουν στην πατρίδα τους.

Η δεύτερη ερώτηση στοχεύει να δείξει ότι μόνο ο πιστός σκύλος αναγνωρίζει τον Οδυσσέα, ενώ στον Τηλέμαχο φανερώνεται από μόνος του ο Οδυσσέας. Ο δεσμός ανθρώπου ζώου αξιοποιείται με τη δραστηριότητα 1 του Τετραδίου. Οι μαθητές μπορούν να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τα άλογα του Αχιλλέα και να κάνουν προεκτάσεις στο σήμερα, αφηγούμενοι μια προσωπική εμπειρία με πρωταγωνιστή ένα ζώο.

Στο μάθημα αυτό δίνεται η δυνατότητα να γνωρίσουν οι μαθητές και τους δευτεραγωνιστές του έπους, όπως ο Εύμαιος και η Ευρύκλεια. Για την περίπτωση του Εύμαιου προτείνεται η αξιοποίηση του παραθέματος 1 με θέμα την ομηρική φιλοξενία και για την περίπτωση της Ευρύκλειας η ερώτηση 3 του Βιβλίου.

Η δραστηριότητα 2 του Τετραδίου συμπληρώνεται από τους μαθητές, αφού αντλήσουν υλικό από το κυρίως κείμενο του μαθήματος. Εκεί οι μνηστές παρουσιάζονται να τρώνε και να πίνουν το ξένο βίος και να κοροϊδεύουν, να χτυπούν, να φοβερίζουν και να διώχνουν τον αφένητη του σπιτιού, που βρίσκεται μπροστά τους. Έτσι οι μαθητές τεκμηριώνουν την υβριστική συμπεριφορά των μνηστήρων, ώστε να δικαιολογηθεί η σκληρή τιμωρία που θα ακολουθήσει.

Η τρίτη δραστηριότητα αξιοποιεί ένα έργο τέχνης, που παρουσιάζει την Πηνελόπη με θλιμμένη έκφραση και ζητά από τους μαθητές να διατυπώσουν με λόγια τις σκέψεις της.

ΜΑΘΗΜΑ 6: Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΣΚΟΤΩΝΕΙ ΤΟΥΣ ΜΝΗΣΤΗΡΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να κατανοήσουν πώς ο αγώνας τόξου μεταβάλλεται σε προετοιμασία της μνηστροφωνίας.
- Να κατανοήσουν τη συμπεριφορά της Πηνελόπης και των προσώπων που αναγνώρισαν ήδη τον Οδυσσέα.
- Να γνωρίσουν τη μνηστροφωνία και τον αναγνωρισμό του Οδυσσέα από την Πηνελόπη και το Λαέρτη.
- Να γνωρίσουν το τέλος του έπους με την αποκατάσταση της τάξης στην Ιθάκη και την επιβολή της ειρήνης.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Καλό θα ήταν να επισημανθεί ότι η Πηνελόπη προκηρύσσοντας τον αγώνα του τόξου, εξυπηρετεί άθελά της το σχέδιο του Οδυσσέα (ερώτηση 1 Βιβλίου).

Ακόμη θα πρέπει να υπογραμμιστεί η βοήθεια που παρέχουν τα πρόσωπα, που ήδη έχουν αναγνωρίσει τον Οδυσσέα, όπως ο Τηλέμαχος, η Ευρύκλεια, ο Εύμαιος.

Η σκληρή τιμωρία των μνηστήρων δικαιολογείται από την υβριστική τους συμπεριφορά (δραστηριότητα 1 Τετραδίου). Η δικαιολόγηση αναφέρεται στην ομηρική εποχή, όπου ίσχυε η αυτοδικία και δεν αφορά τη σημερινή εποχή.

Η σκηνή του αναγνωρισμού του Οδυσσέα από την Πηνελόπη δίνεται στο παράθεμα 4 και με την τρίτη δραστηριότητα του Τετραδίου επιδιώκεται η δραματοποίησή της από τους μαθητές.

Η δραστηριότητα 2 συνδέεται με το μάθημα των καλλιτεχνικών.

Η Οδύσσεια κλείνει με ένα ευτυχές τέλος, όταν η θεά Αθηνά συμφιλιώνει τις αντικρουόμενες πλευρές. Ο Οδυσσέας αποκτά και πάλι το σπίτι του, τη γυναίκα του, το θρόνο του(ερώτηση 2 του Βιβλίου).

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ 5, 6

ΣΤΟΧΟΙ

Με το μάθημα αυτό, που είναι ένα από τα πέντε προβλεπόμενα από το Α.Π.Σ. επαναληπτικά μαθήματα και αναπτύσσεται στο Τετράδιο Εργασιών, επιδιώκεται τα παιδιά:

- Να προσεγγίσουν με απλό τρόπο τις έννοιες *μύθος, γεγονός, πραγματικότητα*.
- Να κατανοήσουν, σ' ένα βαθμό, ότι πίσω από το μύθο του Τρωικού πολέμου κρύβεται ιστορική αλήθεια.
- Να ανασυνθέσουν δημιουργικά στοιχεία από τα επιμέρους μαθήματα.
- Να συμπληρώσουν τυχόν κενά και ελλείψεις που υπάρχουν.
- Να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα.
- Να προετοιμαστούν για την εκπόνηση απλού σχεδίου εργασίας για τον Τρωικό πόλεμο και τις περιπέτειες του Οδυσσέα.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τα ερείπια της Τροίας ανακαλύφθηκαν από τον Ερρίκο Σλήμαν το 1870. Εννιά πόλεις, χτισμένες η μια πάνω από την άλλη, ανακαλύφθηκαν στις ανασκαφές, που συνεχίστηκαν αργότερα, και προσδιορίστηκε με ακρίβεια ποια από αυτές ήταν η Τροία της εποχής του Πριάμου. Οι τελευταίες ανασκαφές έδειξαν πως ο Τρωικός πόλεμος έγινε το 13ο αι. Πάντως, ο αιματηρός αυτός πόλεμος δεν ωφέλησε πολύ, γιατί οι ανασκαφές έδειξαν ότι δεν υπήρξε εγκατάσταση Ελλήνων εκεί, μετά τον πόλεμο.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες:

Οι δραστηριότητες 1 και 2 στο Τετράδιο Εργασιών αποσκοπούν στην επίτευξη του 1ου και 2ου στόχου. Ο δάσκαλος βοηθά τους μαθητές, με ερωτήσεις ή παραπομπή στο βιβλίο τους, να

θυμηθούν πώς ξεκίνησε και πώς τελείωσε ο Τρωικός πόλεμος. Εδώ θα βοηθήσει η σύγκριση της εικόνας 2 του 1ου μαθήματος με την εικόνα 1 του σημερινού μαθήματος.

Ακολουθεί σύγκριση των δύο αντικρουόμενων κειμενικών πηγών (άποψη Ομήρου, άποψη Σπείχου), για να προβληματιστούν τα παιδιά για το αν ο Τρωικός πόλεμος είναι *μύθος ή πραγματικότητα*.

Με τη δεύτερη δραστηριότητα, που στηρίζεται σε δύο απλά κείμενα, διευκολύνονται τα παιδιά να κατανοήσουν τη διαφορά ανάμεσα στο *μύθο* και στο *γεγονός*, όπως δίνεται στο λεξιλόγιο που παρατίθεται κάτω από αυτά.

Οι δραστηριότητες 3-10 δίνουν τη δυνατότητα για ένα είδος αξιολόγησης, και όχι βέβαια βαθμολόγησης των παιδιών, για να διαπιστωθούν κενά κ.τ.λ., και να γίνουν επανορθωτικές παρεμβάσεις: διευκρινίσεις, παραπομπή σε προηγούμενα μαθήματα κ.τ.λ.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΘΕΜΑ:

Ο Τρωικός πόλεμος και οι περιπέτειες του Οδυσσέα

Με τα σχέδια εργασίας αξιοποιούνται οι διδακτικές αρχές της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας και καλλιεργούνται πολύ σημαντικές για το μάθημα αλλά και την εκπαίδευση γενικότερα, δεξιότητες, όπως: συνεργασία, έρευνα, συλλογή, ταξινόμηση, παρουσίαση δεδομένων κτλ.

Το προτεινόμενο σχέδιο εργασίας εντάσσεται στις διδακτικές προτάσεις, που αναπτύσσονται στην Εισαγωγή για τα σχέδια εργασίας και τη διάθεση του 10% του διδακτικού χρόνου.

Για την υλοποίησή του δημιουργούνται ομάδες εργασίας, με βάση τον αριθμό των μαθητών της τάξης και προτείνονται δραστηριότητες, όπως οι παρακάτω:

Συλλογή εικόνων, γραμματοσήμων, τηλεκαρτών, διηγημάτων, φράσεων κτλ. που έχουν σχέση με την Ιλιάδα και την Οδύσσεια.

Εικαστική αναπαράσταση εντυπωσιακών σκηνών από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια.

Κατάρτιση καταλόγων και πινάκων με ονόματα ανθρώπων, οδών, περιοχών κτλ. που θυμίζουν την Ιλιάδα και την Οδύσσεια.

Σύνθεση υποθετικών διαλόγων στους οποίους πρωταγωνιστούν πρόσωπα από την Ιλιάδα και την Οδύσσεια.

Παιχνίδι ερωτήσεων. Ένα παιδί γράφει, στην εσωτερική πλευρά ενός διπλωμένου χαρτιού, το όνομα ενός προσώπου από την Ιλιάδα ή την Οδύσσεια και καλεί τα άλλα παιδιά με ερωτήσεις, στις οποίες απαντά με ΝΑΙ ή ΟΧΙ, να βρουν τον κρυμμένο ήρωα.

Το υλικό ταξινομείται και παρουσιάζεται στην τάξη. Ακόμη, με αυτό το υλικό μπορεί να δημιουργηθεί ένα λεύκωμα, μία «εφημερίδα» τοίχου, ένα βιβλίο κ.ά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑΣ

Εκτός από τις πηγές (αρχαίους συγγραφείς) χρησιμοποιήθηκαν και τα παρακάτω βιβλία:

ΜΥΘΟΛΟΓΙΕΣ

Γκρέιβς Ρ., *Οι ελληνικοί μύθοι*, τόμ. 1 μτφ. Λ. Ζενάκου & τόμ. 2 μτφ. Μ. Μπέρκη-Μεϊμάρη, Κάκτος, Αθήνα 1998.

Γκριμάλ Π., *Παγκόσμιος μυθολογία*, Επιστημονική εταιρεία των ελληνικών γραμμάτων, Πάπυρος, Αθήνα 1966, τ. 1-2.

Γκριμάλ Π., *Η Μυθολογία και οι θεοί*, μετ. Γ. Δεληγιάννη-Αναστασιάδου, Μίνωας, Αθήνα 1968.

Γκριμάλ Π., *Λεξικό της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Μυθολογίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991.

Decharme P., *Μυθολογία της αρχαίας Ελλάδος*, μετ. Ι. Οικονομίδου, Εκδοτικός οίκος Ζηκάκη, Αθήνα 1925.

Ελληνική Μυθολογία, επιμ. Ι. Θ. Κακριδή, τόμοι 5, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986.

Estin C., Larorte H., *Το βιβλίο της μυθολογίας*, μτφ. Γ. Γαλανόπουλος, Αθήνα 1993.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Β', (Ελληνική μυθολογία, σελ. 94 - 181), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1971.

Richerpin Jean, *Μυθολογία της αρχαίας Ελλάδος*, μετ. Ν. Μ., Αθήνα 1933.

Κερέννι Κ., *Η μυθολογία των Ελλήνων*, μετ. Δ. Σταθόπουλου, Εστία, Αθήνα 1974.

Larousse, *Μυθολογία*, μετ. Κ. Νίταρης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.

Τσοτάκου-Καρβέλη Αικ., *Εικονογραφημένο λεξικό της ελληνικής μυθολογίας για παιδιά*, Γνώση, Αθήνα 1992.

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Βαλαβάνης Π. κ.ά., *Ηρακλής ήρωας μέγιστος*, οδηγός της ομώνυμης έκθεσης, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας-Κέντρο Γαΐα και Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.

Βαλαβάνης Π.: «Ο Ηρακλής αντέχει στον μύθο», εφ. Το Βήμα, φ.14079, 01-02-2004, σελ.44.

Γιαλουράκη Σοφία, *Ελληνική Μυθολογία: Θησέας*, Άγκυρα, Αθήνα, 1992.

Γιαλούρη Άθα, *Μύθοι των αρχαίων Ελλήνων για τους αστερισμούς*, Δελφίни, Αθήνα 1992.

Δελής Τ., *Η Οδύσσεια του Ομήρου, ερμηνευτικό σχέδιασμα*, Gutenberg, Αθήνα 1979.

Δελής Τ., *Η Ιλιάδα του Ομήρου, ερμηνευτικό σχέδιασμα*, τόμοι Α-Β, Gutenberg, Αθήνα 1981.

Κακριδής Ι., *Ομηρικά θέματα*, Εστία, Αθήνα 1998.

———, *Ομηρικές έρευνες*, Η Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου, Αθήνα 1967.

———, *Ξαναγυρίζοντας στον Όμηρο*, Η Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου, Θεσσαλονίκη 1971

Κομνηνού-Κακριδή Ο, *Σχέδιο και τεχνική της Ιλιάδας*, Η Βιβλιοθήκη του Φιλολόγου, Ίκαρος, Αθήνα 1947.

Καπλάνογλου Μ., *Η ασπίδα της ειρήνης*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001.

Μαρωνίτης Δ., *Ομηρικά μεγαθέματα*, Κέδρος, Αθήνα 1999.

———, *Εκλογές από τον Ησίοδο*, μετάφραση-επιλεγόμενα, Το Ροδακίό, Αθήνα 1995.

Μιρώ Αιμ, *Η καθημερινή ζωή στην εποχή του Ομήρου*, μετ. Κ. Παναγιώτου, Ωκεανός, Αθήνα 1971.

Nilson M., *Η Μυκηναϊκή προέλευση της ελληνικής μυθολογίας*, μετ. Ι. Μαζαράκης Αινιάν, Δω-

δώνη, Αθήνα, xx.

- «Ομήρου Ιλιάδα. Ανάμεσα στο μύθο και στην πραγματικότητα», εκπαιδευτικό πρόγραμμα ΥΠΠΟ. Page D., *Η Ιλιάς και η ιστορία*, μετ. Κρ. Πανηγύρη, Παπαδήμας, Αθήνα 1968.
- Παπακατζή. Ν., *Η θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.
- Quenpell M., *Τα Ομηρικά ποιήματα και η εποχή τους*, μετ. Σοφ. Μαρκιανού, Αθήνα 1965.
- Romilly J. de, *Σημερινές προοπτικές για το Ομηρικό έπος*, μετ. Αν. Στέφος, Καρδαμίτσας, Αθήνα 1986.
- Simon, Er., *Οι θεοί των αρχαίων ελλήνων*, μφ. Σεμέλη Πινγιάτογλου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1996.
- Φωρ Πωλ, *Η καθημερινή ζωή στη μυκηναϊκή εποχή*, μετ. Έλλ. Αγγέλου, Ωκεανός, Αθήνα 1977.
- Ψαρράκη-Μπελεσιώτη Ν., *Αναζητώντας τα ίχνη του Ηρακλή*, εκπαιδευτικές προτάσεις, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας- Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.
- , *Αναζητώντας τα ίχνη του Ηρακλή μέσα από το μύθο, την τέχνη, τα κείμενα*, εκπαιδευτικό υλικό για μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου, για την έκθεση, Ηρακλής ήρωας μέγιστος, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας- Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.
- Ψαρράκη-Μπελεσιώτη Ν., *Το όνομά μου είναι Ηρακλής*, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας- Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων-ΥΠΠΟ, Αθήνα 2004.

ΜΕΡΟΣ Β: ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ-ΠΡΩΤΟΪΣΤΟΡΙΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ

Από το Α.Π.Σ. προβλέπεται, μετά τη Μυθολογία, να διδαχθούν στοιχεία από την Προϊστορία και την Πρωτοϊστορία.

Η ιστορία ενός λαού αρχίζει από τότε που γνωρίζει και χρησιμοποιεί τη γραφή. Όλη η προηγούμενη χρονική περίοδος, η οποία είναι και πολύ μεγαλύτερη, αποτελεί την **Προϊστορία**. Επειδή η γραφή δεν ανακαλύφθηκε ταυτόχρονα από όλους τους λαούς, η ιστορία καθενός αρχίζει σε διαφορετική χρονική στιγμή.

Σχηματική παράσταση που δείχνει τα μεγέθη της Προϊστορίας και της Ιστορίας

Η ελληνική Προϊστορία περιλαμβάνει τις εποχές **του λίθου** (*Παλαιολιθική και Νεολιθική*) και **του χαλκού** (*Κυκλαδικός, Μινωικός, Μυκηναϊκός πολιτισμός*). Η ιστορική επιστήμη εντάσσει το Μυκηναϊκό πολιτισμό εν μέρει στην Προϊστορία ή για την ακρίβεια, θεωρεί ότι αποτελεί την ελληνική **Πρωτο-ιστορία**. Κι αυτό γιατί, ενώ έχουμε γραπτά κείμενα της Γραμμικής Β', που αποκρυπτογραφήθηκε το 1952, εν τούτοις οι πληροφορίες που μας δίνουν έχουν λογιστικό περιεχόμενο και δεν είναι αρκετές, για να σχηματίσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την εποχή αυτή.

ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΓΙΑ ΟΛΑ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Από τις θεματικές ενότητες, τους στόχους και τις ενδεικτικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στο Α.Π.Σ. είναι προφανές ότι με τις σχετικές διδακτικές ενότητες επιδιώκεται τα παιδιά:

- Να αντιληφθούν τη διαφορά μεταξύ μυθολογίας και ιστορίας (βλέπε και εισαγωγή).
- Να γνωρίσουν στοιχεία από τη ζωή και τον πολιτισμό των ανθρώπων που έζησαν στις προαναφερθείσες εποχές.
- Να δείξουν ενδιαφέρον για τα σχετικά κατάλοιπα που υπάρχουν στην περιοχή τους.
- Να συνειδητοποιήσουν σταδιακά την εξελικτική πορεία του ανθρώπου.
- Να προβληματιστούν και να εκτιμήσουν σ' ένα βαθμό τη σημασία του πολιτισμού που αναπτύχθηκε την προϊστορική και πρωτοϊστορική εποχή.

Όπως τονίζεται και στην Εισαγωγή, οι παραπάνω στόχοι δεν θα επαναλαμβάνονται στα επιμέρους μαθήματα.

ΜΑΘΗΜΑ 1: ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν την εξελικτική πορεία του ανθρώπου κατά την παλαιολιθική εποχή.
- Να συνειδητοποιήσουν το ρόλο του περιβάλλοντος στη ζωή του ανθρώπου.
- Να ερμηνεύσουν την ύπαρξη εργαλείων και οστών στα σπήλαια.
- Να κατανοήσουν τη σημασία της ανακάλυψης της φωτιάς στην ανθρώπινη πρόοδο.
- Να αντιληφθούν την ευρηματική ικανότητα του πρώτου ανθρώπου που τον διακρίνει από τα ζώα.
- Να αξιοποιήσουν το εικονογραφικό υλικό, για να εξαγάγουν συμπεράσματα για τη χρησιμότητα των πρώτων εργαλείων, αλλά και γενικότερα για τον τρόπο ζωής του πρώτου ανθρώπου.
- Να κατακτήσουν ιστορικές έννοιες και όρους, όπως: *Ιστορία, Προϊστορία, εποχή του λίθου, τροφосуλλέκτης, κυνηγός, εργαλεία, όπλα, βραχογραφίες.*
- Να θαυμάσουν τα πρώτα δείγματα της ανθρώπινης τέχνης και να αντλήσουν πληροφορίες για το περιβάλλον της εποχής.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η παλαιολιθική εποχή αντιστοιχεί στη γεωλογική περίοδο του **Πλειστόκαινου** ή εποχή των Παγετώνων και καλύπτει το χρονικό διάστημα από 2 εκατομμύρια μέχρι 12.000 χρόνια περίπου, πριν από σήμερα. Η παλαιολιθική αντιπροσωπεύει την πλέον μακρόχρονη περίοδο στην ιστορία του ανθρώπου. Στη διάρκεια της μακράς αυτής περιόδου σημειώθηκαν στην περιοχή του σημερινού ελλαδικού-αιγαίου χώρου σημαντικές γεωμορφολογικές και κλιματολογικές αλλαγές, οι οποίες ήταν καθοριστικές για την πανίδα, τη χλωρίδα και για την επιβίωση του παλαιολιθικού ανθρώπου στην περιοχή.

Πολιτισμός είναι το σύνολο των πνευματικών επιτευγμάτων του ανθρώπου, τα οποία είτε εκφράζονται με τον προφορικό και το γραπτό λόγο είτε αποτυπώνονται στην ύλη με διάφορες μορφές. Οι πνευματικές κατακτήσεις του παλαιολιθικού ανθρώπου ανιχνεύονται αποκλειστικά στα αρχαιολογικά ευρήματα, ακίνητα και κινητά, δηλαδή στους χώρους που κατοίκησε και τάφηκε, και στα αντικείμενα που χρησιμοποίησε (π.χ. εργαλεία). Στα υλικά αυτά κατάλοιπα καταγράφεται συγχρόνως η μελέτη της φύσης, του κλίματος και της συμπεριφοράς των ζώων, αλλά και οι τρόποι με τους οποίους ο παλαιολιθικός άνθρωπος κατόρθωσε να επιβιώσει στις αντίξοες συνθήκες της εποχής των Παγετώνων.

Στις τρομερές κλιματικές αλλαγές του Πλειστοκαινού έπρεπε να αλλάξουν τα πάντα: εργαλεία, καταφύγια, μέθοδοι κυνηγιού, ολόκληρη η ζωή, ώστε να επιζήσει στο ψύχος των Παγετώνων και στην υγρή ζέση των ενδιάμεσων θερμών περιόδων.

Το έναυσμα για τη δημιουργία της παλαιολιθικής τέχνης έδωσε η ανάγκη του ανθρώπου για επιβίωση. Έτσι, την πρωιμότερη μορφή τέχνης στον πλανήτη μας, αποτελούν τα **εργαλεία και όπλα**. Υλικά κατάλληλα για την κατασκευή των λίθινων εργαλείων ήταν ο πυριτόλιθος και ο χαλαζίας. Επιπλέον κατά τη μεσολιθική περίοδο κατασκευάζονται οστέινα και κεράτινα εργαλεία, κυρίως αγκίστρια, βελόνες και σπάτουλες, καθώς και κουταλάκια από πεταλίδες. Η παρουσία στο Φράγχι οψιανού από τη Μήλο αποδεικνύει μάλλον την ύπαρξη ναυτιλίας ήδη από την 11η χιλιετία.

Σύμφωνα με τα παγκόσμια ανασκαφικά δεδομένα, η **κατάκτηση της φωτιάς** επιτυγχάνεται γύρω στα 400000-300000 έτη πριν από σήμερα. Στον ελλαδικό χώρο τα αρχαιότερα ίχνη φω-

τίας εντοπίστηκαν στο σπήλαιο των Πετραλώνων. Αρχικά ο άνθρωπος (*Homo erectus*), κατάφερε να ελέγξει και να συντηρήσει τη φωτιά που είχε προκληθεί τυχαία από φυσικές αιτίες. Στη συνέχεια μπόρεσε να την αναπαραγάγει τρίβοντας πυριτόλιθους. Η κατάκτηση της φωτιάς αποτελεί ένα σημαντικότερο βήμα στον εκπολιτισμό του ανθρώπου. Η φωτιά ζεσταίνει και φωτίζει, παρατείνει τη μέρα σε σχέση με τη νύχτα, το καλοκαίρι σε σχέση με το χειμώνα, προστατεύει από τα άγρια θηρία, βοηθά στο μαγείρεμα, δημιουργεί μια θετική ψυχολογία και κυρίως συντελεί στη σύσφιξη των ανθρώπινων σχέσεων και στην επικοινωνία, με άλλα λόγια οργανώνει την κοινωνική ζωή. Τις πιο πολλές ιστορίες, από τα έπη ως τα παραμύθια, τις πρωτοδιηγήθηκαν οι άνθρωποι γύρω από τη φωτιά.

Η διατροφή βασίζεται στην τροφосуλλογή και στο κυνήγι. Η πρώτη περιλαμβάνει άγρια βρώμη και κριθάρι, φακές, αγριομπίζελο και αμύγδαλα. Τα θηράματα είναι ελαφοειδή, λαγός, αίγαγροι, αγριογούρουνα και πουλιά. Ακόμη ψάρια και όστρεα.

Οι σημαντικότερες **παλαιολιθικές θέσεις** στην Ελλάδα είναι ο **Κοκκινόπηλος** στην Ήπειρο, το σπήλαιο **Θεόπετρα** στη Θεσσαλία και το σπήλαιο **Φράγχι** Ερμιονίδας, τα οποία κατοικήθηκαν σχεδόν χωρίς διακοπή σε όλες τις φάσεις της παλαιολιθικής, καθώς επίσης και κατά τη μεσολιθική περίοδο. Τα σπήλαια **Πηγές του Αγγίτη** στην περιοχή της Δράμας, **Απήδημα** Μάνης και **Καλαμάκια** Αρεόπολης και οι βραχοσκεπές **Κλειδί** και **Μπούλα** της Ηπείρου. Η πρωιμότερη (350000-200000 έτη πριν από σήμερα) όμως ένδειξη ανθρώπινης παρουσίας στην Ελλάδα είναι το ανθρωπίνο κρανίο που βρέθηκε στα **Πετράλωνα Χαλκιδικής** και ανήκει στον ανθρωπολογικό τύπο του *Homo sapiens praesapiens*. Το καταστόλιστο με σταλαγμίτες και σταλακτίτες σπήλαιο Κόκκινης Πέτρας Πετραλώνων βρίσκεται στους δυτικούς πρόποδες του βουνού Κατσίκια στη Δυτική Χαλκιδική και σε υψόμετρο περίπου 300 μέτρα από το επίπεδο της θάλασσας. Εντοπίστηκε το 1959 από τον κάτοικο Πετραλώνων Φίλιππο Χατζαρίδη και έγινε παγκόσμια γνωστό το 1960 όταν βρέθηκε το κρανίο του Αρχανθρώπου από έναν άλλο συγχωριανό του, το Χρήστο Σαρρηγιαννίδη.

Οι συστηματικές ανασκαφές του Σπηλαίου ξεκίνησαν το 1965 από τον ιδρυτή της Ανθρωπολογικής Εταιρείας Ελλάδος καθηγητή ανθρωπολόγο Άρη Πουλιανό. Στο εσωτερικό του σπηλαίου ανακαλύφθηκε, μέσα σε σταλαγματική ύλη, απολιθωμένο ανθρωπίνο κρανίο, που πιθανότατα ανήκει σε γυναίκα ηλικίας 25 ετών. Τα προαναφερθέντα ευρήματα πιστοποιούν την κατοίκηση του ελλαδικού χώρου ήδη από την πρωιμότερη φάση της παλαιολιθικής (www.fhw.chronos και [IEE, τΑ΄](http://www.tee.gr)).

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

«**Η Παλαιολιθική εποχή**» (μέσα από το σπήλαιο του Αγγίτη). *Εκπαιδευτικός φάκελος* του προγράμματος *Μελίνα*, ΥΠΠΟ. Περιέχει εποπτικό χάρτη με τις παλαιολιθικές θέσεις στην Ελλάδα, βιβλίο για τον εκπαιδευτικό, φυλλάδιο για μαθητές, επιτραπέζιο παιχνίδι με τα ζώα στην παλαιολιθική εποχή.

CD

Στα ίχνη των αρχαίων μας προγόνων.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.aee.gr/> Η σελίδα της Ανθρωπολογικής εταιρείας.

http://www.aee.gr/hellenic/6petrlona/cave_tour/cave_tour.html Για μια επίσκεψη στο σπήλαιο Πετραλώνων.

<http://web.culture.fr/culture/arcnat/chauvet/en/index.html>. Ξενάγηση στο σπήλαιο Σωβέ.

<http://www.culture.gouv.fr/culture/arcnat/lascaux/en/index3.html>. Ξενάγηση στο σπήλαιο

Λασκώ.

Περισσότερα για την τέχνη της προϊστορικής εποχής θα βρείτε στις παρακάτω διευθύνσεις (αγγλικά), όπου υπάρχουν σύνδεσμοι για εικονικές επισκέψεις σε σπήλαια και άλλους αρχαιολογικούς χώρους.

http://www.historylink101.com/1/prehistory/prehistoric_art.htm

http://www.historylink101.com/lessons/art_history_lessons/cave_art4.htm

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ(και για τα τρία μαθήματα της ενότητας)

Βαλαβάνης Π., *Ο λόφος με τα κρυμμένα μουσικά*, Ακρίτας, Αθήνα 1995.

Burrell. R., *Στο κατώφλι της Ιστορίας*, Ε. Ρώσση, Αθήνα 1993.

Δεληθανάσης- Larousse, *Η αυγή των πολιτισμών*, Αθήνα 1992.

Δεληθανάσης- Larousse, *Από τη μεγάλη έκρηξη στον έμφρονα άνθρωπο*, Αθήνα χ,χ.

Dielafait F., *Το βιβλίο της Αρχαιολογίας*, μπφ. Λ. Καραλή, Ερευνητές, Αθήνα 2002.

Καραλή - Γιαννακοπούλου Λ., *Μικροί αρχαιολόγοι. Αναζητώντας τα ανθρώπινα ίχνη μέσα στο παρελθόν*, Ακρίτας 1998.

Kinderslay D., *Ιστορία του ανθρώπου*, μπφ.Δ. Θεοδωρακάτος, Ερευνητές, 1993

Νάκου Ειρ, *Ταξίδια στην προϊστορική Ελλάδα*, Κέδρος, Αθήνα 1979.

Πλατή Μ., *Μια φορά κι έναν καιρό στην εποχή του λίθου*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1996.

Rius, M. Verges, G& O., *Ταξίδι στην Ιστορία: Προϊστορία και Αίγυπτος*, μπφ.Ι. Φωκά, Κέδρος, Αθήνα 1994.

Σίνου Κ., *Στη χώρα των μαμούθ*, Κέδρος, Αθήνα 1992.

Σίνου Κ., *Το σκοτάδι της σπηλιάς*, Κέδρος, Αθήνα 1998.

Σίνου Κίρα, *Το τέλος των τεράτων*, Κέδρος, Αθήνα 1993.

Χατόγλου Φρόσω, *Είμαι η Πέτρα*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1990

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για το Β΄ Μέρος του Βιβλίου που αναφέρεται στην Προϊστορία και την Πρωτοϊστορία ενδείκνυται η ερευνητική και συνεργατική μορφή διδασκαλίας κατά την οποία οι μαθητές με την κατάλληλη καθοδήγηση και την αξιοποίηση των συνοδευτικών κειμένων, των εικόνων και των δραστηριοτήτων, αντλούν ιστορική γνώση, κατανοούν ιστορικούς όρους, διατυπώνουν απορίες, κάνουν συσχετισμούς και καταλήγουν σε απλές γενικεύσεις. Για την επεξεργασία των πηγών αξιοποιούνται οι διδακτικές προτάσεις που αναπτύσσονται στην Εισαγωγή.

Για το πρώτο μάθημα προτείνεται να αφιερωθεί ένα δίωρο για την επεξεργασία της εισαγωγής και του πρώτου μαθήματος που αφορά στην παλαιολιθική εποχή. Το μάθημα χωρίστηκε σε δύο μικρά κείμενα, για να είναι ευδιάκριτα τα δύο πρώτα στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης.

Το μάθημα ξεκινά από το εισαγωγικό σημείωμα της ενότητας. Ο δάσκαλος στηριζόμενος σε προηγούμενες γνώσεις των μαθητών σχετικές με τη διάκριση του μύθου από το γεγονός, βοηθάει τα παιδιά να αντιληφθούν τη διαφορά μεταξύ Μυθολογίας και Ιστορίας. Μέσα από συζήτηση αντιλαμβάνονται ότι η Ιστορία είναι επιστήμη που μελετά τη ζωή και τα έργα των ανθρώπων που έζησαν σε προγενέστερα χρόνια.

Τονίζεται στα παιδιά ότι μελετάμε την Ιστορία, γιατί γνωρίζοντας το παρελθόν μας μπορούμε να καταλάβουμε και να ερμηνεύσουμε καλύτερα το παρόν και να δημιουργούμε το μέλλον χωρίς να το φοβόμαστε. Στη συνέχεια ο δάσκαλος αναφέρει ότι η εποχή που θα μελετήσουν ανήκει στην Προϊστορία και εξηγεί ότι είναι η περίοδος της ζωής του ανθρώπου πριν από την ανακά-

λυση της γραφής. Επειδή δεν έχουμε γραπτές πηγές, αντλούμε πληροφορίες για την εποχή αυτή από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Με την ανακάλυψη της γραφής ξεκινούν οι ιστορικοί χρόνοι. Για να γίνει απόλυτα κατανοητό αυτό από τους μαθητές ο δάσκαλος μπορεί να αξιοποιήσει το παράθεμα 6 του πρώτου μαθήματος. Ζητά από τους μαθητές να διαβάσουν το παράθεμα και να εξηγήσουν τον τίτλο του «Οι σπηλιές έχουν γίνει σαν ένα βιβλίο» (ερώτηση 2 Βιβλίου).

Τώρα οι μαθητές διαβάζουν το πρώτο κείμενο από το Βιβλίο τους και ο δάσκαλος εξηγεί ότι το περιβάλλον που έζησε ο πρώτος άνθρωπος ήταν διαφορετικό από το σημερινό με πολλές δυσκολίες που έπρεπε να τις ξεπεράσει και να βρει λύσεις, για να επιβιώσει. Με τη βοήθεια του εικονογραφικού υλικού τα παιδιά εξηγούν τους όρους *τροφοσυλλέκτης*, *εποχή του λίθου* και τη λειτουργία του *χειροπέλεκυ*, εφαρμόζοντας τη μέθοδο που διάβασαν στο παράθεμα 6.

Στη συνέχεια προχωρούν στη μελέτη του δεύτερου κειμένου. Επισημαίνουν τις δυσκολίες από τις αντίξοες κλιματολογικές συνθήκες και με τις κατάλληλες ερωτήσεις που θέτει ο δάσκαλος εντοπίζουν τις λύσεις που έδωσαν οι άνθρωποι. Οι πιο σημαντικές ήταν η κατοίκηση σε σπηλιές και η ανακάλυψη της φωτιάς. Τα παιδιά καλούνται να θυμηθούν το μύθο του Προμηθέα και να αντιδιαστείλουν για μια ακόμα φορά το *μύθο* από το *γεγονός*. Το παράθεμα 4 βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν τη σημασία της φωτιάς και τις αλλαγές που φέρνει στη ζωή του ανθρώπου (ερώτηση 1 του Βιβλίου). Ο δάσκαλος συμπληρώνει τις απαντήσεις των παιδιών (βλέπε πρόσθετες πληροφορίες) και υπογραμμίζει την ευρηματική ικανότητα του ανθρώπου που τον κάνει να ξεχωρίζει από τα ζώα. Αυτή τη δύσκολη περίοδο ο άνθρωπος αναδείχτηκε ο μεγάλος νικητής, αφού αρχίζει να ελέγχει και να αλλάζει το περιβάλλον.

Μια εναλλακτική δραστηριότητα είναι να υποθέσουν οι μαθητές ότι είναι οι ίδιοι οι πρώτοι τροφοσυλλέκτες και να σκεφτούν πώς θα άλλαζε η ζωή τους, με τη χρήση της φωτιάς ή όταν θα μάθαιναν να μιλούν.

Με την παρατήρηση των εργαλείων και των όπλων στην εικόνα 3 οι μαθητές κατανοούν πώς ο άνθρωπος τελειοποιώντας τα εργαλεία του καταφέρνει να γίνει κυνηγός, ψαράς και να βρίσκει πιο εύκολα τροφή. Τέλος με την αξιοποίηση της εικόνας 7 γίνεται αναφορά στα παλαιολιθικά ευρήματα στον ελλαδικό χώρο (σπήλαιο Πετραλώνων Χαλκιδικής).

Η δραστηριότητα 2 του Τετραδίου δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουν οι μαθητές μέσα από τις βραχογραφίες την πρώτη μορφή τέχνης και να αντλήσουν πληροφορίες για την πανίδα της εποχής. Γιατί άραγε οι πρώτοι άνθρωποι ζωγράφιζαν τις σπηλιές; «Είχε την εντύπωση πως μάγευε τα θηράματά του και τα έπιανε ευκολότερα. Ήθελε να τα λατρέψει. Διακοσμούσε την κατοικία του με ό,τι έβλεπε γύρω του. Μπορεί να το έκανε και για τους τρεις λόγους μαζί ή για άλλους, που δεν γνωρίζουμε. Οι σπηλαιογραφίες, πάντως, που μας άφησε, είναι συχνά έργα τέχνης και φανερώνουν μεγάλο ταλέντο» (Λ. Καραλή, σελ 47).

Σπουδαίες βραχογραφίες βρέθηκαν στα σπήλαια Αλταμίρα της Ισπανίας και Λασκώ και Σωβέ της Γαλλίας. Οι Νέες Τεχνολογίες μας παρέχουν τη δυνατότητα για μια περιήγηση στα σπήλαια αυτά, που είναι βέβαιο ότι θα ενθουσιάσει τα παιδιά και θα υπηρετήσει με αποτελεσματικό τρόπο τους στόχους του μαθήματος (βλέπε προτεινόμενες ιστοσελίδες).

Η δραστηριότητα 1 συνδέεται με το μάθημα της Γεωγραφίας και αξιοποιεί τη διαθεματική έννοια *χώρος*. Οι δραστηριότητες 3, 4 και 5 στοχεύουν στην ανάπτυξη καλλιτεχνικών και κατασκευαστικών δεξιοτήτων.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών στο μάθημα της Ιστορίας έχει ανατροφοδοτικό

και όχι εξεταστικό σκοπό, γίνεται σε κάθε διδακτική ενότητα αλλά και σε σύνολο ευρύτερων διδακτικών ενοτήτων (βλ. επαναληπτικά μαθήματα) με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες που είναι συμβατές με τη **φιλοσοφία**, τις **αρχές**, τους **στόχους**, τις **μορφές** και τις **τεχνικές** για την αξιολόγηση του μαθητή που αναπτύσσονται στο ΔΕΠΠΣ και το ΑΓΣ (ΦΕΚ 303/2003, σελ.3743-44, 3941) και τις αρχές και τους στόχους για τα επαναληπτικά μαθήματα, σελ.3922, 3926, 3933 και 3940.

Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών δεν περιορίζεται μόνο στο γνωστικό τομέα αλλά επεκτείνεται και στις δεξιότητες που απέκτησαν τα παιδιά, γνωστικές και μεθοδολογικές (π.χ. να παρατηρούν και να περιγράφουν εικόνες, ευρήματα κτλ., να αξιοποιούν ιστορικές πηγές για την άντληση πληροφοριών κτλ.) στην ανάπτυξη, σε κάποιο βαθμό της ιστορικής σκέψης (ιστορικές έννοιες, συσχετισμοί, απλές γενικεύσεις) και στην απόκτηση θετικών στάσεων: ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες και την ελληνική μυθολογία, επιθυμία για επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, αναζήτηση και μελέτη σχετικών βιβλίων, αξιοποίηση ιστοσελίδων, αποδοχή και σεβασμός της ιστορίας και του πολιτισμού των άλλων λαών.

Οι διδακτικές ενέργειες και οι μαθητικές δραστηριότητες που προτείνονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού (ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας, φάση επεξεργασίας των μαθημάτων, εκπόνηση σχεδίων εργασίας, «κατ' οίκον εργασίες») και στις Συμπληρωματικές Προδιαγραφές για τη συγγραφή των διδακτικών βιβλίων που εκπόνησε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, διευκολύνουν στη διαμόρφωση κριτηρίων και δραστηριοτήτων για την αξιολόγηση σε καθημερινή βάση αλλά και σε επίπεδο ευρύτερων ενοτήτων.

Για τα εποπτικά μέσα, την τοπική ιστορία, τις κατ' οίκον εργασίες, τα επαναληπτικά μαθήματα, τα σχέδια εργασίας αξιοποιούνται και οι προτάσεις και οι υποδείξεις που αναπτύσσονται στην Εισαγωγή.

ΜΑΘΗΜΑ 2: ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τη μεγάλη αλλαγή που έγινε στη νεολιθική εποχή (παραγωγή της τροφής από τον άνθρωπο μέσω της καλλιέργειας της γης) και τις συνέπειες που είχε.
- Να κατανοήσουν τους λόγους που οδήγησαν τον άνθρωπο στην οργάνωση των πρώτων οικισμών.
- Να γνωρίσουν τις κυριότερες ασχολίες και την τέχνη του νεολιθικού ανθρώπου.
- Να γνωρίσουν ότι η πρώτη θεότητα που λάτρευε ο άνθρωπος ήταν η γη και της έδωσε τη μορφή της μητέρας.
- Να κατακτήσουν όρους και έννοιες, όπως: *γεωργός, κτηνοτρόφος, εργαλεία, οικισμός, τέχνη, ειδώλιο, θεότητα*.
- Να εθιστούν στην άντληση ιστορικών πληροφοριών από την παρατήρηση των αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Να συσχετίσουν τον τρόπο ζωής του προϊστορικού ανθρώπου με το σημερινό.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Γύρω στα 8.500 π.Χ επικρατεί ένα κλίμα εύκρατο, που δεν διέφερε και πολύ από το σημερινό. Αρχίζει τότε το Ολόκαινο και παράλληλα η αρχή του τέλους της παλαιολιθικής εποχής. Στο βαθμιαίο πέρασμα από την οικονομία της παλαιολιθικής και της μεσολιθικής στην οικονομία

της νεολιθικής περιόδου συντέλεσε η αλλαγή του κλίματος, η οποία προκάλεσε τις μεταναστεύσεις ή την εξαφάνιση των μεγάλων θηραμάτων, η πληθυσμιακή αύξηση και η κατάκτηση ενός ολοένα και υψηλότερου επιπέδου τεχνολογίας. Ο νεολιθικός τρόπος ζωής συντελέστηκε για πρώτη φορά γύρω στο 8000 π.Χ. σε περιοχές της κεντρικής Μέσης Ανατολής.

Η νεολιθική εποχή στον **ελλαδικό-αιγαιακό χώρο** καλύπτει, σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα, το χρονικό διάστημα **6800-3200** π.Χ. Κατά την εποχή αυτή συντελείται το πέρασμα από το στάδιο κυνηγιού-τροφοσυλλογής-αλιείας, που χαρακτήριζε την παλαιολιθική και μεσολιθική, στο παραγωγικό στάδιο της νεολιθικής. «Για πρώτη φορά στην ιστορία του ο άνθρωπος παράγει την τροφή του δια μέσου καταστάσεων που ο ίδιος δημιουργεί και ελέγχει. Έτσι παύει να αποτελεί ο ίδιος ένα κομμάτι της φύσης και αρχίζει να ελέγχει το περιβάλλον. Από εδώ και πέρα όλες του οι προσπάθειες θα τείνουν προς το μεγαλύτερο έλεγχο του περιβάλλοντος, σε μια μορφή κυριαρχίας στη φύση με τις γνωστές καταστρεπτικές συνέπειες» (ΙΕΕ, τ. Α, σελ 49).

Σημαντικές πληροφορίες για τη νεολιθική εποχή μάς έδωσαν οι ανασκαφές στο **Σέσκλο** και το **Διμήνι**, στη Νέα Νικομήδεια, στα Σέρβια στη Μακεδονία, στα σπήλαια Φράγχι και Αλεπότρυπα Δυρού στην Πελοπόννησο, στα νησιά Νάξος (Σπήλαιο Ζα) και Σάλιαγγος Κυκλάδων, και στην Κύπρο η **Χοιροκοιλία**.

Τέχνη στα προϊστορικά χρόνια και ιδιαίτερα στην εποχή του λίθου ονομάζουμε κάθε απλή ή σύνθετη κατασκευή, που δεν εξυπηρετεί άμεσα ή έμμεσα μια βιοτική ανάγκη. Έτσι, κάθε επέμβαση που ομορφαίνει ένα σκεύος ή ένα εργαλείο και του δίνει ένα νόημα που ξεπερνά την αδρανή πρώτη ύλη και κινείται στη σφαίρα την πνευματική, αποτελεί τέχνη.

Για πρώτη φορά στα νεολιθικά χρόνια ο **πηλός**, μια φυσική πρώτη ύλη που συναντάται με αφθονία στη φύση, μετασχηματίζεται με τη βοήθεια της φωτιάς σε σκληρό ανθεκτικό υλικό. Η κεραμική είναι λοιπόν το πρώτο συνθετικό υλικό που κατασκεύασε ο άνθρωπος με τη βοήθεια της τεχνολογίας. Ο νεολιθικός άνθρωπος διακοσμεί τα αγγεία του χρησιμοποιώντας τα χρώματα για τη γραπτή διακόσμηση και το αιχμηρό εργαλείο για την εγχάρακτη.

Η **ειδωλοπλαστική** αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης του νεολιθικού ανθρώπου. Σίγουρα ικανοποιούσε τις πνευματικές ανάγκες του προϊστορικού ανθρώπου. «Ο προϊστορικός άνθρωπος πρόσεξε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της γυναίκας και πίστεψε αμέσως πως έκρυβε μέσα της μια μυστική, ανεξήγητη δύναμη. Όπως η δύναμη της γης προκαλεί περιοδικά τη βλάστηση και προμηθεύει στον άνθρωπο τα μέσα διατροφής του, έτσι και η γυναίκα εξασφαλίζει με τον ίδιο τρόπο τη διαίωσιση του είδους. Μη μπορώντας αλλιώς να εξηγήσει τις ζωοδότρες αυτές δυνάμεις, τις μορφοποίησε με την τέχνη της ειδωλοπλαστικής...» (ΙΕΕ, τ. Α, σελ. 85).

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

«**Νεολιθικός πολιτισμός**». Εκπαιδευτικός φάκελος του προγράμματος *Μελίνα* ΥΠΠΟ από το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Περιέχει βιβλίο για τον εκπαιδευτικό, διαφάνειες, παιχνίδια για τους μαθητές.

Ντοκιμαντέρ για το νεολιθικό πολιτισμό της ΙΓ΄ Εφορείας Αρχαιοτήτων.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.fhw.gr/chronos/gr/>. Επιλέγουμε Εποχή του λίθου. Έγκριτη επιστημονικά ιστοσελίδα για την Ελληνική Ιστορία με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

<http://www.culture.gr/>. Η ιστοσελίδα του ΥΠΠΟ, όπου μπορείτε να βρείτε και να αξιοποιήσετε διδακτικά τον πολιτιστικό χάρτη της Ελλάδος. Σ' αυτόν το χάρτη κρύβονται τα Μουσεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της χώρας μας. Μπορείτε να προσεγγίσετε κάποιο από

αυτά είτε επιλέγοντας ένα νομό της χώρας από το χάρτη, είτε επιλέγοντας την καταχώριση που σας ενδιαφέρει, από τους αλφαβητικούς καταλόγους των μουσείων, των αρχαιολογικών χώρων ή των μνημείων. Στο συγκεκριμένο μάθημα μπορείτε να επιλέξετε το νομό Μαγνησίας και να περιηγηθείτε στο αρχαιολογικό μουσείο Βόλου.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η προσέγγιση της νέας γνώσης μπορεί να γίνει μετά από μια σύντομη αναφορά στο προηγούμενο μάθημα και μια σιωπηρή ανάγνωση του σχετικού κειμένου. Με κατάλληλες ερωτήσεις αρχίζει η συζήτηση και η επεξεργασία: νοηματική, «ιστορική», γλωσσική. Μερικές ερωτήσεις μπορεί να είναι: ποια μεγάλη αλλαγή γίνεται στη ζωή του ανθρώπου(ερώτηση 1 Βιβλίου), τι έπρεπε να ξέρει για να καλλιεργήσει τη γη, τι ανάγκασε τον άνθρωπο να καλλιεργήσει τη γη και να εξημερώσει τα ζώα, τι του πρόσφεραν τα ζώα, τι αλλάζει τώρα στη διατροφή του, γιατί αποκτή μάστιγ κατοικία, γιατί φτιάχνει τους πρώτους οικισμούς, ποιες είναι οι νέες ασχολίες του ανθρώπου και πώς καλύτερεύουν τη ζωή του;

Παράλληλα αξιοποιείται το εικονιστικό υλικό για να διαπιστωθεί από τους μαθητές η τελειοποίηση και κατασκευή εξειδικευμένων εργαλείων, όπως σφοντύλια για το γνέσιμο του μαλλιού, βελόνες για το ράψιμο, δρεπάνι για τις γεωργικές ασχολίες...

Τα αγγεία δείχνουν την επεξεργασία του πηλού, τα ειδώλια, τις θρησκευτικές ανησυχίες (ερώτηση 2 Βιβλίου), τα κοσμήματα, τη διαχρονική ανάγκη του ανθρώπου για καλλωπισμό(ερώτηση 3 Βιβλίου). Οι διαθεματικές έννοιες που αξιοποιούνται είναι: *μεταβολή, εξέλιξη*.

Τα παιδιά μπορούν να εργαστούν σε μικρές ομάδες και, υποδυόμενα το ρόλο μικρών αρχαιολόγων, να μελετήσουν τα ευρήματα που εικονίζονται στο βιβλίο τους και να βρουν ποιες ήταν οι βασικές ασχολίες των ανθρώπων της νεολιθικής εποχής.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου Εργασιών στοχεύει να συγκεφαλαιώσει και να ταξινομήσει τις γνώσεις των μαθητών για τους βασικούς τομείς της ζωής στην παλαιολιθική και στη νεολιθική εποχή και παράλληλα να κάνει αντιπαραβολή με τη σημερινή εποχή(διαθεματική έννοια *μεταβολή*). Τα παιδιά αναμένεται να απαντήσουν στη σειρά εργαλεία: χειροπέλεκυς, πέλεκυς, τόξο... για την Παλ. εποχή, βελόνες, μαχαίρια, δρεπάνια... για τη Νεολ. εποχή και τρακτέρ, θηριστικές μηχανές, ηλεκτρονικοί υπολογιστές... για σήμερα. Στη σειρά τροφή: ρίζες, βολβοί, καρποί δέντρων, κρέας, ψάρια για την ΠΕ, δημητριακά, όσπρια, γάλα, κρέας, ψάρια για τη ΝΕ και κρέας, ψάρια, λαχανικά, γλυκά, αναψυκτικά, γαριδάκια, τσίχλες για σήμερα. Στη σειρά στέγη: σπηλιές για την ΠΕ, μικρά σπίτια, οικισμοί για τη ΝΕ, πολυκατοικίες για σήμερα. Στη σειρά ενδυμασία: δέρματα ζώων για την ΠΕ, μάλλινα υφάσματα για τη ΝΕ και κοστούμια, φορέματα για σήμερα.

Η δραστηριότητα 2 στοχεύει να υπογραμμίσει την ανάγκη της συνεργασίας, της αλληλοβοήθειας, της ανταλλαγής απόψεων και εμπειριών, που οδήγησε και οδήγει τους ανθρώπους στη συμβίωση. Έτσι αξιοποιούνται οι διαθεματικές έννοιες *άτομο-σύνολο και επικοινωνία*.

Οι δραστηριότητες 3 και 4 στοχεύουν στην ανάπτυξη κατασκευαστικών δεξιοτήτων και συνδέονται με το μάθημα των καλλιτεχνικών, ενώ η 5 στη σύγκριση με τη σημερινή εποχή και στη διαπίστωση της ραγδαίας εξέλιξης (διαθεματική έννοια: *μεταβολή*).

ΜΑΘΗΜΑ 3: Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΤΟΧΟΙ

– Να πληροφορηθούν την ύπαρξη σπουδαίων ευρημάτων της νεολιθικής εποχής στην Ελ-

λάδα και στην Κύπρο και να εκτιμήσουν την αξία τους.

- Να εντοπίσουν στο χάρτη τους οικισμούς του Σέσκλου και του Διμνίου.
- Να επισημάνουν και να αιτιολογήσουν τα χαρακτηριστικά της τοποθεσίας που χτίστηκαν οι δυο οικισμοί.
- Να αξιολογήσουν τις εικόνες, για να περιγράψουν έναν οικισμό και να αναφέρουν τα υλικά κατασκευής του.
- Να κατακτήσουν ιστορικούς όρους και έννοιες, όπως: *πολιτισμός, αρχαιολόγος, ανασκαφή, αρχαιολογικά ευρήματα, νεολιθική εποχή, τείχη, πλίθες.*
- Να συσχετίσουν τον τρόπο ζωής του προϊστορικού ανθρώπου με το σημερινό.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΔΙΜΗΝΙ

Οι ανασκαφικές και γεωλογικές έρευνες δείχνουν ότι ο οικισμός βρισκόταν κατά τη Νεότερη Νεολιθική πολύ κοντά στη θάλασσα και εκτεινόταν σε μια επιφάνεια 8 στρεμμάτων. Ο λόφος του Διμνίου κατοικείται από τις αρχές περίπου της 5ης χιλιετίας π.Χ. και αναπτύσσεται σταδιακά μέχρι το 4500 π.Χ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η λειτουργία των έξι ομόκεντρων κυκλικών περιβόλων. Είναι κτισμένοι από σχιστόλιθο της περιοχής και έχουν πλάτος 0,6-1,40 μέτρα. Το ύψος τους είναι 1,5 – 1,7 μέτρα. Ο Χρίστος Τσουντας τους είχε θεωρήσει ως οχυρωματικούς. Νεότερες έρευνες έδειξαν ότι οι περιβόλοι διαμόρφωναν τον οικισμό σε τέσσερις περιοχές οικοτεχνικής δραστηριότητας. Κάθε μία από αυτές περιείχε ένα οίκημα και σειρά από αποθηκευτικές εγκαταστάσεις, καθώς και εγκαταστάσεις προετοιμασίας της τροφής. Αποτελούσαν δηλαδή πλήρεις παραγωγικές μονάδες.

Σήμερα πιστεύουμε ότι οι περιβόλοι αυτοί έχουν ουσιαστικό ρόλο στη συγκράτηση των επιχώσεων και τη διευθέτηση των ομβρίων υδάτων, ενώ παράλληλα ορίζουν τους χώρους δραστηριότητας και προσφέρουν προστασία από φυσικούς κινδύνους, όπως άγρια ζώα.

Ο αριθμός των σπιτιών υπολογίζεται σε 30-40 και εικάζεται ότι στέγαζαν 200-300 άτομα. Τα κτίρια είναι κατά κανόνα τετράπλευρα και μονόκωρα. Αργότερα ένα μεγάλο μέγαρο αναπτύσσεται στη βόρεια πλευρά της αυλής, που αποτελείται από έναν προθάλαμο και δυο μεγάλα δωμάτια και αποτελούσε την κατοικία του άρχοντα του συνοικισμού.

ΣΕΣΚΛΟ

Η μακραίωνη κατοίκηση της περιοχής οφείλεται στα εύφορα καλλιεργήσιμα εδάφη, την αφθονία νερού και την άμεση πρόσβαση, τόσο προς τα ορεινά (Πήλιο) όσο και προς τη θάλασσα του Παγασηπικού. Φαίνεται λοιπόν ότι η επιλογή της τοποθεσίας έγινε πολύ προσεκτικά.

ΧΟΙΡΟΚΟΙΤΙΑ

Ο οικισμός της Χοιροκοιτίας βρίσκεται στα μέσα του δρόμου Λευκωσίας- Λεμεσού. Ήταν κτισμένος πάνω στο λόφο και κοντά στον ποταμό του Μαρωνιού και είχε περίπου 300 με 500 κατοίκους. Τα σπίτια τους ήταν κυκλικά, με ένα δωμάτιο συνήθως. Η στέγη τους ήταν επίπεδη και όχι θολωτή, όπως πίστευαν παλιότερα οι επιστήμονες. Η Χοιροκοιτία δεν είχε τείχη.

ΔΙΣΠΗΛΙΟ

Κοντά στη λίμνη της Καστοριάς, στη θέση «Νησί», έχει αποκαλυφθεί ο προϊστορικός οικισμός του Δισπηλιού. Εντοπίστηκε το 1932 από τον Α. Κεραμόπουλο, όταν κατέβηκε η στάθμη της λίμνης και φάνηκαν τα υπολείμματα των ξύλινων πασσάλων. Είναι ένας από τους παλιότερους και σημαντικότερους λιμναίους νεολιθικούς οικισμούς της Ευρώπης, γιατί μας δίνει τη δυνατότητα για τη μελέτη των μορφών κατοίκησης κατά τη νεολιθική εποχή. Τα σπίτια του οικισμού

σμού, κυκλικά και ορθογώνια, κτίζονται από ξύλο, καλάμια και πηλό πάνω σε ξύλινες πασσαλόπηκτες πλατφόρμες. Μια θαυμάσια εικόνα παρέχει η σύγχρονη αναπαράσταση του λιμναίου οικισμού, από τον καθηγητή προϊστορικής αρχαιολογίας κ. Γ. Χ. Χουρμουζιάδη, ο οποίος συνέχισε τις έρευνες στην περιοχή.

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

- **Αρχαιολογικός χώρος Διμνίου.** Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στο Νεολιθικό Διμνί. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.
- **Ο νεολιθικός πολιτισμός του Δισπηλιού. Μια προϊστορική Λιμνούπολη.** Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στο Μουσείο Δισπηλιού Καστοριάς. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.
- **Ο νεολιθικός πολιτισμός στη Θράκη.** Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

http://www.fhw.gr/chronos/01/wrl/index_gr.html. Τρισδιάστατη αναπαράσταση του Διμνίου. Προσφέρει στον επισκέπτη την εμπειρία ελεύθερης περιήγησης στον οικισμό και εξοικείωσης με την οικιστική οργάνωση και τις δραστηριότητες των νεολιθικών γεωργοκτηνοτρόφων. <http://www.culture.gr/>. Περιήγηση στο Σέσκλο και στο Διμνί μέσα από τον πολιτιστικό χάρτη.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με κατάλληλες ερωτήσεις, που παραπέμπουν στο προηγούμενο μάθημα, οι μαθητές αναφέρουν τους λόγους που ανάγκασαν τον άνθρωπο να δημιουργήσει οικισμούς και εντοπίζουν στο χάρτη τους οικισμούς του Σέσκλου και του Διμνίου.

Οι μαθητές διαβάζουν το κείμενο του βιβλίου τους και ο δάσκαλος εξηγεί τους όρους *πολιτισμός, αρχαιολογία, αρχαιολογικά ευρήματα, ανασκαφές*. Στο σημείο αυτό μπορεί να γίνει μια μικρή συζήτηση για τη δουλειά του αρχαιολόγου.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος αξιοποιώντας την ερώτηση 1 του Βιβλίου θέτει στα παιδιά τον προβληματισμό, γιατί διάλεξαν αυτά τα σημεία και όχι άλλα, για να χτίσουν τους οικισμούς τους. Οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες και δίνουν τις απαντήσεις τους.

Τώρα διαβάζουν το παράθεμα 2 και αναπλάθουν τη ζωή της νεολιθικής εποχής, όπως την αφηγείται ένα παιδί της ηλικίας τους. Επιλέξαμε την αφηγηματική ανασύνθεση, η οποία είναι μια φανταστική ιστορία που στηρίζεται σε ιστορικά ελεγμένες πληροφορίες, γιατί με τέτοιου είδους κείμενα, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να προσεγγίσουν βιωματικά παλιότερες εποχές, αλλά και να ανακεφαλιώσουν τις ιστορικές γνώσεις τους.

Στη συνέχεια παρατηρούν τις εικόνες, περιγράφουν τα σπίτια και απαντούν στην ερώτηση 2 του Βιβλίου τη σχετική με τα υλικά κατασκευής τους. Ήδη έχουν συγκεντρώσει πληροφορίες από το κείμενο που διάβασαν. Στο σημείο αυτό μπορεί να γίνει σύγκριση με τον τρόπο κατασκευής των σημερινών σπιτιών και τα υλικά κατασκευής τους (διαθεματική έννοια *αλλαγή, εξέλιξη*).

Τέλος, τα παιδιά καλούνται να αιτιολογήσουν την κρίση του βιβλίου τους «Οι κάτοικοι των οικισμών αυτών δημιούργησαν ένα σημαντικό πολιτισμό». Το αποδεικνύουν ο τρόπος ζωής και η οργανωμένη κοινωνία, η αρχιτεκτονική, τα τείχη, τα ειδώλια, τα αγγεία, τα κοσμήματα.... Η απάντηση θα έρθει σαν το επιστέγασμα των δύο τελευταίων μαθημάτων.

Εδώ είναι η κατάλληλη ευκαιρία να αποσαφηνισθεί η έννοια **πολιτισμός** με τη διατύπωση κατάλληλων ερωτήσεων που σχετίζονται με το παρόν, όπως: πώς έφτασε ο κόσμος να γίνει αυ-

τό που είναι σήμερα, πώς συμβαίνει να ζούμε μέσα σε σπίτια, να τρώμε μαγειρεμένη τροφή, να φοράμε ρούχα, από πού ήρθαν όλες οι εφευρέσεις; Ήταν εποχή που οι άνθρωποι ζούσαν χωρίς αυτά, και αν ναι πώς τα κατάφεραν;

Μέσα από τη συζήτηση οι μαθητές θα καταλάβουν ότι όλα αυτά τα οφείλουμε στους ανθρώπους που έζησαν χρόνια και χρόνια πριν από μας και με τις προσπάθειές τους καλλτέρεψαν τη ζωή μας. Όλα αυτά μας τα έχει δώσει ο πολιτισμός. Και ο πολιτισμός έχει περάσει ένα μακρύ και κουραστικό δρόμο μέχρι να το κατορθώσει.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου Εργασιών στοχεύει στην εμπέδωση βασικών εννοιών του μαθήματος. Η δραστηριότητα 2 σχετίζεται με το γλωσσικό μάθημα και αποβλέπει στην παραγωγή κειμένου ενταγμένου σε επικοινωνιακή περίσταση σχετική με το μάθημα. Η δραστηριότητα 3 στοχεύει στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, αλλά και στη σύγκριση με τη σημερινή εποχή. Τέλος η επίσκεψη σε αρχαιολογικό χώρο κρίνεται ως το καλύτερο επιστέγασμα του μαθήματος. Αν αυτό δεν είναι δυνατό προτείνεται η αξιοποίηση του διαδικτύου για μια εικονική περιήγηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η Παλαιολιθική εποχή στην Ελλάδα, περ. Αρχαιολογία, τ. 58-61, 1996.

Θεοχάρης Δ., *Νεολιθική Ελλάς*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1980.

Θεοχάρης Δ., *Νεολιθικός Πολιτισμός*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1981.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Α΄, σελ.9-85, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977.

Ιστοσελίδα Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού: <http://fhw.gr/chronos.gr>

Καραλή-Γιαννακοπούλου Λ., *Μικροί αρχαιολόγοι. Αναζητώντας τα ανθρώπινα ίχνη μέσα στο παρελθόν*, Ακρίτας 1998.

Κρεμμυδάς Β.-Μαρκιανός Σ., *Ο αρχαίος κόσμος*, Γνώμη, Αθήνα 1982.

Ο άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον λίθο στον πηλό, Υπ. Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, Λευκωσία 2000.

Παπαθανασόπουλος Γ. Α., *Νεολιθικός πολιτισμός στην Ελλάδα*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1996.

Πετροχείλου Α., *Τα σπήλαια της Ελλάδος*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1992

Πλατή Μ., *Μια φορά κι έναν καιρό στην εποχή του λίθου*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1996

Wells G., Ο, *Προϊστορικός άνθρωπος και η ζωή του*, μτφ. Ε. Πανέτσου, εκδ. Δημητράκου, Αθήνα 1934.

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Γύρω στο 3.000 π.Χ. αρχίζει μια νέα εποχή στη ζωή των κατοίκων του Αιγαίου. Τότε για πρώτη φορά έχουμε εισαγωγή και χρήση του χαλκού για την κατασκευή εργαλείων και όπλων. Στην πραγματικότητα δεν χρησιμοποιείται καθαρός χαλκός αλλά μείγμα χαλκού με κασσίτερο, που δίνει τον ανθεκτικότερο ορείχαλκο(μπρούντζο). Την περίοδο αυτή αναπτύσσονται ο *Κυκλαδικός* πολιτισμός στις Κυκλάδες, ο *Μινωικός* στην Κρήτη και ο *Ελλαδικός* στην ηπειρωτική Ελλάδα, ο οποίος αργότερα εξελίχθηκε στο *Μυκηναϊκό* πολιτισμό. Οι τρεις αυτοί πολιτισμοί αποτελούν τους πρώτους και πιο λαμπρούς πολιτισμούς της Ευρώπης.

Πίνακας χρονικών υποδιαιρέσεων των πολιτισμών του χαλκού στην Ελλάδα

	Κυκλαδικός	Μινωικός	Ελλαδικός
3000-2000 π.Χ.	Πρωτοκυκλαδικός	Πρωτομινωικός	Πρωτοελλαδικός
2000-1600 π.Χ.	Μεσοκυκλαδικός	Μεσομινωικός	Μεσοελλαδικός
1600-1100 π.Χ.	Ύστεροκυκλαδικός	Ύστερομινωικός	Ύστεροελλαδικός

Τα χρονολογικά όρια δεν πρέπει να θεωρηθούν απόλυτα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8: Ο ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1: Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΙΤΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τη μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας στις Κυκλάδες και να κατανοήσουν τη σημασία των παραγόντων αυτών για την ανάπτυξη των νησιών.
- Να κατανοήσουν τη σημασία του γεωγραφικού παράγοντα στην ανάπτυξη των Κυκλαδίων.
- Να κατανοήσουν οι μαθητές τι είδους άνθρωποι ήταν οι Κυκλαδίτες του 3000 π.Χ., με τι ασχολούνταν και τι πρόσφεραν στον πολιτισμό.
- Να εθιστούν στην παρατήρηση και περιγραφή αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Να μυηθούν στη διαδικασία της διερεύνησης.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τον όρο κυκλαδικός πολιτισμός χρησιμοποίησε πρώτος ο αρχαιολόγος Χρήστος Τσούντας, για να περιγράψει τον πολιτισμό που ερεύνησε και που αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες από το 3200-2000 π.Χ. περίπου. Οι Κυκλάδες πήραν το όνομά τους από την αντίληψη που είχαν οι αρχαίοι ότι τα νησιά σχημάτιζαν κύκλο γύρω από το ιερό νησί Δήλο. Γύρω στο 2000 π.Χ. χάνεται η ιδιομορφία του κυκλαδικού πολιτισμού, αφού στο χώρο του Αιγαίου επικρατούν οι Μινωίτες και στις Κυκλάδες κυριαρχεί η μινωική και αργότερα η μυκηναϊκή τέχνη, ως το 1100 π.Χ.

Η θέση των νησιών

«Το Αιγαίο υπήρξε το λίκνο αυτού που σήμερα αποκαλούμε Δυτικό πολιτισμό. Αυτή η υδάτινη λουρίδα που συνδέει την Ανατολική Μεσόγειο με την Μαύρη Θάλασσα ήταν ανέκαθεν η γέ-

φυρα ανάμεσα στην Ευρώπη και τη Μικρά Ασία. Τα νησιά, διάσπαρτα μέσα στο Αιγαίο, όχι μόνο κατάργησαν το υδάτινο εμπόδιο, αλλά στην πραγματικότητα ενήργησαν ως σταθμοί επικοινωνίας και ανταλλαγών ανάμεσα σε ανατολή και δύση, σε βορρά και νότο» (Χρήστος Ντούμας, Κυκλαδική τέχνη, σ.27).

Το εμπόριο

Η γνώμη που έχουμε σχηματίσει για τα κυκλαδικά πλοία είναι πληρέστερη απ' ό,τι για άλλα πράγματα, διότι άρεσε στους καλλιτέχνες να τα σχεδιάζουν πάνω στα τηγανόσχημα σκεύη. Τα πλοία αυτά με την υπερυψωμένη πρύμνη και τη χαμηλή πλώρη, με το έμβλημα σε σχήμα ψαριού στο επάνω μέρος της πρύμνης και με διπλή σειρά κουπιών, όργωναν την Ανατολική Μεσόγειο μεταφέροντας αγγεία, κοσμήματα και εργαλεία. Τα αγαθά αυτά αντήλλασαν οι Κυκλαδίτες με χαλκό, κασσίτερο, δημητριακά και υφάσματα. Την μακραίωνη ναυτική παράδοση, την ταύτιση του Έλληνα με τη θαλασσίνη ζωή, εκφράζει ο Οδ. Ελύτης στο ποίημά του «Το τρελοβάπορο».

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

– Εκπαιδευτικός φάκελος προγράμματος *Μελίνα*: «**Κυκλαδικός Πολιτισμός**» από το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης. Περιέχει διαφάνειες, έντυπα για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή, χειροτεχνίες, επιτραπέζια παιχνίδια.

– «**Μυστήριο στις Κυκλάδες**». Ταινιομάθημα(διαρκεί 24 λεπτά), Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.fhw.gr/chronos/gr/> επιλέγουμε εποχή του χαλκού.

http://projectsx.dartmouth.edu/classics/history/bronze_age/index.html. Πολύ καλή σελίδα για όλη την Προϊστορία, με πλούσιο εικονογραφικό υλικό(στα αγγλικά).

<http://www.e-yliko.gr/Fyy/Istoria/xron-xalkou.htm> Η εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ, πολλές εικόνες με ειδώλια, τοιχογραφίες, αγγεία, σκεύη, εργαλεία. Επιμέλεια συλλογής Ι. Ηλιοπούλου.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ (και για τα δύο μαθήματα της ενότητας).

Γιαλουράκη Σ., *Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν*, Νέοι Ακρίτες, Αθήνα x.x.

Γιαλουράκη Σ., *Κυκλαδικός πολιτισμός*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1987.

Καποκάκη Ν., *Αποστολή στις Κυκλάδες*, Δελφίνι, Αθήνα 1992.

Καρρά Λ., *Η Μαρμαρίνα*, Μετόπη, Αθήνα 1982.

Νάκου Ειρ., *Ταξίδια στην προϊστορική Ελλάδα*, Κέδρος, Αθήνα 1979.

Ντεκάστρο Μ., *Αρχαιολογία. Ένα ταξίδι στο παρελθόν*, Κέδρος, Αθήνα 1988.

Χατζή Γ., *Ιστορία και πολιτισμός των Κυκλάδων*, Πατάκης, Αθήνα 2002.

Preziosi P., *Ταξίδι στις προϊστορικές Κυκλάδες*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1989.

Σίνου Κίρα, *Ο τελευταίος βασιλιάς της Ατλαντίδας*, Καστανιώτη, Αθήνα, 1995.

Τζώρτζογλου Ν., *Όταν οργίζεται η γη*, Κέδρος, Αθήνα 1978.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι μαθητές ακούν από το μαγνητόφωνο το τραγούδι του Μ. Χατζιδάκι «Κυκλαδίτικο» σε στίχους Ν. Γκάτσου από το δίσκο «Της γης το χρυσάφι», όπου αναφέρονται πολλά νησιά των Κυκλάδων και καλούνται να τα εντοπίσουν στον αναρτημένο χάρτη. Προσπαθούν να δώσουν απάντηση στο ερώτημα, γιατί ονομάστηκαν Κυκλάδες (οι αρχαίοι πίστευαν ότι σχημάτιζαν κύκλο γύρω από το ιερό νησί Δήλο).

Με τη βοήθεια του εικονογραφικού υλικού, που προσφέρει το Βιβλίο του Μαθητή, τα παιδιά προτρέπονται να αναπλάσουν με τη φαντασία τους τη ζωή των Κυκλαδίων. Ο εκπαιδευτικός τα κατευθύνει με εύστοχες ερωτήσεις, π.χ. πού ζούσαν οι Κυκλαδίτες, πώς επικοινωνούσαν, νησιά – θάλασσα-πλοία(εικόνα 1) εμπόριο-ναυτιλία-αλιεία (εικόνα 2). Το παράθεμα από τον Ο. Ελύτη σε συνδυασμό με την εικόνα (1) δίνει την ευκαιρία για επισήμανση της διαχρονικής ναυτικής παράδοσης του Έλληνα και την αξιοποίηση των ενοιών *πολιτισμός, αλλαγή* (ερώτηση 1 Βιβλίου του Μαθητή). Ο εκπαιδευτικός συμπληρώνει, όπου χρειάζεται, τις ασχολίες των Κυκλαδίων και αναφέρει στους μαθητές τον κίνδυνο των πειρατών. Στη συνέχεια τους καλεί να υποθέσουν πού θα έπιζαν τα σπίτια τους οι Κυκλαδίτες, για να προστατευτούν από τους πειρατές. Με την παρατήρηση των εικόνων 2 (πυγμάχοι) και 4, 5 καλεί τους μαθητές να συμπεράνουν τι είδους άνθρωποι ήταν οι Κυκλαδίτες, πώς διασκέδαζαν, αν τους άρεσε η μουσική... κι έτσι αβίαστα καταλήγουν στο χαρούμενο χαρακτήρα του κυκλαδικού πολιτισμού (ερώτηση 3 Βιβλίου του Μαθητή). Ο εκπαιδευτικός συμπληρώνει όσα στοιχεία δεν αναφέρθηκαν από τα παιδιά.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου Εργασιών στοχεύει στη γνωριμία με τα νησιά και στην ανάκληση και προηγούμενων γνώσεων των μαθητών. Όπου χρειάζεται, ο εκπαιδευτικός παρεμβαίνει βοηθητικά. Η δραστηριότητα 2 στοχεύει στην ανάπτυξη της δημιουργικής φαντασίας των μαθητών και συνδέεται με το μάθημα της γλώσσας. Η δραστηριότητα 3 στοχεύει στην καλλιτεχνική έκφραση και συνδέεται με το μάθημα των καλλιτεχνικών.

ΜΑΘΗΜΑ 2: Η ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΙΤΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν την τέχνη των Κυκλαδίων και να ανακαλύψουν τα βασικά χαρακτηριστικά της.
- Να κατανοήσουν τη σημασία του ορυκτού πλούτου των νησιών στην ανάπτυξή τους.
- Να θαυμάσουν αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτής της τέχνης.
- Να κατακτήσουν όρους, όπως: *οψιανός, ειδώλια, πηγανόσχημα αγγεία, τοιχογραφίες*.
- Να εθιστούν στην παρατήρηση και περιγραφή αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Να εξοικειωθούν με τη διαδικασία άντλησης πληροφοριών από πρωτογενείς πηγές και εξαγωγής ιστορικών συμπερασμάτων.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Κύριο χαρακτηριστικό της εποχής του χαλκού είναι η ανάπτυξη της μεταλλοτεχνίας και η χρήση, από τις αρχές της 3ης χιλιετίας π.Χ., κραμάτων **ορείχαλκου** (μπρούντζου) για την κατασκευή ανθεκτικών εργαλείων και όπλων. Με τα εργαλεία αυτά επιτυγχάνεται μεγαλύτερη παραγωγή σε μικρότερο χρονικό διάστημα, πράγμα που έχει μεγάλο αντίκτυπο στην ανάπτυξη του εμπορίου. Αλλά και στην εξέλιξη της τέχνης η αλλαγή είναι μεγάλη, καθώς επηρεάζεται σημαντικά η κατασκευή των ειδωλίων, αφού τώρα η λάξευση του μαρμάρου γίνεται με πιο εύκολο τρόπο.

ΕΙΔΩΛΙΑ

Τα μαρμάρινα ειδώλια είναι κυρίως γυναικεία και διακρίνονται σε δύο ευρείες κατηγορίες, τα σχηματοποιημένα (βιολόσχημα) και τα φυσιοκρατικά. Τα πιο συνηθισμένα είναι του τύπου με τα «διπλωμένα χέρια», αφού έχουν το αριστερό χέρι πάνω από το δεξί. Από τα ίχνη χρωμάτων που διακρίνουμε σε ορισμένα, συμπεραίνουμε ότι τα χαρακτηριστικά

του προσώπου και οι λεπτομέρειες αποδίδονταν με χρώμα.

Η γυναίκα στην κυκλαδίτικη πλαστική, σε αντίθεση με τον τρόπο που παριστάνονταν τα νεολιθικά γυναικεία χυμώδη σώματα, είναι λεπτή και ανάλαφρη, με απαλό τονισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του φύλου (Γ. Παπαθανασόπουλος).

Για τη σημασία τους έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες. Επειδή τα περισσότερα έχουν βρεθεί σε τάφους, οι περισσότεροι μελετητές τούς αποδίδουν ταφική χρήση(ψυχοπομποί). Τα γυναικεία σχετίζονται με τη γονιμότητα, ενώ η στάση των ποδιών τους θυμίζει για πολλούς μελετητές νύμφες και θεές που χορεύουν. Μερικά ειδώλια απεικονίζουν τύπους της κυκλαδικής κοινωνίας, όπως εγκύους, άνδρες μουσικούς (αρπιστής, αυλητής), πολεμιστές ή κυνηγούς, άνδρα με ποτήρι, καθιστές γυναίκες, καθώς και σκηνές παιχνιδιών με συνθέσεις δύο έως τεσσάρων ειδωλίων.

«Δεν υπάρχει ανάγκη να γνωρίζουμε πολλά για το χρόνο ή τον τόπο, προκειμένου να εκτιμήσουμε τα έργα τέχνης που δημιούργησαν οι γλύπτες, οι αγγειοπλάστες και οι μεταλλουργοί αυτών των μικρών νησιών. Όπως όλοι οι μεγάλοι καλλιτέχνες, ξεπέρασαν τα όρια του χρόνου και του χώρου, για να δημιουργήσουν έργα που μιλούν άμεσα σε μας σήμερα. Αυτό καθώς και η μεγάλη απλότητα του ρυθμού τους εξηγούν σε μεγάλο βαθμό τη δημοτικότητά τους στον κόσμο της σύγχρονης τέχνης, στην οποία μπορούν να καταταγούν με την ίδια βεβαιότητα, όπως ένας Brancusi ή ένας Modigliani. [...] Η τέχνη του εικοστού αιώνα για μια ακόμη φορά ήρθε να εκτιμήσει αυτές τις ιδιότητες που τόσο έξοχα εκφράζονται στα πρωτοκυκλαδικά γλυπτά και στην τέχνη της αρχαϊκής περιόδου, αλλά που λείπουν από 'κει και πέρα τόσο πολύ από τη δυτική τέχνη[...]. Σ' ένα έργο τέχνης χρειάζεται μεγάλη πειθαρχία χεριού και μυαλού για να απλοποιεί κανείς, για να αφαιρεί και να απογυμνώνει, ώσπου να μη μείνει σχεδόν τίποτα και εντούτοις το ουσιώδες, η βασική μορφή, η κεντρική ιδέα να παραμένουν ανέπαφα και αναλλοίωτα [...]. Αυτό, λοιπόν, είναι το κυκλαδικό θαύμα: Ότι μικρές νησιωτικές κοινότητες γύρω στα 2500 π.Χ. μπορούσαν να παράγουν έργα τέχνης τέτοιας εκθαμβωτικής απλότητας, ώστε να προσελκύουν το σύγχρονο μάτι, που αποκρίνεται σ' αυτά με πραγματική ευχαρίστηση».

Colin Renfrew (στο: Χρ. Ντούμας, *Κυκλαδική τέχνη*, σελ. 10-14).

ΘΗΡΑ

Οι έμπειροι κυκλαδίτες ναυτικοί συμπράττουν κατά τη Μέση Χαλκοκρατία (2000-1550 π.Χ.) με τη μεγάλη οικονομική δύναμη της περιόδου, τη μινωική Κρήτη, αποκτούν πλούτο και οργανώνουν μεγάλους οικισμούς. Το Ακρωτήρι της Θήρας αποτελεί κατά την Υστεροκυκλαδική Ι περίοδο μοναδικό κοσμοπολίτικο κέντρο, στο οποίο συμβιώνουν στοιχεία της μινωικής Κρήτης (αρχιτεκτονική, τοιχογραφίες, λατρεία) και του ανερχόμενου μυκηναϊκού κόσμου μέσα σε έντονα κυκλαδικό κλίμα. Η έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, η καταστροφή των μινωικών ανακτόρων (περίπου το 1450 π.Χ.) και η αύξηση της μυκηναϊκής δύναμης σηματοδοτούν μια νέα πολιτιστική περίοδο στα νησιά του Αιγαίου, κατά την οποία η επίδραση του μυκηναϊκού πολιτισμού γίνεται ολοένα πιο ισχυρή (<http://www.fhw.gr/chronos/gr/>).

Ο καθηγητής Σπύρος Μαρινάτος, που ανέσκαψε τη Θήρα, συνέδεσε την καταστροφή της με τις ιστορίες για τον καταποντισμό της μυθικής Ατλαντίδας, που αναφέρει ο Πλάτωνας στο έργο του «Τίμαιος».

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

– Μουσειοσκευή «**Κυκλαδικός πολιτισμός**» από το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (Μ. Πλατή). Περιέχει αντίγραφα μαρμάρινων ειδωλίων και σκευών της κυκλαδικής εποχής, τα οποία

υπάρχουν στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, αντίγραφα εργαλείων, πρώτες ύλες (μάρμαρο, οψιανό, φύλλο χαλκού, σμύριδα, ελαφρόπετρα). Επίσης περιλαμβάνει έντυπο ενημερωτικό υλικό για τον εκπαιδευτικό, διαφάνειες, κάρτες, χειροτεχνίες και βιντεοταινία με θέμα τον κυκλαδικό πολιτισμό.

– Εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «**Τα ευρήματα του Ακρωτηρίου Θήρας**» για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στην αίθουσα της Θήρας του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.

– *Παιχνίδι-τόμπολα* με θέμα τον Κυκλαδικό πολιτισμό, από το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://www.culture.gr/>. Επιλέγουμε τα μουσεία των νησιών των Κυκλάδων, τον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου της Θήρας ή το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

<http://www.cycladic-m.gr/> Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης.

<http://www.stoa.org/metis/> Βίντεο περιβάλλοντος. Μπορείτε να δείτε μία σειρά καταπληκτικών βίντεο περιβάλλοντος στα οποία παρουσιάζονται ελληνικοί αρχαιολογικοί χώροι. Ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να περιστρέψει την οπτική του γωνία σε ακτίνα 360ο αλλά και να αλλάξει σημείο θέασης. Έτσι επιτυγχάνεται πλήρης "μετακίνηση" του θεατή μέσα στο χώρο και πολύπλευρη θέαση του προβαλλόμενου μνημείου. Απαιτείται εγκατάσταση του Quick Time της Apple.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με την παρατήρηση των εικόνων 1 και 2 οι μαθητές αναγνωρίζουν τα βασικά υλικά που επεξεργάστηκαν οι Κυκλαδίτες: οψιανός, μάρμαρο, χαλκός. Επισημαίνεται από το δάσκαλο ότι τα δύο πρώτα τα εύρισκαν στο υπέδαφος των νησιών τους, ενώ το τρίτο από τις εμπορικές τους συναλλαγές. Τονίζεται η βελτίωση που επέφερε στα εργαλεία η κατεργασία του χαλκού και συνδέεται με την ονομασία όλης της εποχής. Τα καλύτερα εργαλεία οδήγησαν και σε καλύτερα προϊόντα, όπως τα ζωόμορφα μαρμάρινα αγγεία, τα ειδώλια με ανθρώπινη μορφή, τα κομήματα... (ερώτηση 1 Βιβλίου του Μαθητή).

Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα ειδώλια. Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν προσεκτικά τις εικόνες 3 και 4 και, με τη βοήθεια των παραθεμάτων, να επισημάνουν τα βασικά χαρακτηριστικά τους (ερώτηση 2 Βιβλίου του Μαθητή).

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο Ακρωτήρι της Θήρας και στις πασίγνωστες τοιχογραφίες του, που βρίσκονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Οι μαθητές ασκούνται στη λεπτομερή περιγραφή(σύνδεση με το γλωσσικό μάθημα), αλλά και στην άντληση πληροφοριών από τα ευρήματα. Από τις τοιχογραφίες αντλούν πληροφορίες για τη φυσιολατρία εκείνων των ανθρώπων και από τα ειδώλια για τα έπιπλα, τα μουσικά όργανα της εποχής κ.ά.

Επισημαίνουμε ότι, στην περίπτωση των τοιχογραφιών, πρέπει να γίνει σαφές στους μαθητές ότι είναι έργα επηρεασμένα από τη μινωική τέχνη, την οποία θα διδαχτούν στο επόμενο μάθημα. Είναι η κατάλληλη ευκαιρία για την αξιοποίηση των διαθεματικών εννοιών *επικοινωνία, αλληλεπίδραση*.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου Εργασιών στοχεύει να εξοικειώσει τα παιδιά με την τέχνη της γλυπτικής. Οι δραστηριότητες 2 και 4 συνδέονται με το μάθημα των καλλιτεχνικών και στοχεύουν στην καλλιτεχνική έκφραση των μαθητών και στην καλλιέργεια της φαντασίας τους. Ακολουθεί ένα κινητικό παιχνίδι που διασκεδάζει πολύ τα παιδιά(δραστηριότητα 5).

Καλό θα ήταν να οργανωθεί μια επίσκεψη σε μουσείο με κυκλαδικά ευρήματα, για να δουν από κοντά οι μαθητές αυτά που διδάχτηκαν. Αν αυτό δεν είναι δυνατόν, προτείνεται η αξιοποίηση της μουσειοσκευής ή του διαδικτύου(βλέπε εποπτικό υλικό και ιστοσελίδες) για μια εικονική περιήγηση στους χώρους αυτούς.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ

Οι ασκήσεις στοχεύουν να ανακεφαλαιώσουν και να θυμίσουν στα παιδιά όσα έμαθαν, με παιγνιώδη και ευχάριστο τρόπο που συντηρεί το ενδιαφέρον τους. Ο δάσκαλος επαναφέρει μέσα από τη συζήτηση ό,τι κρίνει απαραίτητο για την ολοκλήρωση των ενοτήτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαλουράκη Σ., *Τα κυκλαδικά ειδώλια ζωντανεύουν*, Νέοι Ακρίτες, Αθήνα κ.χ.

ΙΕΕ, τόμ. Α, σελ. 98-133, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997.

Καλογεροπούλου Α., *Ιστορία των αρχαίων χρόνων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1976.

Ντούμας Χ., *Κυκλαδική τέχνη*, Συλλογή Ν.Π.Γουλανδρή, Ίδρυμα Ν.Π.Γουλανδρή, Αθήνα 1984.

Ντούμας Χ., *Οι τοιχογραφίες της Θήρας*, Ίδρυμα Θήρας-Πέτρος Μ. Νομικός, Αθήνα 1992.

Παπαθανασόπουλος Γ., *Νεολιθικά-Κυκλαδικά*, Μέλισσα, Αθήνα 1981.

Πλατή Μ., *Κυκλαδική τέχνη. Εκπαιδευτικά προγράμματα*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, κ.χ.

Treuil R.- κ. ά, *Οι πολιτισμοί του Αιγαίου*, μτφ. Ό. Πολυχρονοπούλου, Α. Φίλιππα, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1983.

ΕΝΟΤΗΤΑ 9: Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1: Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να αποκτήσουν βασικές γνώσεις για τη μινωική Κρήτη, την κυριαρχία της στη θάλασσα και την εξάπλωση του μινωικού πολιτισμού σε άλλους τόπους μέσω του εμπορίου.
- Να εκτιμήσουν τους βασικότερους λόγους που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της μινωικής θαλασσοκρατίας και του μινωικού πολιτισμού.
- Να κατακτήσουν σχετικούς ιστορικούς όρους, όπως: *μινωική θαλασσοκρατία, θαλασσοκράτορες, μινωικός πολιτισμός, ανασκαφή.*

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Το 1900 μ.Χ. ο Άγγλος αρχαιολόγος Αρθούρος Έβανς, κάνοντας συστηματικές ανασκαφές στην Κνωσό, ανακάλυψε την ύπαρξη ενός σπουδαίου πολιτισμού, ο οποίος ήταν άγνωστος μέχρι τότε. Τον πολιτισμό αυτό, ο οποίος χρονολογείται από το 2600 π. Χ., ο ίδιος ο Έβανς ονόμασε μινωικό.

Οι αρχαιολόγοι διακρίνουν τις εξής τρεις περιόδους ή φάσεις αυτού του πολιτισμού:

α) Προανακτορική	2600	έως	1900	π.Χ.
β) Παλαιοανακτορική	1900	»	1700	π.Χ.
γ) Νεοανακτορική	1700	»	1450	π.Χ.
δ) Μετανακτορική	1450	»	1150	π.Χ.

Από την Προανακτορική ακόμη περίοδο, που συμπίπτει με την εποχή της χαλκοκρατίας στην Ελλάδα, σημειώθηκε πολιτιστική ανάπτυξη στην Κρήτη. Αυτό οφείλεται αφενός στη θέση

της Κρήτης, η οποία βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων και μάλιστα κοντά στις χώρες της Εγγύς Ανατολής όπου πρωτοδημιουργήθηκαν πολιτισμοί, και αφετέρου στο μέγεθος της νήσου και στην απαραίτητη επάρκεια αγαθών που παρήγαγε.

Στην προαναφερόμενη εποχή της χαλκοκρατίας, όταν το μέταλλο κυριάρχησε ως βασικό υλικό στην κατασκευή όπλων, εργαλείων και πολύτιμων αντικειμένων, χρειάστηκε να αναζητηθεί η πολύτιμη πρώτη ύλη στις κύριες πηγές της. Η Κρήτη είχε πολύ φτωχά κοιτάσματα χαλκού. Άφθονα κοιτάσματα υπήρχαν στην Κύπρο. Κοιτάσματα κασσίτερου, ο οποίος αναμειγνυόμενος με τον χαλκό του έδινε σκληρότητα (μπρούντζος), υπήρχαν στη Μικρά Ασία. Έτσι άρχισε το εμπόριο και η τελειοποίηση караβιών ικανών να διασχίζουν μεγάλες αποστάσεις και φουρτουνασμένη θάλασσα. Οι Κρήτες έκαναν εμπόριο με ανταλλαγές, (αντάλλασσαν γεωργικά προϊόντα και αγγεία με μέταλλα), αλλά και διαμετακομιστικό εμπόριο μεταξύ Αιγύπτου και Φοινίκης κτλ. Εγκατέστησαν εμπορικούς σταθμούς στην Κύπρο για την εκμετάλλευση του χαλκού, στη Φυλακωπή της Μήλου για την εκμετάλλευση του οψιδιανού, στα Κύθηρα, στη Θήρα και αλλού.

Οι ατείστρες πόλεις των Μινωιτών δείχνουν όχι μόνο τη φιλειρηνική τους διάθεση, αλλά και τη δύναμη που είχαν και την ασφάλεια που τους χάριζαν τα πολλά καράβια τους.

Η ονομασία «Μίνως» αποτελεί στην ουσία τίτλο του βασιλικού αξιώματος, όπως στην Αίγυπτο η ονομασία «Φαραώ».

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ (και για τα πέντε μαθήματα της ενότητας)

– Εκπαιδευτικός φάκελος: «**Ο Μινωικός πολιτισμός**». Πρόγραμμα *Μελίνα* Έκδοση ΥΠ.ΠΟ. - ΥΠΕΠΘ. 1998. Περιέχει βιβλίο για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή, διαφάνειες, βιντεοταινία «Μία μέρα με τον Μίνωα», και υλικό για δραστηριότητες μέσα στην τάξη. Διατίθεται ως δανειστικό υλικό από το τμήμα εκπαιδευτικών προγραμμάτων του ΥΠΠΟ.

– Εκπαιδευτικά προγράμματα για την προετοιμασία επισκέψεων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου (**Η ψυχαγωγία των Μινωιτών**), στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου και στον αρχαιολογικό χώρο Μοναστηρακίου Αμαρίου (**Η Κρήτη των Πρώτων ανακτόρων**), στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου και στο Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων (**Το εμπόριο στο μινωικό πολιτισμό**), στο Ανάκτορο Μαλλίων (**Το ανάκτορο των Μαλλίων και η μινωική σφραγιδογλυφία**). Πρόγραμμα *Μελίνα* ΥΠΠΟ. Περιλαμβάνουν δραστηριότητες που μπορούν να γίνουν τόσο στην τάξη όσο και στις επισκέψεις στα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ(και για τα πέντε μαθήματα της ενότητας)

<http://www.ime.gr/chronos/02/crete/gr/index.html>. Η ιστοσελίδα του ΙΜΕ.

<http://www.heraklion-city.gr/knossos.htm>. Ιστορικές πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για την Κνωσό (Αρχαιολογικός χώρος Κνωσού, Χάρτης της αρχαιολογικής περιοχής Κνωσού) από την ιστοσελίδα του Δήμου Ηρακλείου.

<http://www.culture.gr/2/21/iv-maps/index.html>. Γνωριμία με την ιστορία της Κρήτης μέσα από την ξενάγηση σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους. Η περιήγηση γίνεται από τον πολιτιστικό χάρτη του Υπουργείου Πολιτισμού.

<http://www.oikade.gr/class.asp?CatID=000000000000009.EL#> Ένα πρόγραμμα της τράπεζας Κύπρου. Παιχνίδια γνώσεων και παρατηρητικότητας. Το φιδάκι της μινωικής περιόδου, η μηχανή του χρόνου –μινωική περίοδος.

<http://www.e-yliko.gr/Fyyl/Istoria/xron-xalkou1.htm> Η εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ. Ανασύνθεση τοιχογραφίας από την Κνωσό.

<http://www.stoa.org/metis/> Βίντεο περιβάλλοντος. Αρχαιολογικοί χώροι των κέντρων του μινωικού πολιτισμού.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ (και για τα πέντε μαθήματα της ενότητας)

Βαρελλά Α., *Κρήτη*, Πατάκης, Αθήνα 1999.

Γιαλourάκη Σ., *Η Μινωική Κρήτη μας*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2004.

Έμκε Έλλη, *Είδα κι άκουσα στην Κνωσό*, Εστία, Αθήνα 1981.

Κροντηρά Λ., *Πρώτη γνωριμία με την Κρήτη του Μίνωα*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1987.

Ταρσούλη Γ., *Στα χρόνια του Μινώταυρου*, Αστήρ, Αθήνα 1984.

Ventura P.- Ceserani G., *Κρήτη*, μτφ. Ξ. Γούργια, Άμμος 1991.

Τζώρτζογλου Ν., *Όταν οργίζεται η γη*, Κέδρος, Αθήνα 1978.

Χατζή Γ., *Ιστορία της Κρήτης*, Πατάκης, Αθήνα 1998.

Καζαντζάκης Ν., *Στα παλάτια της Κνωσού*, εκδ. Ε. Καζαντζάκη, Αθήνα 1986.

Ψιλάκης Ν., *Μίνωας, ο βασιλιάς της Κρήτης*, Καρμανώρ, x.x.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η προσέγγιση της νέας γνώσης, η επεξεργασία (νοηματική, ιστορική, διαθεματική) και η αξιολόγηση γίνεται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που αναπτύσσονται στην εισαγωγή και στο μάθημα *Παλαιολιθική εποχή*. Αυτό ισχύει και για τα επόμενα μαθήματα.

Συγκεκριμένα, μετά από μία σύντομη αφόρμηση, η οποία μπορεί να γίνει με την ανάγνωση της πρώτης περιόδου του εισαγωγικού κειμένου, τον εντοπισμό της Κρήτης στο χάρτη της τάξης και τη διευκρίνιση των όρων *θαλασσοκρατία ή θαλασσοκρατορία, ανασκαφή*, προτρέπονται οι μαθητές να διαβάσουν ολόκληρο το κείμενο.

Ακολουθεί νοηματική, ιστορική και διαθεματική επεξεργασία με ερωτήσεις για το χωροχρονικό πλαίσιο κτλ, και με τις ερωτήσεις που παρατίθενται στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Τετράδιο Εργασιών.

Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή στηρίζεται στην προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών (μύθοι για το Θησέα, το Μινώταυρο, το Δαίδαλο και τον Ίκαρο). Αποσκοπεί κυρίως σε ένα είδος επανάληψης και σε μια προσπάθεια να κατανοήσουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας ότι πίσω από το μύθο του Θησέα, που σκότωσε το Μινώταυρο, κρύβεται ιστορική αλήθεια, που έχει σχέση με τη μινωική κυριαρχία που εκτεινόταν και στην Αθήνα.

Η δεύτερη και τρίτη ερώτηση εντάσσονται στην κατηγορία των ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται για να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο οι μαθητές κατανόησαν βασικά σημεία από τη νέα γνώση αλλά και για να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη τους.

Με την πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών ασκούνται οι μαθητές σε γνωστικές και μεθοδολογικές δεξιότητες (ταξινόμηση και σχηματική παρουσίαση της γνώσης).

Η δεύτερη δραστηριότητα ανήκει στην κατηγορία των ασκήσεων του τύπου: σωστό – λάθος, που αξιοποιούνται στον έλεγχο διδακτικών στόχων κατανόησης και στην εξέταση πληροφοριών και συγκεκριμένων γεγονότων.

Λύση ακροστιχίδας: **Ε**υρώπη, **Β**ασιλιάς, **Α**σήμι, **Ν**αυτικός, **Σ**πηλιά.

Η τελευταία δραστηριότητα είναι ανακεφαλαιωτική και μπορεί να δοθεί ως «κατ' οίκον» εργασία. Μπορεί, επίσης, να αξιοποιηθεί και ως κριτήριο αξιολόγησης του μαθήματος.

ΜΑΘΗΜΑ 2: ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΗΣ ΚΝΩΣΟΥ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τα μεγάλα ανακτορικά κέντρα της μινωικής Κρήτης και κυρίως το ανακτορικό κέντρο της Κνωσού.
- Να συνδέσουν την πολυπλοκότητα των ανακτόρων με το λαβύρινθο.
- Να εντοπίσουν στο χάρτη τα σπουδαιότερα ανακτορικά κέντρα και να κατανοήσουν τη σημασία της γεωγραφικής τους θέσης.
- Να κατανοήσουν το ρόλο του εμπορίου στην ανάπτυξη της μινωικής Κρήτης.
- Να κατανοήσουν το ρόλο του βασιλιά στην οργάνωση του εμπορίου.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Μετά το 2000 π.Χ. (Παλαιοανακτορική περίοδος) η πολιτική δύναμη συγκεντρώθηκε στα χέρια βασιλέων, που έκτισαν μεγάλα ανάκτορα στην Κνωσό, τη Φαιστό, τη Ζάκρο και τα Μάλια. Το 1700 π. Χ. φοβεροί σεισμοί κατέστρεψαν τα πρώτα αυτά ανάκτορα. Σε μικρό χρονικό διάστημα κτίστηκαν νέα λαμπρότερα και μεγαλύτερα. Τα ερείπια των ανακτόρων αυτών αποκαλύφθηκαν στις ανασκαφές (Νεοανακτορική περίοδος).

Το ανάκτορο της Κνωσού, το οποίο αποκάλυψε και αναστήλωσε εν μέρει ο Έβανς, υπήρξε κέντρο της μινωικής κυριαρχίας και λατρείας. Πολλές τελετουργικές αίθουσες περιλαμβάνονταν στο ανακτορικό συγκρότημα. Κεντρικό σημείο των ανακτόρων ήταν η αίθουσα του θρόνου. Τον ιερό θρόνο περιέβαλαν ζωγραφισμένοι στον τοίχο ιεροί γρύπες και καθίσματα που προορίζονταν για τους ιερείς που συμμετείχαν στις τελετουργίες. Τα ανάκτορα διέθεταν ακόμη τέλειο αποχετευτικό σύστημα και ειδικές αίθουσες που χρoσίμειναν για μπάνια.

Η σύνθεση των 1500 δωματίων του ανακτόρου, ήταν τόσο δαιδαλώδης, ώστε άφησε την ανάμνηση του κνωσιακού λαβυρίνθου στα μεταγενέστερα χρόνια. Το ανάκτορο της Κνωσού, ως το κυριότερο ιερό της μινωικής θεότητας, ήταν ο οίκος των διπλών πελέκων ή λαβρύων (λάβρυς, ονομαζόταν ο διπλός πέλεκυς). Έτσι φαίνεται να προήλθε και ο όρος *λαβύρινθος* και η σχέση του ανακτόρου της Κνωσού με το μυθικό λαβύρινθο.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για την προσέγγιση της νέας γνώσης, την επεξεργασία και την αξιολόγηση ισχύουν αυτά που τονίστηκαν και στο προηγούμενο μάθημα.

Η πρώτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή, σε συνδυασμό με την εικόνα 2, δίνει την ευκαιρία να ασκηθούν τα παιδιά στις περιγραφές και τη δυνατότητα να δικαιολογήσουν τη φράση «ήταν πραγματικά ένας λαβύρινθος». Υπενθυμίζεται ότι στην Εισαγωγή τονίζεται η παιδαγωγική σημασία των περιγραφών και δίνονται οδηγίες για την αξιοποίησή τους.

Με παρόμοιες διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες αντιμετωπίζεται και η τρίτη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή.

Με την πρώτη δραστηριότητα στο Τετράδιο

Εργασιών αξιοποιείται η διαθεματική έννοια *χώρος* και οι μαθητές κατανοούν ότι οι μεγάλες πόλεις στη μινωική Κρήτη χτίστηκαν κοντά στη θάλασσα για εμπορικούς λόγους. Η συζήτηση μπορεί να επεκταθεί και στη σημερινή εποχή, για να οδηγήσει στη διαπίστωση ότι και σήμερα οι μεγαλύτερες πόλεις της Κρήτης είναι χτισμένες κοντά στη θάλασσα, και τη διαθεματική γενίκευση: οι μεγάλες πόλεις, συνήθως, κτίζονται κοντά στη θάλασσα.

Με τη δεύτερη δραστηριότητα ασκούνται οι μαθητές να καταφεύγουν στο κείμενο ή και σε άλλες πηγές, για να τεκμηριώνουν τις απόψεις τους.

Με την τρίτη δραστηριότητα καλλιεργούνται οι κατασκευαστικές δεξιότητες των παιδιών, συνδέεται το μάθημα της Ιστορίας με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής και δημιουργείται ευχάριστη ατμόσφαιρα μέσα στην τάξη.

Για την τελευταία δραστηριότητα ισχύουν αυτά που έχουν τονιστεί για την αξία των ασκήσεων δραματοποίησης στο μάθημα *Το μήλο της έριδας*.

ΜΑΘΗΜΑ 3: Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΜΙΝΩΙΤΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν χαρακτηριστικά στοιχεία από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων της μινωικής εποχής.
- Να ανακαλύψουν μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα τις καθημερινές συνθήκες των Μινωιτών.
- Να αναπλάσουν με τη φαντασία τους τον τρόπο ζωής των Μινωιτών.
- Να συσχετίσουν στοιχεία καθημερινότητας της μινωικής εποχής με τη σημερινή.
- Να εκτιμήσουν τη θέση που είχαν οι γυναίκες στη μινωική εποχή.
- Να αντιληφθούν ότι μέσα από την παρατήρηση και τη μελέτη των πηγών τεκμηριώνουμε τις ιστορικές πληροφορίες.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στη μινωική κοινωνία κορυφαίο πρόσωπο είναι ο βασιλιάς της Κνωσού. Ήταν πλούσιος, δυνατός, απόλυτος μονάρχης. Κυριαρχούσε και στους άλλους ηγεμόνες που κατοικούσαν στα ανακτορικά συγκροτήματα της Φαιστού, των Μαλίων και της Ζάκρου. Από αυτόν εκπορεύονταν οι νόμοι κι αυτός απένειμε τη δικαιοσύνη. Η ανάμνησή του στους μεταγενέστερους χρόνους συνδέεται με τη δύναμη, τον πλούτο αλλά και τη δικαιοσύνη. Γι' αυτό η μυθολογία του αποδίδει θεϊκή καταγωγή (ήταν γιος του Δία, με τον οποίο συνομιλούσε κάθε εννέα χρόνια στο όρος Ίδη) και τον τοποθετεί στον Άδη δίπλα στον Πλούτωνα, μαζί με τον Αιακό και το Ραδάμανθη, ως δικαστή των νεκρών.

Το εμπόριο της Κρήτης κατά ένα μεγάλο μέρος διεξαγόταν από τους βασιλιάδες, όπως δείχνει ο μεγάλος αριθμός και το μέγεθος των αποθηκευτικών χώρων των ανακτόρων. Μέσα στα ανάκτορα υπήρχαν εργαστήρια με ειδικευμένο προσωπικό, (χρυσοκόους, κεραμίστες, σφραγιδογλύπτες κτλ.) Υπήρχαν όμως και ελεύθεροι επαγγελματίες, με ιδιωτικά εργαστήρια, περιουσιακά στοιχεία, ιδιωτικές καλλιέργειες, και ιδιωτικά εμπορικά καράβια, που είχαν δικαίωμα να εμπορεύονται στην Κρήτη αλλά και στο εξωτερικό. Επίσης η συστηματική εξαγωγή γεωργικών προϊόντων δείχνει πολύ καλά οργανωμένη γεωργία.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό στοιχείο της μινωικής κοινωνίας αποτελεί η θέση των γυναικών,

οι οποίες είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες. Κυκλοφορούσαν ελεύθερες, έπαιρναν μέρος στο κυνήγι, στις γιορτές, στις ταυρομαχίες και στις θρησκευτικές τελετές. Οι αρχαιολόγοι θεωρούν ότι ορισμένα έργα τέχνης έχουν γίνει από γυναικεία χέρια. Η φορεσιά τους ήταν περίτεχνη. Όμως οι περίτεχνες φορεσιές με τα κομψά περικόρμια, που άφηναν ελεύθερα τα στήθη, οι φούστες με τους φραμπαλάδες, οι πολύπλοκες κομμώσεις και τα κοσμήματα, αφορούσαν κυρίως γυναίκες εύπορες ή γυναίκες των ανακτόρων και πολύ λιγότερο γυναίκες της υπαίθρου που ασχολούνταν με τη γεωργία.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η πρώτη και η δεύτερη ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή εντάσσονται στην κατηγορία των ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται για να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο οι μαθητές κατανόησαν βασικά σημεία από τη νέα γνώση. Με την τρίτη ερώτηση γίνονται συσχετισμοί με τη σημερινή εποχή και διατυπώνονται απλές γενικεύσεις, π.χ: *Και τα παιχνίδια αλλάζουν από εποχή σε εποχή* (διαθεματική έννοια μεταβολή). *Τα παιδιά σε όλες τις εποχές νιώθουν την ανάγκη να παίζουν.*

Με την 1η και 2η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών υλοποιείται η διδακτική «απαίτηση» να αξιοποιούνται οι εικόνες ως ιστορικές πηγές για την άντληση ιστορικής γνώσης και την άσκηση των παιδιών στο να παρατηρούν και να περιγράφουν. Οι δραστηριότητες αυτές δίνουν, ακόμη, τη δυνατότητα για συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και διατύπωση απλών γενικεύσεων, π.χ.: *Οι άνθρωποι από τα πολύ παλιά χρόνια διασκέδαζαν ή η σημερινή μόδα μιμείται τη μινωική* κτλ. (διαθεματική επεξεργασία).

Η 3η δραστηριότητα δίνει τη δυνατότητα για συζήτηση σχετική με τις διατροφικές συνήθειες των Μινωιτών, συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και υπογράμμιση της ανάγκης για σωστή διατροφή (διαθεματική επεξεργασία και επεκτάσεις σε θέματα Αγωγής Υγείας).

Η 4η δραστηριότητα συμβάλλει στην καλλιέργεια κινητικών δεξιοτήτων, τη σύνδεση του μαθήματος της Ιστορίας με το μάθημα της Φυσικής Αγωγής και τη δημιουργία ευχάριστης ατμόσφαιρας στο σχολικό χώρο.

Σε μερικά μέρη της Ελλάδας δεν αποκλείεται και σήμερα να παίζεται το παιχνίδι με τα κότσια. Καλό θα ήταν, αν υπάρχει δυνατότητα, κάποιοι μαθητές να φέρουν ένα ή δύο κότσια στο σχολείο και να γίνει μια παραστατική επίδειξη του παιχνιδιού (5η δραστηριότητα).

ΜΑΘΗΜΑ 4: Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ Η ΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΜΙΝΩΙΤΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν στοιχεία από τη μινωική θρησκεία και τους τρόπους λατρείας των Μινωιτών.
- Να γνωρίσουν τα είδη της γραφής που χρησιμοποίησαν οι Μινωίτες.
- Να συσχετίσουν τη γυναικεία θεότητα των Μινωιτών με αυτή της εποχής του λίθου.
- Να αξιοποιούν κείμενα και εικόνες ως ιστορικές πηγές.
- Να ασκηθούν στην παρατήρηση και στην περιγραφή.
- Να αναπτύξουν κατασκευαστικές δεξιότητες και δεξιότητες συμβολισμού.
- Να κάνουν συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και να διατυπώνουν γενικεύσεις.
- Να κατακτήσουν ιστορικούς όρους όπως: *ταυροκαθάψια, διπλός πέλεκυς, ιερογλυφική γραφή, δίσκος της Φαιστού, Γραμμική Α΄.*

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στη μινωική Κρήτη κυριαρχούσε η λατρεία της Μεγάλης Μπτέρας, που ήταν η θεά της φύσης. Παράλληλα λατρεύονταν κι άλλες θεότητες για τις οποίες δεν υπάρχουν εξακριβωμένα στοιχεία. Η θεά των Μινωιτών ή Μεγάλη Μπτέρα παριστάνεται σε κορυφές βουνών, ανάμεσα σε λιοντάρια που συμβολίζουν τη δύναμη ή κάτω από το ιερό της δέντρο, την ελιά, κρατώντας φίδια. Περιστέρια φτεροκοπούν στους ώμους και στα μάγουλά της ή κάθονται στο κεφάλι της.

Ο ταύρος ήταν το ιερό ζώο των Μινωιτών. Ταυτίστηκε με τον ουρανό και τον ήλιο που γονιμοποιούν τη γη με το φως και τη βροχή. Η θείκη αγελάδα ταυτίστηκε με τη σελήνη, που το σχήμα της θυμίζει τα κέρατα του ταύρου. Στις θρησκευτικές τελετουργίες συχνά ο βασιλιάς αρχιερέας, φορούσε μάσκα που απεικόνιζε κεφάλι ταύρου και μαζί με τη βασίλισσα υποδύονταν το γάμο των ιερών αυτών ζώων. Απ' τη λατρευτική αυτή συνήθεια ίσως να προήλθε ο μύθος της Πασιφάης που ενώθηκε με τον ταύρο του Ποσειδώνα και γέννησε το Μινώταυρο.

Η λατρεία της θεάς γινόταν σε σπήλαια, σε κορυφές βουνών και λόφων και στα ιερά των ανακτόρων και των σπιτιών. Στο βωμό της θεάς θυσιάζονταν ταύροι και προσφέρονταν διπλοί πελέκεις (λάβρεις), μικρά ειδώλια και προϊόντα της γης, όπως γάλα, μέλι, λάδι, μαλλί, φρούτα, σπόροι κτλ. Σπονδικά αγγεία και τελετουργικά σκεύη βρέθηκαν άφθονα στις ανασκαφές.

Κατά την Παλαιοανακτορική περίοδο αναπτύχθηκε σύστημα γραφής που χαρακτηρίζεται από τους αρχαιολόγους ως κρητικό ιερογλυφικό. Τα ιερογλυφικά σημεία της γραφής αυτής παριστάνουν αντικείμενα, σκεύη, εργαλεία, πλοία, φυτά, ζώα κ.λπ. Απεικονίζονταν με σφραγίδες πάνω σε μαλακό πηλό.

Κατά τη Νεοανακτορική περίοδο χρησιμοποιήθηκε άλλο είδος γραφής την οποία ο Έβανς ονόμασε Γραμμική Α. Συνέχισαν όμως να χρησιμοποιούν την ιερογλυφική γραφή για τη γραφή ιερών κειμένων. Επειδή τα κείμενα είχαν ιερή σημασία, η γραφή ονομάστηκε ιερογλυφική. Οι χαρακτήρες της Γραμμικής Α ήταν απλοποιημένη σχηματοποίηση των χαρακτήρων της ιερογλυφικής γραφής. Πάνω σε πλάκες από μαλακό πηλό τούς χάραζαν με αιχμηρό αντικείμενο ή τους έγραφαν με μελάνι σουπιάς.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η 1η, η 2η και η 3η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή εντάσσονται στην κατηγορία των ερωτήσεων που χρησιμοποιούνται για να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο οι μαθητές κατανόησαν βασικά σημεία από τη νέα γνώση. Δίνουν, όμως, και τη δυνατότητα για συσχετισμούς (σημερινοί τόποι και τρόποι λατρείας, ταυρομαχίες, σημερινή γραφή) και τη διατύπωση απλών γενικεύσεων.

Η 1η δραστηριότητα στο Τετράδιο Εργασιών στοχεύει στην άσκηση της παρατήρησης και της περιγραφής, ενώ η δεύτερη στην ανάπτυξη κινητικών δεξιοτήτων μέσα από την αναπαράσταση σκηνής που παρατηρούν οι μαθητές σε αρχαιολογικό εύρημα.

Η τρίτη δραστηριότητα σχετίζεται με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής.

Με την τέταρτη δραστηριότητα τα παιδιά ασκούνται σε δεξιότητες που σχετίζονται με το συμβολισμό, δραστηριότητα ευχάριστη και δημιουργική, που διεγείρει τη φαντασία και οξύνει το νου. Σε προηγούμενα μαθήματα έχει τονισθεί η ανάγκη να εξηγήσει ο εκπαιδευτικός με απλά παραδείγματα την έννοια του συμβόλου.

Με την τελευταία δραστηριότητα τα παιδιά εμπεδώνουν αποκτηθείσες γνώσεις παίζοντας.

ΜΑΘΗΜΑ 5: Η ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΜΙΝΩΙΤΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν στοιχεία από τη μινωική τέχνη (αγγειοπλαστική, ζωγραφική, μικρογλυπτική, χρυσοχοΐα).
- Να απολαύσουν τη μινωική τέχνη.
- Να αντιληφθούν, μέσα από την τέχνη, το χαρούμενο χαρακτήρα του μινωικού πολιτισμού.
- Να κάνουν συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και να διατυπώνουν γενικεύσεις.
- Να αναπτύξουν κατασκευαστικές δεξιότητες.
- Να κατακτήσουν σχετικές με την ενότητα έννοιες: *τέχνη, διακόσμηση, αγγεία, σφραγίδες, τοιχογραφίες*.
- Να γνωρίσουν τα πιθανά αίτια της καταστροφής του μινωικού πολιτισμού.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στη μινωική Κρήτη ήκμασαν οι τέχνες. Πολλές από αυτές έφτασαν σε πολύ υψηλά επίπεδα. Ιδιαίτερα αναπτύχθηκε η αρχιτεκτονική. Η πρωτοτυπία των μινωικών αρχιτεκτονικών συνθέσεων φανερώνουν τη στενή σύνδεση των μινωιτών με το φυσικό περιβάλλον. Στις τοιχογραφίες εκφράστηκαν ο θαυμασμός και η αγάπη τους για το φυσικό κόσμο που τους περιέβαλλε και για τα πλούσια χρώματά του. Τα θέματα των τοιχογραφιών αποτελούν ύμνο στη φύση και στη ζωή και φανερώνουν το χαρούμενο χαρακτήρα του μινωικού πολιτισμού.

Αναπτύχθηκαν επίσης η λιθογλυφία και η μικρογλυπτική. Η σφραγιστική μικρογλυπτική αναπτύχθηκε σε πολύ μεγάλη τέχνη. Οι σφραγιδολίθοι χρησιμοποιούνταν για να επικυρώνονται εμπορικές συμφωνίες(αντί υπογραφής), αλλά και για να σφραγίζονται κιβώτια με εμπορεύματα (σαν βουλοκέρι).

Η μεταλλοτεχνία άγγιξε την τελειότητα. Ειδικά η κοσμηματική χρυσοχοΐα έκανε αλματώδη πρόοδο και έδωσε έργα τα οποία προκαλούν και σήμερα το θαυμασμό αλλά και τη μίμηση από σύγχρονους τεχνίτες του κοσμήματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι τεχνικές που και σήμερα εφαρμόζουν οι χρυσοχόοι ήταν γνωστές στους Μινωίτες.

Από το πλήθος των αγγείων που κατασκεύαζαν οι Μινωίτες περίφημα είναι τα «καμαραϊκά». Μια κατηγορία απ' αυτά ονομάζονται «ωοκέλυφα», γιατί τα τοιχώματά τους είναι λεπτά σαν το σόφλι του αυγού.

Η καταστροφή του μινωικού πολιτισμού φαίνεται να προήλθε από τα τεράστια παλιρροϊκά κύματα που σάρωσαν τις βόρειες ακτές της Κρήτης μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας αλλά και από πυρκαγιές που ακολούθησαν το μεγάλο σεισμό.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με την 1η και 2η ερώτηση στο Βιβλίο του Μαθητή ελέγχεται ο βαθμός κατανόησης της νέας γνώσης. Δίνεται όμως και η δυνατότητα για συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή. Με τη τρίτη ερώτηση τα παιδιά μέσα από την επεξεργασία του παραθέματος πληροφορούνται για την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και τα παλιρροϊκά κύματα που έφερε, κάνουν συσχετισμούς με το σήμερα και προβαίνουν σε γενικεύσεις. Η τέταρτη ερώτηση ανακαλεί προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών: τη συμμετοχή της Κρήτης με τον Ιδομενέα στον Τρωικό πόλεμο, όταν πια είχε κατακτηθεί το νησί από τους Αχαιούς (παράθεμα 10).

Η πρώτη ερώτηση του Τετραδίου υπογραμμίζει τη σημασία του κεραμικού τροχού στην αγγειοπλαστική.

Με τη δεύτερη δραστηριότητα ασκούνται οι μαθητές σε γνωστικές και μεθοδολογικές δεξιότητες: αξιοποίηση κειμένων για άντληση πληροφοριών, ταξινόμηση του υλικού κ.ά

Με την 3η και 4η δραστηριότητα αναπτύσσονται οι καλλιτεχνικές και κατασκευαστικές δεξιότητες των μαθητών, συνδέεται το μάθημα της Ιστορίας με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής και δημιουργείται ευχάριστη ατμόσφαιρα μέσα στην τάξη.

Με την τελευταία δραστηριότητα ασκείται και ελέγχεται η παρατηρητικότητα και η κριτική ικανότητα των μαθητών, οι οποίοι μπορούν να ανατρέξουν και σε προηγούμενες σελίδες του βιβλίου τους για να απαντήσουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξίου Στ., *Μινωικός πολιτισμός*, εκδ. Σ. Π. Αλεξίου, Ηράκλειο, χ.χ.

Η γέννηση της γραφής, κατάλογος έκθεσης, επιμ. Σ. Χρυσουλάκη, Τ.Α.Π., Αθήνα 1988.

ΙΕΕ, τόμ. Α', σελ.134-231, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977.

Hood S., *Η Τέχνη στην Προϊστορική Ελλάδα*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1990.

Μιχαηλίδου Α., *Κνωσός, πλήρης οδηγός...*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1993.

Σακελαράκη Ι., *Μουσείο Ηρακλείου*, εικονογραφημένος οδηγός, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1983.

Σακελαράκη Γ. και Ε., *Κρήτη. Ιστορία και Πολιτισμός*, τόμ Α', σελ. 1-130, ΤΕΔΚ Κρήτης, Κρήτη 1987.

ΕΝΟΤΗΤΑ 10: Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΘΗΜΑ 1: ΑΧΑΙΟΙ, ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν οι μαθητές τα σπουδαιότερα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού και να τα εντοπίσουν στο χάρτη.
- Να κατανοήσουν ότι οι Μυκηναίοι(Αχαιοί) ήταν οι πρώτοι Έλληνες.
- Να κατανοήσουν τη σημασία του εμπορίου στην επικοινωνία με άλλους λαούς και στις πολιτιστικές επιδράσεις.
- Να διαπιστώσουν τη σημασία των αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τα γεγονότα του Τρωικού πολέμου.
- Να κατανοήσουν ότι οι έρευνες του Σλήμαν απέδειξαν ότι, όσα αφηγείται ο Όμηρος, είναι πραγματικότητα.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι Αχαιοί γύρω στα 1600 π.Χ. κατέβηκαν από το Βορρά κι εγκαταστάθηκαν κατ' αρχήν στα ορεινά της Βόρειας Ελλάδας. Χρησιμοποιούσαν χάλκινα όπλα και, με την πάροδο του χρόνου, κατέκτησαν τα πεδινά μέρη του ελληνικού χώρου, φτάνοντας μέχρι τα νότια παράλια της Πελοποννήσου. Κατόρθωσαν να αφομοιώσουν τους Προέλληνες, που κατοικούσαν μέχρι τότε στην Ελλάδα. Θεωρούνται οι πρώτοι Έλληνες και δημιούργησαν τον πρώτο καθ' αυτό ελληνικό πολιτισμό, που ονομάστηκε από τους αρχαιολόγους μυκηναϊκός. Στοιχεία πολλά και πολύτιμα για τον πολιτισμό αυτό μας δίνουν τα ομηρικά έπη.

Μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα τίποτε δεν ήταν γνωστό για τον πολιτισμό των Αχαιών. Η Ιλιάδα και η Οδύσσεια θεωρούνταν μυθικά έπη χωρίς κανένα αληθινό στοιχείο. Όμως, το 1876 ο Ερρίκος Σλήμαν, ανασκάπτοντας τους αρχαιολογικούς χώρους της Τροίας και των Μυκηνών, έδωσε υπόσταση στο μυκηνναϊκό θρύλο και στα αναφερόμενα στα ομηρικά έπη, αποκαλύπτοντας πάμπολλα στοιχεία ενός μεγάλου πολιτισμού.

Η Μυκηνναϊκή περίοδος που αρχίζει το 1600 π.Χ. χωρίζεται σε τρεις υποπεριόδους:

Πρώμη Μυκηνναϊκή από το 1580 π.Χ. έως το 1500 π.Χ.

Μέση Μυκηνναϊκή από το 1500 π.Χ. έως το 1425 π.Χ.

Νεότερη Μυκηνναϊκή από το 1425 π.Χ. έως το 1100 π.Χ.

Γύρω στα 1580 π.Χ., αφού σταθεροποιήθηκαν στον ελληνικό χώρο οι Αχαιοί, αρχίζει η άνθηση νέου πολιτισμού, στη διάρκεια του οποίου οι άνθρωποι που τον θεμελίωσαν θα αποκτήσουν συνείδηση του εαυτού τους και θα φανούν πια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ελληνικής φυλής.

Οι Αχαιοί ή Μυκηνναίοι, ήρθαν σε επαφή με τους Μινωίτες, οι οποίοι είχαν επεκτείνει το εμπόριό τους και στην ηπειρωτική Ελλάδα. Γνώρισαν τον πολιτισμό τους και επηρεάστηκαν πολύ από αυτόν. Υπάρχουν δυο θεωρίες για την επίδραση του μινωικού πολιτισμού στο μυκηνναϊκό.

α) Η θεωρία του Έβανς υποστηρίζει ότι ο μυκηνναϊκός πολιτισμός εμφανίστηκε εντελώς ξαφνικά φορώντας μινωικά ρούχα και ότι οι Μυκηνναίοι, που ήταν κτηνοτρόφοι και γεωργοί, έγιναν ξαφνικά έμποροι και ναυτικοί και υιοθέτησαν τη θρησκεία, τη μόδα, την τέχνη και τον τρόπο ζωής των Μινωιτών.

β) Η θεωρία του Wace, σύμφωνα με την οποία οι Μυκηνναίοι επηρεάστηκαν από τον πολιτισμό της Κρήτης, έβαλαν όμως τη δική τους προσωπική σφραγίδα. Έτσι ο μυκηνναϊκός πολιτισμός έμεινε στο βάθος του ελλαδικός.

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ (ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ).

Εκπαιδευτικός φάκελος: «Ο Μυκηνναϊκός πολιτισμός». Πρόγραμμα *Μελίνα*. Έκδοση ΥΠ.ΠΟ. - ΥΠΕΠΘ 1998. Περιέχει έντυπα για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή, διαφάνειες, επιτραπέζιο παιχνίδι για το μυκηνναϊκό εμπόριο.

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «Η Μυκηνναϊκή συλλογή του ΕΑΜ» για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στη μυκηνναϊκή αίθουσα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «Η Ζωή στο μυκηνναϊκό ανάκτορο» για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στο αρχ. Μουσείο Θήβας. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «Τον καιρό των Μυκηνναίων στη Φθιώτιδα» για την προετοιμασία μιας επίσκεψης στο αρχαιολογικό μουσείο Λαμίας. Πρόγραμμα *Μελίνα*, ΥΠΠΟ.

Εκπαιδευτικός φάκελος: «Στα ίχνη της γραφής». Έκδοση ΥΠ.ΠΟ., 1997. Περιέχει έντυπα για τον εκπαιδευτικό, προτάσεις για δραστηριότητες. Διατίθεται δωρεάν από το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ΥΠΠΟ.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ(και για τα πέντε μαθήματα της ενότητας).

http://www.sikyon.com/Mykinai/mykinai_gr.html. Ιστοσελίδα της Ελένης Παπακυριάκου/Αναγνώστου με ιστορικό και πλούσιο φωτογραφικό υλικό για το μυκηνναϊκό κόσμο, μέσα από τις εξής κατηγορίες: τέχνη, Όμηρος, ιστορία, μνημεία, χάρτες.

<http://www.fhw.gr/chronos/02/mainland/gr/mg/index.html>. Η ιστοσελίδα του ΙΜΕ.

<http://sfr.ee.teiath.gr/diafora/Nafplio/mykines5.htm> Συλλογή φωτογραφιών αρχαιολογικών

χώρων και εκθεμάτων μουσείων, από τον καθηγητή Στυλ. Φραγκόπουλο.
<http://users.ach.sch.gr/pchaloul/epokhi-halkou/mykenai/mykenai.htm>. Φωτογραφικό υλικό για την τέχνη και την αρχιτεκτονική από τον καθηγητή Π. Χαλούλο.
<http://www.oikade.gr/class.asp?CatID=000000000000009.EL#> Ένα πρόγραμμα της τράπεζας Κύπρου. Παιχνίδια γνώσεων και παρατηρητικότητας Το φιδάκι της μυκηναϊκής περιόδου, η μηχανή του χρόνου -μυκηναϊκή περίοδος.
<http://www.e-yliko.gr/Fyyl/Istoria/xron-xalkou2.htm> Η εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ. Συλλογή εικόνων από την Τ. Γιακουμάτου και ανασύνθεση(puzzle) μυκηναϊκών τοιχογραφιών(σκηνή μάχης και μουσικός που παίζει λύρα)από την Ι. Ηλιοπούλου.
<http://www.stoa.org/metis/> Βίντεο περιβάλλοντος. Αρχαιολογικός χώρος Μυκηνών.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ (και για τα πέντε μαθήματα της ενότητας).

Βαλαβάνης Π., *Ο λόφος με τα κρυμμένα μυστικά*, Ακρίτας, Αθήνα 1995.
Βαλάσης Δ., *Μια περιπέτεια(γραφή) χωρίς τέλος*, Κέδρος, Αθήνα 1985.
Burrell R., *Οι Έλληνες*, μτφ. Σ. Γελαδάκη, Ε. Ρώσση, 1993.
Γιαλουράκη Σ., *Χρυσές Μυκίνες*, Ακρίτας, Αθήνα 2000.
Κύρδη Κ.-Σπανέλλη Τ., *Χρονοταξιδευτές στην Πύλη των Λεόντων*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.
Κροντηρά Λ., *Γνωριμία με το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1985.
Νάκου Ειρ, *Ταξίδια στην προϊστορική Ελλάδα*, Κέδρος, Αθήνα 1979.
Νάκου Ειρ, *Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Dian Books, 1995.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η προσέγγιση της νέας γνώσης, η επεξεργασία(νοηματική, «ιστορική», διαθεματική) και η αξιολόγηση γίνονται με διδακτικές ενέργειες και μαθητικές δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές που περιγράφονται στην Εισαγωγή και στα προηγούμενα μαθήματα.

Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν το χάρτη και να εντοπίσουν τις Μυκίνες και τα σπουδαιότερα μυκηναϊκά κέντρα. Στη συνέχεια εξηγούν την ονομασία μυκηναϊκός πολιτισμός (ερώτηση 1 του Βιβλίου). Σχετική είναι η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου Εργασιών, η οποία στοχεύει στην κατάκτηση της έννοιας χώρος και συνδέεται με το μάθημα της Γεωγραφίας.

Το παράθεμα 2 θυμίζει στους μαθητές τα γεγονότα του Τρωικού πολέμου και τον ηγετικό ρόλο του βασιλιά των Μυκηνών Αγαμέμνονα(δραστηριότητα 2 Τετραδίου Εργασιών). Η εικόνα 3 που συνοδεύει το παράθεμα είναι αφίσα από την κινηματογραφική ταινία «Τροία. Για την αιωνιότητα» και δείχνει πως τα κατορθώματα των Μυκηναίων αποτελούν πηγή έμπνευσης για ποικίλες καλλιτεχνικές δημιουργίες ακόμα και σήμερα. Η ερώτηση 2 του Βιβλίου στοχεύει να υπογραμμίσει τα οικονομικά αίτια του πολέμου και να τα αντιδιαστείλει από τα μυθολογικά.

Με την αξιοποίηση της εικόνας 4 επιδιώκεται η υπογράμμιση της σημασίας των ανασκαφών του Σλήμαν στην Τροία και στις Μυκίνες, με τις οποίες απέδειξε ότι όσα αφηγείται ο Όμηρος είναι πραγματικότητα (ερώτηση 3 του βιβλίου).

ΜΑΘΗΜΑ 2: ΟΙ ΑΧΑΙΟΙ ΠΗΓΑΝ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

ΣΤΟΧΟΙ

– Να γνωρίσουν τις σχέσεις των Μυκηναίων με την Κύπρο και την εγκατάστασή τους στο νησί.

- Να γνωρίσουν ότι και στην Κύπρο αναπτύχθηκε ένας λαμπρός πολιτισμός.
- Να κατανοήσουν ότι η Κύπρος από πολύ παλιά αποτέλεσε αναπόσπαστο τμήμα του ελληνικού πολιτιστικού χώρου.
- Να συσχετίσουν τον πολιτισμό της Κύπρου με το μινωικό και το μυκηναϊκό.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η Κύπρος ευρισκόμενη στο ανατολικό άκρο της Μεσογείου, μεταξύ των χωρών της Ανατολής, της Αιγύπτου και της Ελλάδος, για χιλιάδες χρόνια αποτέλεσε πεδίο επαφής των πολιτισμών της Ανατολής, της Αιγύπτου και των πολιτισμών του Αιγαίου.

Κατά την εποχή της χαλκοκρατίας ο ρόλος της υπήρξε πολύ σημαντικός. Με την ανακάλυψη του χαλκού παρουσίασε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, καθώς το νησί διέθετε πλούσια κοιτάσματα. Πολλοί από τους κατοίκους της που μέχρι τότε ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και τη γεωργία (στις εύφορες πεδιάδες της καλλιεργούνταν σιτηρά, κηπευτικά, ελιές και φρούτα), αλλά και με την υλοτομία και την ξυλουργική, (τα ορεινά μέρη της σκεπάζονταν από πυκνά δάση που έδιναν άφθονη ξυλεία για την κατασκευή πλοίων), έγιναν μεταλλωρύχοι, τεχνίτες και έμποροι.

Από το 1550 π.Χ., περίπου, ως το 1050 π.Χ. (Ύστερη χαλκοκρατία) έγινε πολύ σημαντικό πολιτικό, πολιτιστικό και εμπορικό κέντρο, αφού με την εγκατάσταση εκεί μυκηναίων αποίκων, συνδέθηκε με το μυκηναϊκό κόσμο. Για τους Αχαιούς, που μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας και την καταστροφή των μινωικών πόλεων ήλεγχαν το εμπόριο με την Ανατολή, η Κύπρος αποτελούσε ιδανικό σταθμό για τη διεξαγωγή των εμπορικών τους δραστηριοτήτων. Επίσης μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον αποτελούσαν γι' αυτούς και τα πλούσια κοιτάσματα χαλκού της νήσου.

Η εγκατάσταση των Αχαιών στην Κύπρο έγινε το 1300 περίπου π.Χ. Οι άποικοι έκτισαν πόλεις, τις οποίες οχύρωσαν με κυκλώπεια τείχη και προμαχώνες, όπως την Έγκωμη, το Κίτιο και την Παλαίπαφο. Έφεραν μαζί τους την ελληνική γλώσσα, τη θρησκεία, τις συνήθειες και την τέχνη τους.

Οι ανασκαφές έφεραν στο φως θολωτούς τάφους, παρόμοιους με των Μυκηνών, βωμούς και θρησκευτικά σύμβολα κρητομυκηναϊκά. Λατρευόταν η Θεά Μητέρα, θεά της γονιμότητας, αλλά και αρκαδικόι θεοί, όπως ο Απόλλωνας ο Κεραϊάτης. Στην Έγκωμη βρέθηκε άγαλμα του θεού προστάτη του χαλκού. Επίσης το πλήθος των μυκηναϊκών αγγείων που βρέθηκαν μαρτυρούν την ύπαρξη εργαστηρίων στο νησί, τα οποία έφτιαξαν μυκηναίοι αγγειοπλάστες που εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο.

Η ελληνική επιρροή, έγινε ειρηνικά και αβίαστα. Αποτέλεσμά της ήταν ο εξελληνισμός της Κύπρου. Το ελληνικό πνεύμα ρίζωσε βαθιά και διαφυλάχτηκε ανόθευτο για τρεις και πλέον χιλιάδες χρόνια. Η Κύπρος χαρακτηρίζεται ως η κιβωτός των ελληνικών παραδόσεων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με τη μελέτη του χάρτη 1 και του παραθέματος 3 οι μαθητές διαπιστώνουν τη ναυτική δύναμη των Μυκηναίων και τις σχέσεις που ανέπτυξαν με άλλους λαούς και κυρίως με την Κύπρο (ερωτήσεις 1 και 2 του Βιβλίου). Αξιοποιούνται οι διαθεματικές έννοιες *επικοινωνία, αλληλεπίδραση, και η έννοια πολιτισμός*.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου Εργασιών στοχεύει να παρωθήσει τους μαθητές στην παρατήρηση, τη σύγκριση και την εξαγωγή συμπερασμάτων για τις επιδράσεις που δέχτηκε η Κύπρος από τον κρητομυκηναϊκό πολιτισμό.

Η δραστηριότητα 2 δίνει ευκαιρία για συσχετισμούς με τη σημερινή εποχή και τη διατύπωση

γενικεύσεων, όπως: οι άνθρωποι από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα μεταναστεύουν για να βρουν καλύτερες συνθήκες για να ζήσουν.

Με τη δραστηριότητα 3 του Τετραδίου οι μαθητές καλούνται να δραματοποιήσουν μια σκηνή εμπορικής ανταλλαγής μεταξύ Κυπρίων και Μυκηναίων. Οι μαθητές αυτοσχεδιάζουν, στηριζόμενοι στις πληροφορίες που αποκόμισαν από το παράθεμα 3. Η ανάπλαση ιστορικών γεγονότων και το «παίξιμό» τους στη συνέχεια προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών και συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση και εμπέδωση της διδακτέας ύλης. Για τη αξία των ασκήσεων δραματοποίησης βλέπε και το μάθημα *Το μήλο της έριδας*.

Τα παιδιά αναλαμβάνουν ρόλους. Ένα παιδί υποδύεται το βασιλιά, άλλο το γραφέα, άλλα τους εμπόρους και τους διάφορους τεχνίτες. Ο μυκηναίος βασιλιάς καθισμένος στο θρόνο του κανονίζει ποια προϊόντα θα πουλήσουν και ποια θα φέρουν από την Κύπρο οι έμποροι. Οι έμποροι επιβιβάζονται στα καράβια και πηγαίνουν στην Κύπρο. Εκεί συναντούν τους κύπριους εμπόρους. Τους δίνουν αγγεία με αρωματικό λάδι, κρασί, μέλι, όπλα και κοσμήματα και παίρνουν για αντάλλαγμα χαλκό, και πολύχρωμα υφαντά. Ακολουθεί η σκηνή του αποχαιρετισμού και η επιστροφή στις Μυκίνες. Ο γραφέας καταγράφει τα προϊόντα που ήρθαν, χαράσσοντας με μυτερό ξυλαράκι πάνω σε μαλακό πηλό ή πλαστελίνη. Ο βασιλιάς δίνει τα υλικά αυτά στους τεχνίτες και εντολές για το τι ακριβώς θα κατασκευάσουν. Στο τέλος οι έμποροι παραδίνουν στο βασιλιά έναν κυλινδρικό σφραγιδόλιθο, δώρο από το βασιλιά της Κύπρου.

ΜΑΘΗΜΑ 3: Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν την αρχιτεκτονική των Μυκηναίων.
- Να κατανοήσουν τους λόγους που ώθησαν τους Αχαιούς να κατασκευάσουν τείχη.
- Να κατακτήσουν όρους όπως: *ανάκτορο, μέγαρο, εστία, κυκλώπεια τείχη, βασιλιάς, λαός*.
- Να ασκηθούν στην παρατήρηση και περιγραφή αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και την ανάγκη προστασίας των καταλοίπων του παρελθόντος.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Τα εντυπωσιακότερα έργα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής είναι οι ακροπόλεις οχυρωμένες με κυκλώπεια τείχη. Η αρχιτεκτονική αυτών των τειχών, που περιέβαλαν τις ακροπόλεις, ήταν αποτέλεσμα του τρόπου ζωής των Αχαιών, οι οποίοι πολεμώντας τους Προέλληνες, κυριάρχησαν στον ελληνικό χώρο. Για να προστατεύονται οι ίδιοι από παρόμοιες επιθέσεις, έχτιζαν ακροπόλεις στις κορυφές απρόσιτων λόφων και τις περιτείχιζαν με απόρθητα τείχη. Κυκλώπειες κατασκευές ήταν και οι οδογέφυρες που υπήρχαν σε πολλά σημεία του οδικού δικτύου, το οποίο ήταν αρκετά αναπτυγμένο και ένωνε τα σπουδαιότερα μυκηναϊκά κέντρα.

Τα μυκηναϊκά ανάκτορα, γνωστά από τις περιγραφές του Ομήρου, ήταν απλά διώροφα κτίρια, τα οποία σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να συγκριθούν με τα δαιδαλώδη, πολυτελή μινωικά ανάκτορα. Διέθεταν πρόπυλο(είσοδο), που έβγαζε σε αυλή, στο μέσο της οποίας υπήρχε πάντα βωμός. Στην αυλή υπήρχε η είσοδος του κυριότερου δωματίου των ανακτόρων που ονομαζόταν μέγαρο. Βρισκόταν στο ισόγειο του ανακτόρου, ήταν μεγάλο ορθογώνιο δωμάτιο και στο εσωτερικό του είχε ξύλινους κίονες, πάνω στους οποίους στηριζόταν ο δεύτερος όροφος.

Στο μέσο του μεγάρου, ανάμεσα σε τέσσερις κίονες, υπήρχε η στρογγυλή εστία, στην οποία πάντα έκαιγε φωτιά. Πάνω από την εστία υπήρχε πήλινη καπνοδόχος. Το μέγαρο ήταν η αίθουσα του θρόνου και συγχρόνως αίθουσα συμποσίων. Δίπλα του ήταν τα δωμάτια των γυναικών και τα λουτρά. Στο υπερώο υπήρχαν οι κοιτώνες. Το μέγαρο καθώς και τα δωμάτια της βασιλικής οικογένειας ήταν διακοσμημένα με τοιχογραφίες.

Το ανάκτορο διέθετε επίσης θησαυροφυλάκια, αποθήκες και κελάρια. Διέθετε επίσης εργαστήρια, στα οποία εργάζονταν τεχνίτες και καλλιτέχνες με εντολή του βασιλιά.

Στην ακρόπολη των Μυκηνών η είσοδος κοσμεύεται από ανάγλυφο υπέρθυρο, που εικονίζει liontάρια, σύμβολο δύναμης και εξουσίας. Μέσα στην ακρόπολη των Μυκηνών υπάρχουν ερείπια πολλών κτιρίων, που κατά τους αρχαιολόγους ήταν κατοικίες των συγγενών του βασιλιά, κατοικίες των φρουρών της ακρόπολης, αποθήκες, πολλά εργαστήρια, στάβλοι και μικρό ιερό των θεών. Στο χώρο της ακρόπολης, στον ταφικό περίβολο, βρέθηκαν επίσης βασιλικοί τάφοι με πολλά κτερίσματα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι μαθητές παρατηρούν την εικόνα 1 και διαπιστώνουν ότι οι Μυκηνάιοι επέλεξαν το ψηλό σημείο ενός λόφου για να χτίσουν την ακρόπολή τους, ώστε να εποπτεύουν το χώρο και να μπορούν να ελέγχουν τις κινήσεις των εχθρών (ερώτηση 1 βιβλίου).

Στη συνέχεια με την αξιοποίηση του υπόλοιπου εικονιστικού υλικού ασκούνται στην παρατήρηση και στην περιγραφή των αρχαιολογικών ευρημάτων (ερώτηση 2 Βιβλίου), γνωρίζουν την αρχιτεκτονική των Μυκηναίων, κατακτούν όρους όπως *πύλη των λεόντων, μέγαρο, εστία, ...* και τους εμπεδώνουν με τις δραστηριότητες 2, 3 του Τετραδίου Εργασιών.

Η μελέτη των παραθεμάτων 2 και 4 δίνει το ερέθισμα για συζήτηση και αντιδιαστολή της μυθολογικής από την ιστορική εξήγηση της κατασκευής των κυκλώπειων τειχών.

Το παράθεμα 4 δίνει μια άλλη εξήγηση της κατασκευής των κυκλώπειων τειχών και πληροφορεί τους μαθητές για τις τεχνικές γνώσεις των Μυκηναίων, πολλές από τις οποίες απέκτησαν από την επαφή τους με άλλους λαούς. Αξιοποιούνται οι διαθεματικές έννοιες *επικοινωνία, αλληλεπίδραση, και η έννοια πολιτισμός* (δραστηριότητα 1 Τετραδίου).

Η δραστηριότητα 4 του Τετραδίου στοχεύει στη συνειδητοποίηση της σημασίας των καταλοίπων του παρελθόντος (αποτελούν πηγή πληροφόρησης για παλιότερες εποχές και αποδεικνύουν την ιστορική μας πορεία) και της ανάγκης προστασίας τους, και συνδέεται με την τοπική ιστορία.

ΜΑΘΗΜΑ 4: Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΙΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία της καθημερινής ζωής και της κοινωνικής οργάνωσης των Μυκηναίων.
- Να γνωρίσουν την κυριαρχία των Μυκηναίων στο θαλάσσιο εμπόριο.
- Να διαπιστώσουν τον πολεμικό χαρακτήρα των Αχαιών.
- Να αντιληφθούν ότι μέσα από την παρατήρηση και τη μελέτη των πηγών τεκμηριώνουμε τις ιστορικές πληροφορίες.
- Να κατακτήσουν όρους όπως: *πανοπλία, θώρακας, ασπίδα, κράνος, χιτώνας, αοιδός.*

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Η Ελλάδα των μυκηναϊκών χρόνων αποτελείτο από μικρά αυτόνομα κρατίδια, οι ηγεμόνες των οποίων πολλές φορές είχαν μεταξύ τους συγγενική σχέση. Τα περισσότερα μυκηναϊκά κέντρα βρίσκονταν μέσα σε οχυρωμένες ακροπόλεις. Μερικά, όπως η Θήβα και η Πύλος, ήταν ανοχύρωτα. Στα κέντρα αυτά κατοικούσαν βασιλικές δυναστείες που κυβερνούσαν απολυταρχικά. Ο βασιλιάς ήταν απόλυτος άρχοντας. Του ανήκαν μεγάλες εκτάσεις γης και πολλά κοπάδια ζώων.

Ο λαός ασχολείτο με διάφορα επαγγέλματα. Οι άνδρες ήταν έμποροι και ναυτικοί, γεωργοί και κτηνοτρόφοι, τεχνίτες και καλλιτέχνες. Υπήρχαν και δούλοι, που πρόσφεραν υπηρεσίες στα ανάκτορα και σε αρχοντικά σπίτια.

Στη μυκηναϊκή κοινωνία ξεχωριστή θέση κατείχαν οι γραφείς και οι αοιδοί. Οι γραφείς γνώριζαν γραφή και κατέγραφαν όλες τις αποφάσεις του βασιλιά, σχετικές με πολεμικές και εμπορικές επιχειρήσεις. Οι αοιδοί θεωρούνταν πρόσωπα ιερά και σεβάσμια, αφού οι Αχαιοί πίστευαν ότι τους ενέπνεαν οι μούσες και οι θεοί. Στις διάφορες γιορτές που έκαναν (θρησκευτικές, κοινωνικές, ψυχαγωγικές), υπήρχε πάντα ο αοιδός που έπαιζε λύρα και τραγουδούσε κατορθώματα ηρώων.

Οι Μυκηναίοι είχαν έντονα ανεπτυγμένο αγωνιστικό πνεύμα. Αγαπούσαν τα αγωνίσματα και το κυνήγι. Επηρεασμένοι από τον τρόπο ζωής των Μινωιτών φορούσαν κι αυτοί ζώμα, αλλά και κοντούς χιτώνες. Αντίθετα με τους Μινωίτες, έκοβαν τα μαλλιά τους και διατηρούσαν μουστάκια και γένια σαν δείγμα ανδρισμού. Περιποιούνταν το σώμα τους με λουτρά και αρωματικά λάδια.

Ήταν πολύ γενναίοι πολεμιστές. Για την άμυνά τους χρησιμοποιούσαν πανοπλία, (ασπίδα, περικεφαλαία με λοφίο, θώρακα και μίτρα για την προστασία της κοιλιάς και περικνημίδες). Για να επιτύχουν χρησιμοποιούσαν μακριά ξίφη, τόξα και βέλη με αιχμές από χαλκό, οψιανό ή πυριτόλιθο, ακόντια και δόρατα. Ο Όμηρος μάς πληροφορεί ότι οι ασπίδες κατασκευάζονταν από στρώσεις δέρματος βοδιού. Ήταν στρογγυλές ή οκτώσχημες. Πολεμούσαν πάνω σε ελαφρά άρματα που τα έσερναν άλογα.

Οι Μυκηναίες είχαν ελευθερίες ανάλογες με των γυναικών της μινωικής Κρήτης. Επάνω σε σφραγιδόλιθους και σε χρυσά δαχτυλίδια παριστάνονταν Μυκηναίες να συμμετέχουν σε κυνήγια ζώων μαζί με τους άνδρες. Ασχολούνταν με την κατασκευή μάλλινων και λινών υφασμάτων, των οποίων γινόταν και εξαγωγή. Φορούσαν πολύχρωμες φούστες, ποδιές περικόρμια με μανίκια και πολλά κοσμήματα, που πολλές φορές ράβονταν πάνω στα ρούχα. Χτενίζονταν όμορφα, όμως η φορεσιά τους δεν έφτανε σε πολυτέλεια τις αντίστοιχες φορεσιές των Μινωτισσών.

Το εμπόριο ελεγχόταν από τον βασιλιά. Την εποχή της ακμής του μυκηναϊκού πολιτισμού (14ος και 13ος αιώνας) είχε εξαπλωθεί σε όλη τη Μεσόγειο. Από τις χώρες της Μέσης Ανατολής προμηθεύονταν μέταλλα και πολύτιμους λίθους, οι δε αγορές των χωρών αυτών κατακλύζονταν από μυκηναϊκά προϊόντα, κυρίως αγγεία. Εμπόριο διεξήγαγαν οι Μυκηναίοι και με την Ιταλία, τη Σικελία και την Ισπανία.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι μαθητές διαβάζουν το παράθεμα 3 και επισημαίνουν τις βασικές ασχολίες των Μυκηναίων: έμποροι και πολεμιστές(ερώτηση 1 Βιβλίου). Ο πολεμικός χαρακτήρας των Μυκηναίων αναγνωρίζεται στα αρχαιολογικά ευρήματα των εικόνων 1, 2, 3 και 4.

Στη συνέχεια καλούνται να εξηγήσουν το χαρακτηρισμό «πολύχρυσες» και να τον συνδέσουν με τα αρχαιολογικά ευρήματα της εικόνας 6.

Η μελέτη του παραθέματος 5 και της τοιχογραφίας της Μυκηναίας αποκαλύπτει στους μαθητές τις ενδυματολογικές συνήθειες της εποχής (δραστηριότητα 3 Τετραδίου).

Το παράθεμα 7 υπογραμμίζει τον ξεχωριστό ρόλο του αοιδού στη μυκηναϊκή κοινωνία και δίνει στιγμές διασκέδασης και ψυχαγωγίας των Μυκηναίων (δραστηριότητα 4 τετραδίου).

Οι δραστηριότητες 1 και 5 του Τετραδίου είναι πίνακες εισαγωγής που βοηθούν τους μαθητές στην ταξινόμηση του υλικού.

Η δραστηριότητα 2 στοχεύει στην ανάπτυξη της παρατηρητικότητας αλλά και των κατασκευαστικών δεξιοτήτων των μαθητών. Η ασπίδα έχει το σχήμα του αριθμού 8, γι' αυτό και την ονόμασαν οκτώσχημη.

Η εικόνα που συνοδεύει τη δραστηριότητα 6 δείχνει μια σκηνή συμποσίου σε μια όμορφα διακοσμημένη αίθουσα. Οι μαθητές μπορούν να αναπαραστήσουν τη σκηνή και να οργανώσουν μια μικρή γιορτή στην τάξη, την οποία έχουν στολίσει ανάλογα. Κρατούν «χρυσά» σκεύη που έχουν φτιάξει τα ίδια τα παιδιά και τρώνε μικρές λιχουδιές που έφεραν από το σπίτι τους.

ΜΑΘΗΜΑ 5: Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ Η ΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΙΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν τη θρησκεία και τη λατρεία των Αχαιών και να τη συγκρίνουν με αυτή των Μινωιτών.
- Να γνωρίσουν τα ταφικά έθιμα των Αχαιών.
- Να διαπιστώσουν ότι το δωδεκάθεο πρωτοεμφανίζεται στη θρησκεία των Μυκηναίων.
- Να γνωρίσουν τη χρήση της γραφής από τους Μυκηναίους και να κατανοήσουν ότι πρόκειται για την πρώτη ελληνική γραφή.
- Να κατακτήσουν όρους όπως: *θολωτοί τάφοι, κτερίσματα, προσωπίδες, Γραμμική Β.*

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Οι Αχαιοί λάτρευαν τη Μεγάλη Θεά που συνδεόταν με τη γονιμότητα της γης, την Πότνια Θηρών, που προστάτευε την άγρια φύση και άλλες θεότητες. Κατά τη μυκηναϊκή όμως εποχή διαμορφώθηκε το Δωδεκάθεο. Κείμενα Γραμμικής Β' αναφέρονται σε προσφορές που αφορούν θεούς του Ολύμπου. Τους θεούς τους λάτρευαν σε μικρά ιερά και ιερά άλση, όπου έστηναν βωμούς. Τους πρόσφεραν γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, υφάσματα και αγγεία, θυσίες ζώων και σε ειδικές περιπτώσεις θυσίες δούλων.

Η πεποίθηση των Μυκηναίων για τη μεταθανάτιο ζωή, που πίστευαν ότι συνεχιζόταν κάτω από τη γη, τους οδήγησε στην κατασκευή μεγάλων τάφων. Οι θολωτοί τάφοι των Αχαιών είναι μνημεία μεγάλης αρχιτεκτονικής σημασίας. Ήταν μεγάλα δωμάτια σκαμμένα στις πλαγιές χαμηλών λόφων, με θολωτή οροφή και τοίχους από ογκόλιθους. Σ' αυτά τα δωμάτια οδηγούσε διάδρομος που είχε αριστερά και δεξιά τοίχο. Είχαν είσοδο με υπέρθυρο και τριγωνικό άνοιγμα πάνω από το υπέρθυρο. Μέσα θάβονταν οι νεκροί. Στα πρόσωπά τους τοποθετούσαν χρυσές προσωπίδες και δίπλα τους άφηναν πολλά κτερίσματα, δηλαδή προσωπικά και αγαπημένα τους αντικείμενα. Πολλά από αυτά ήταν πολύτιμα, αφού σε θολωτούς τάφους θάβονταν βασιλείς και άρχοντες.

Η γραφή που αποτύπωσε τη γλώσσα του πρώτου αυτού ελληνικού πολιτισμού ονομάστηκε από τους αρχαιολόγους Γραμμική Β'. Είναι γραφή συλλαβική, καθένα δηλαδή από τα στοιχεία

της αποτελεί μια συλλαβή, και είναι μια βελτιωμένη έκδοση της μινωικής Γραμμικής Α'. Κείμενα Γραμμικής Β' βρέθηκαν στις ανασκαφές της Κνωσού, των Μυκηνών, της Θήβας και της Πύλου. Πρόκειται για πήλινες πινακίδες στις οποίες αναγράφονται κατάλογοι προϊόντων, ζώων, κτημάτων κτλ. Η Γραμμική Β' αποκρυπτογραφήθηκε το 1952 από τους Άγγλους Βέντρις και Τσάντγουικ. Εν τούτοις οι πληροφορίες που μας δίνουν οι πινακίδες έχουν λογιστικό περιεχόμενο και, όπως έχουμε τονίσει προηγουμένως (βλέπε εποχή χαλκού), δεν είναι αρκετές για να σχηματίσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την εποχή αυτή.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Με την παρατήρηση της εικόνας 1 οι μαθητές διαπιστώνουν ότι οι Μυκηναίοι λάτρευαν την ίδια γυναικεία θεότητα με τους Μινωίτες. [Τα πήλινα εδώλια της εικόνας 1 βρέθηκαν στο Γάζι της Κρήτης και ανήκουν στη Μετανακτορική περίοδο, όταν πια οι Μυκηναίοι είχαν καταλάβει την Κρήτη (κρητομυκηναϊκός πολιτισμός). Επιλέχθηκαν για την εικονογράφηση, ως τα πιο παραστατικά της γυναικείας θεότητας]. Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν τους 12 θεούς του Ολύμπου και σε συνδυασμό με τις νέες γνώσεις διαπιστώνουν ότι η λατρεία πολλών από αυτούς ξεκίνησε από τους Μυκηναίους (ερώτηση 1 Βιβλίου). Αυτό είναι ένα βασικό στοιχείο που αποδεικνύει την ελληνικότητα του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Στη συνέχεια παρατηρούν την προσωπίδα του Αγαμέμνονα και το θολωτό τάφο (εικόνα 3), διαβάζουν το παράθεμα 2 και αντλούν πληροφορίες για τα ταφικά έθιμα των Μυκηναίων.

Με τη μελέτη του παραθέματος 4 οι μαθητές διαπιστώνουν την ελληνικότητα και της Γραμμικής γραφής Β' και τη σημασία της στη γνώση και κατανόηση της ζωής των Μυκηναίων.

Η ερώτηση 2 του Βιβλίου δίνει την ευκαιρία για μια συζήτηση στην τάξη σχετική με τις οικονομικές σχέσεις που ανέπτυξαν και την επίδραση που δέχτηκαν οι Μυκηναίοι από τους Μινωίτες και στο θέμα της γραφής. Όταν η Κρήτη αποδυναμώνεται και εγκαθίστανται στο νησί οι Αχαιοί, όπως ήταν φυσικό, έφεραν στο νησί και τη γλώσσα τους.

Η δραστηριότητα 1 του Τετραδίου στοχεύει στην καλλιέργεια της δημιουργικής φαντασίας, που βοηθά τους μαθητές στην ανάπλαση των γνώσεων που απέκτησαν. Η δραστηριότητα 2 επιδιώκει την άσκηση στην περιγραφή και τη καλλιέργεια της κριτικής σκέψης. Η δραστηριότητα 3 είναι μια ερώτηση εμπέδωσης των γνώσεων, όπου οι σωστές φράσεις είναι η δεύτερη και η έκτη. Η δραστηριότητα 4 στοχεύει στην ανάπτυξη των κατασκευαστικών δεξιοτήτων των μαθητών, αξιοποιώντας το αριθμητικό σύστημα των Μυκηναίων. Για την ολοκλήρωσή της θα χρειαστεί ο εκπαιδευτικός να βοηθήσει τα παιδιά.

ΜΑΘΗΜΑ 6: Η ΤΕΧΝΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΙΩΝ

ΣΤΟΧΟΙ

- Να γνωρίσουν βασικά στοιχεία της τέχνης των Μυκηναίων.
- Να διαπιστώσουν την επίδραση της μινωικής τέχνης.
- Να συνειδητοποιήσουν τον πολεμικό χαρακτήρα του μυκηναϊκού πολιτισμού.
- Να συσχετίσουν την τέχνη των Μυκηναίων με την καθημερινή ζωή και τη θρησκεία τους.
- Να αντιληφθούν τη σημασία των αρχαιολογικών μουσείων και των εκθεμάτων τους στη διαφύλαξη και κατανόηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στη μυκηναϊκή τέχνη είναι φανερό η μινωική επιρροή, όπως και σε όλον τον μυκηναϊκό πολιτισμό σε βαθμό ώστε αυτός να χαρακτηρίζεται από πολλούς ιστορικούς ως κρητομυκηναϊκός. Η μυκηναϊκή τέχνη διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση της μινωικής. Είχε όμως τη δική της φυσιογνωμία. Οι Μυκηναίοι έβαλαν στις τέχνες τη δική τους προσωπική σφραγίδα και τη θεματική και αισθητική τους αντίληψη.

«Η ζωντανία των Κρητών, η αγάπη τους για τη φύση δεν βρίσκουν θέση στην ψυχή των πολεμικών Αχαιών. Τα φρέσκα λουλούδια και τα κλαδιά χάνουν τη φυτική τους υπόσταση και γίνονται στεγνά διακοσμητικά σχέδια(σχηματοποιημένα). Δε στολίζεται πια ελεύθερα η επιφάνεια του αγγείου. Στην τοιχογραφία, πάλι, χάνονται οι γεμάτες χάρη σκηνές της μινωικής τέχνης. Προτιμούν να παρασταίνουν πολεμικές σκηνές ή κυνήγια.

Ο ελληνικός κόσμος δεν ήταν δυνατό να εκφραστεί με την κρητική αμεριμνσία. Στη μαγολόνησο φόβος από εχθρούς δεν υπήρχε. Στις ελληνικές πόλεις, όμως, της Υστεροελλαδικής περιόδου ο κίνδυνος ολοένα αύξαινε και η απειλή των συνανθρώπων ήταν αισθητή σε κάθε στιγμή. Οι γερά οχυρωμένες ακροπόλεις είναι η ζωντανότερη μαρτυρία. Ο άνθρωπος χρειαζόταν άγρυπνη προσοχή, καθημερινή άσκηση και σκληρή προσπάθεια για τη διατήρηση των αγαθών του. Αυτή την αίσθηση δίνει η μυκηναϊκή τέχνη. Αυτός είναι ο ιδιαίτερός της χαρακτήρας» (Α. Καλογεροπούλου, σελ. 120-121).

Τη μυκηναϊκή εποχή η χρυσοχοΐα έφτασε σε ψηλό επίπεδο. Στις ανασκαφές βρέθηκε πλήθος χρυσών αντικειμένων, (κοσμήματα, κύπελλα, προσωπίδες κτλ). Το πλήθος των χρυσών αυτών ευρημάτων, παρά την παραβίαση που είχαν υποστεί οι θολωτοί τάφοι, από την αρχαιότητα ακόμη, δικαιολογούν τον χαρακτηρισμό των Μυκηνών ως πολύχρυσες.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι μαθητές παρατηρούν τις εικόνες και διαπιστώνουν ότι οι Μυκηναίοι ανέπτυξαν ποικίλες τέχνες, όπως και οι Μινωίτες, και επεξεργάστηκαν διάφορα υλικά για να δημιουργήσουν τα έργα τους (δραστηριότητα 1 Τετραδίου Εργασιών). Ανατρέχοντας σε αντίστοιχες εικόνες του Βιβλίου τους από το μινωικό πολιτισμό, κάνουν συγκρίσεις, διαπιστώνουν ομοιότητες και διαφορές και τις συζητούν στην τάξη. Αξιοποιούνται οι διαθεματικές έννοιες *επικοινωνία*, *αλληλεπίδραση*, (ερώτηση 1 Βιβλίου).

Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να γίνει με την αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών, όπου οι μαθητές ανασυνθέτοντας το παζλ δύο τοιχογραφιών, προχωρούν στις προαναφερθείσες διαπιστώσεις (βλέπε δραστηριότητα 8 του επαναληπτικού μαθήματος). Μια διαφορά που θα προκύψει είναι ότι οι Μυκηναίοι ως πολεμικός λαός, χρησιμοποίησαν ανάλογα θέματα(σκηνές κυνηγιού, μάχης) και στην τέχνη τους (δραστηριότητα 2 Τετραδίου) σε αντίθεση με τους Μινωίτες, οι οποίοι εκφράζουν τον ειρηνικό και χαρούμενο χαρακτήρα του πολιτισμού τους και στην τέχνη τους.

Η ερώτηση 2 του Βιβλίου θυμίζει στους μαθητές τη σημαντική θέση που είχαν τα αγγεία στις εμπορικές ανταλλαγές των Μυκηναίων. Επίσης μέσα από τη συζήτηση οι μικροί μαθητές θα κατανοήσουν τη σημασία της ανεύρεσης τέτοιων αγγείων και τα ιστορικά συμπεράσματα στα οποία μας οδηγούν.

Η μελέτη του παραθέματος 3 δίνει την αφορμή να αντιληφθούν οι μαθητές τη σημασία των αρχαιολογικών μουσείων και των εκθεμάτων τους στην κατανόηση του παρελθόντος. Τα εκθέματα όμως δεν μιλούν από μόνα τους, για να μας αποκαλύψουν τα μυστικά τους. Πρέπει να ερωτηθούν κατάλληλα, πρέπει να αναγνωσθούν, να ερμηνευθούν. Έτσι το αρχαιολογικό μου-

σείο μπορεί να αποτελέσει χώρο μάθησης για τους μαθητές, εφόσον αυτοί συμμετέχουν άμεσα και δημιουργικά σε διάφορες δραστηριότητες (δραστηριότητα 6 Τετραδίου). Αν η επίσκεψη είναι δύσκολο να γίνει, προτείνεται η εικονική περιήγηση στον αρχαιολογικό χώρο των Μυκηνών με την αξιοποίηση του διαδικτύου (βλέπε ιστοσελίδες) ή την προβολή σχετικής βιντεοταινίας.

Η δραστηριότητα 3 του Τετραδίου στοχεύει στην ανάπτυξη των ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και επιτρέπει τη βιωματική προσέγγιση της γνώσης.

Οι δραστηριότητες 4 και 5 συνδέονται με το μάθημα της Αισθητικής Αγωγής.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΟ ΜΑΘΗΜΑ

Οι ασκήσεις στοχεύουν στη δημιουργική ανασύνθεση στοιχείων των ενοτήτων 9 και 10 με παιγνιώδη και ευχάριστο τρόπο που συντηρεί το ενδιαφέρον τους. Ο δάσκαλος επαναφέρει μέσα από τη συζήτηση ό,τι κρίνει απαραίτητο για την ολοκλήρωση των ενοτήτων. Μερικές δραστηριότητες αναφέρονται σε ολόκληρη την εποχή του χαλκού και άλλες σε όλη την Προϊστορία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ακτύπης Δ. κ.ά., *Στα πολύ παλιά χρόνια*, Ιστορία Γ΄ Δημοτικού, ΟΕΔΒ.

Βαλαβάνης Π., *Ο λόφος με τα κρυμμένα μυστικά*, Ακρίτας, Αθήνα 1995.

Chadwick J., *Ο Μυκηναϊκός Κόσμος*, μτφ. Κ. Πετρόπουλος, Gutenberg, Αθήνα 1997.

Γαλουράκη Σ., *Χρυσές Μυκήνες*, Ακρίτας, Αθήνα 2000.

ΙΕΕ, τόμ. Α΄, σελ.234-381, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977.

Ιστορία της Κύπρου, έκδ. «Ομάδα των δέκα», Λευκωσία 1980.

Μυλωνάς Γ., *Πολύχρυσοι Μυκήναι*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1983.

Παπαχατζής Ν.,(1978), *Μυκήνες-Επίδαυρος-Τίρυνθα-Ναύπλιο*, Κλειώ, Αθήνα 1978.

Ruiperez M.-Melena J., *Οι Μυκηναίοι Έλληνες*, μτφ. Μ. Παναγιωτίδου, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996.

Treuil R.- κ. ά, *Οι πολιτισμοί του Αιγαίου*, μτφ. Ό. Πολυχρονοπούλου, Α. Φίλιππα, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1983.

Φωρ Πωλ , *Η καθημερινή ζωή στην μυκηναϊκή εποχή*, μτφ. Έ. Αγγέλου, Παπαδήμας, Αθήνα 1991.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

- Αβδελά Έ., *Ιστορία και σχολείο*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1998.
- Άλκπσις, *Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι κι Αγγεία*, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1995.
- Ambrose T. - Paine C., *Museum Basics*, London 1993.
- Ανδρέου Α., *Ιστορία, Μουσείο και σχολείο*, εκδ. Γ. Δεδούση, Θεσ/νίκη 1996.
- Αντωνιάδης Λ., *Η διδακτική της Ιστορίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995.
- Βρεπτός Γ., *Η εικόνα στο Αναλυτικό πρόγραμμα και στο σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας*, εκδ. Art of Text, Θεσσαλονίκη 1994.
- Βώρος Φ., *Τρόποι σπουδής και διδασκαλίας της Ιστορίας*, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα 1988.
- Βώρος Φ., *Η διδασκαλία της Ιστορίας με αξιοποίηση της εικόνας*, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα 1993.
- Γιαννόπουλος Ι., *Δοκίμια θεωρίας και διδακτικής της ιστορίας*, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα 1997.
- Γκότσης Σ., «Ερμηνευτικές-εκπαιδευτικές προσεγγίσεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους», στο *Παιδεία και Αρχαιολογία*. Εκπαιδευτικά προγράμματα του ΥΠΠΟ, πρακτικά ημερίδας, 2000.
- Λε Γκοφ Ζ., "Πώς διδάσκεται η ιστορία", περ. *Ο πολίτης* 25 (1984), σ. 26-29.
- , *Θέματα διδακτικής της ιστορίας*, εκδ. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1993.
- Γουστέρης Σ., *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο δημοτικό σχολείο*, εκδ. Αφοι Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1998.
- Γρόλλιος Γ., "Επιστήμη της ιστορίας, σχολικά εγχειρίδια και διαδικασίες παραγωγής της σχολικής ιστορίας", περ. *Μακεδόν* 5 (1998), σ. 17-28.
- Γρυντάκης Ι., «Διδακτική της Ιστορίας», περ. *Τα Εκπαιδευτικά* 37-38 (1995), σελ. 45-62.
- Δάλκος Γ., *Σχολείο και Μουσείο*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα. 2000.
- Δημάση Μ.- Γαργαλιάνου Σ., «Δραματοποίηση στο μάθημα της Ιστορίας. Η περίπτωση το βιβλίου της Τρίτης Δημοτικού», περ. *Παιδαγωγικός λόγος* Παν/μίου Κρήτης, 1(1996) σελ. 97-107.
- Ζαχαρής Δ., "Οι ψυχολογικές προϋποθέσεις του ιστορικού μαθήματος", περ. *Σχολείο και ζωή* 35 (1987), σ. 241-244.
- Καλούρη-Αντωνοπούλου Ρ., *Το Μουσείο μέσο τέχνης και αγωγής*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1988.
- Κόκκινος Γ. - Αλεξάκη Ε.(επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.
- Κόκκινος Γ., *Από την Ιστορία στις ιστορίες*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- Κουλούρη Χ., "Σχολικά εγχειρίδια και ιστορική έρευνα. Η ευρωπαϊκή εμπειρία", *Μνήμων* 11 (1987), σ. 219-224.
- Κυρκίνη-Κουτούλα Α., «Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης στη διδακτική πράξη: Η περίπτωση της Ιστορίας» στο *Διαθεματικές προσεγγίσεις της γνώσης στο ελληνικό σχολείο*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, σελ.86-93.
- Λεοντσίνης Γ.- Ρεπούση Μ., *Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2001.
- Μαιστρέλλης Σ., «Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων στη διδασκαλία της Ιστορίας», περ. *Νέα Παιδεία* 72 (1994), σελ. 70-77.
- , «Αξιοποίηση της μουσειοσκευής στη διδασκαλία της Ιστορίας», περ. *Νέα Παιδεία* 107 (2003), σελ.46-53.
- , «Σχολείο και αρχαιολογικοί χώροι. Σχεδιάζοντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα»,

- περ. Τα Εκπαιδευτικά 75-76 (2005), σελ.77-89.
- , «Διδάσκοντας Ιστορία και με τις Νέες Τεχνολογίες», περ. Φιλολογική 87(2004), σελ.2-6.
- Ματσαγγούρας Η., *Η Διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα 2003.
- Μονιότ Η., *Η διδακτική της ιστορίας*, (μτφρ. Έφη Κάννερ), εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2002.
- Μπενέκου Ε., «Η ανάγνωση της φωτογραφικής εικόνας ως ιστορικής πηγής και η διδακτική της αξιοποίηση», περ. Φιλολογική 71 (2000), σ. 67-70.
- , *Τα παιδιά και η ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2000.
- , *Μουσεία: Εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 1996
- Newbery E., *Learning on Location, The Museum Development Company*, England 1993.
- Πελαγίδης Στ., *Το μάθημα της Ιστορίας στην Τρίτη Δημοτικού*. Εποπτική και βιωματική προσέγγιση, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2000.
- , *Οι γραπτές πηγές στα βιβλία Ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου*, εκδ. Α/φών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2002.
- Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 3: *Ιστορία*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1984.
- Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 9: *Το μάθημα της Ιστορίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1988.
- Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 21: *Θεωρητικά προβλήματα και διδακτική της ιστορίας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1999.
- Ρεπούση Μ., *Μαθήματα Ιστορίας. Από την Ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση*, Αθήνα 2004.
- , "Τοπικές ιστορίες στο σχολείο. Από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου", περ. *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 112 (2000), σ. 97-108.
- Sebba J., *Ιστορία για όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2000.
- Σκουλάτος Β., « Η διδασκαλία της Ιστορίας και η ανθρώπινη καλλιέργεια», περ. *Νέα Παιδεία* 13 (1980), σελ. 67-76.
- Σκούρος Τρ., *Η Νέα Ιστορία: η σύγχρονη αντίληψη για τη διδασκαλία της Ιστορίας με χρήση πηγών*, Λεμεσός 1991.
- Ferro M., *Πώς διηγούνται την ιστορία στα παιδιά*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2000.
- Χριστιά Ι., «Η διδακτική λειτουργία της εικόνας στο Δημοτικό Σχολείο, περ. *Τα Εκπαιδευτικά* 17 (1990), σελ. 99-106.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	04
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	05
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ	20
ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	20
1. Η Τιτανομαχία.....	20
2. Οι θεοί του Ολύμπου	23
3. Οι θεές του Ολύμπου.....	26
4. Ο Προμηθέας, η Πανδώρα, ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα.....	27
<i>Επαναληπτικό μάθημα</i>	29
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Ο ΗΡΑΚΛΗΣ	29
1. Η γέννηση του Ηρακλή.....	29
2. Το λιοντάρι της Νεμέας.....	33
3. Η Λερναία Ύδρα και ο κάπρος του Ερύμανθου.....	34
4. Το ελάφι με τα χρυσά κέρατα, οι Στυμφαλίδες όρνιθες,οι στάβλοι του Αυγεία.....	35
5. Κι άλλοι άθλοι	36
6. Ο κέρβερος του Άδη και τα χρυσά μήλα των Εσπερίδων.....	37
7. Το τέλος του Ηρακλή.....	38
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Ο ΘΗΣΕΑΣ	39
1. Ο Θησέας, το βασιλόπουλο της Τροιζήνας	39
2. Ο Θησέας σκοτώνει το Μινώταυρο	40
3. Ο Θησέας επιστρέφει στην Αθήνα.....	41
ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Η ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ	42
1. Ο Φρίξος, η Έλλη και το χρυσόμαλλο δέρας.....	42
2. Πελίας και Ιάσωνας	44
3. Η Αργοναυτική εκστρατεία	45
<i>Επαναληπτικό μάθημα</i>	46
ΕΝΟΤΗΤΑ 5 : Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ	48
1. Το μήλο της Έριδας.....	48
2. Η θυσία της Ιφιγένειας.....	51
3. Οι Αχαιοί φτάνουν στην Τροία	54
4. Ο θυμός του Αχιλλέα	56
5. Ο θάνατος του Πάτροκλου	58
6. Ο Αχιλλέας σκοτώνει τον Έκτορα.....	59
7. Το τέλος του Αχιλλέα.....	61
8. Ο Δούρειος ίππος και η καταστροφή της Τροίας.....	62

ΕΝΟΤΗΤΑ 6: ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ	64
1. Στους Κίκονες, στους Λωτοφάγους και στους Κύκλωπες	64
2. Στον Αίολο, στους Λαιστρυγόνες και στο νησί της Κίρκης.....	66
3. Στον Άδη, στις Σειρήνες, στη Σκύλλα και στη Χάρυβδη	66
4. Στο νησί του Ήλιου, στο νησί της Καλυψώς και στο νησί των Φαιάκων.....	67
5. Ο Οδυσσεάς στην Ιθάκη.....	68
6. Ο Οδυσσεάς σκοτώνει τους μνηστήρες	68
<i>Επαναληπτικό μάθημα</i>	<i>69</i>
<i>Βιβλιογραφία Μυθολογίας</i>	<i>71</i>
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΪΣΤΟΡΙΑ	73
ΕΝΟΤΗΤΑ 7: Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ	73
1. Παλαιολιθική εποχή	74
2. Νεολιθική εποχή	78
3. Η Νεολιθική εποχή στην Ελλάδα	80
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>83</i>
Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	84
ΕΝΟΤΗΤΑ 8: Ο ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	84
1. Η ζωή των Κυκλαδιτών	84
2. Η τέχνη των Κυκλαδιτών	86
<i>Επαναληπτικό μάθημα</i>	<i>89</i>
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>89</i>
ΕΝΟΤΗΤΑ 9: Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	89
1. Η Μινωική Κρήτη	89
2. Το ανάκτορο της Κνωσού	92
3. Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών.....	93
4. Η θρησκεία και η γραφή των Μινωιτών	94
5. Η τέχνη των Μινωιτών.....	96
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>97</i>
ΕΝΟΤΗΤΑ 10: Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	97
1. Αχαιοί, οι πρώτοι Έλληνες.....	97
2. Οι Αχαιοί πήγαν και στην Κύπρο	99
3. Η ακρόπολη των Μυκηνών.....	101
4. Η καθημερινή ζωή των Μυκηναίων.....	102
5. Η θρησκεία και η γραφή των Μυκηναίων	104
6. Η τέχνη των Μυκηναίων	105
<i>Επαναληπτικό μάθημα</i>	<i>107</i>
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>107</i>
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	108
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	110

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α')

BIBΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.